

1949



KOLEDAR



SLOVENSKE KOROŠKE



KOLEDAR
SLOVENSKE KOROŠKE
1949

176/2

KOLEDAR

SLOVENSKE KOROŠKE

ZA NAVADNO LETO
1949

SLOVENSKA STUDIJSKA KNJIŽ. CELOVEC

K pi
KOROŠKI koledar
1949



0076238

COBISS

SI MUENISCHE STUDIENBIBL.
KLAGENFURT



76238/2000

IZDALA IN ZALOŽILA SLOV. PROSVETNA ZVEZA V CELOVCU.
TISK: KÄRNTNER VOLKSVERLAG, CELOVEC, 10.-OKTOBER-STR. 7

LETO 1949

je navadno leto in ima 365 dni ali 52 tednov in en dan.
Letni vladar je Merkur.

ZAČETEK ŠTIRIH LETNIH ČASOV

Pomlad se začne 20. marca ob 23. uri 49 minut;
poletje se začne 21. junija ob 19. uri 03 minute;
jesen se začne 23. septembra ob 10. uri 06 minut;
zima se začne 22. decembra ob 5. uri 24 minut.

MRKI V LETU 1949

Letošnje leto bosta sonce in luna mrknili dvakrat in sicer bomo videli v Evropi prvi sončni mrk in oba lunina mrka. — Prvi lunini mrk bomo lahko opazovali 13. aprila od 4. ure 28 minut do 5. ure 34 minut, drugega pa 7. oktobra od 3. ure 20 minut do 4. ure 33 minut. — Sonce bo mrknilo delno 28. aprila in bomo mrk lahko videli od 6. ure 52 minut do 10. ure 45 minut, medtem ko drugega prav tako delnega sončnega mrka dne 21. in 22. oktobra pri nas ne bomo videli.

Cerkveni in državni prazniki

Novo leto 1. januarja.
Sveti trije kralji 6. januarja.
Velika noč 17. in 18. aprila.
Praznik dela 1. maja.
Vnebohod 26. maja.
Binkošti 5. in 6. junija.
Sv. Rešnje Telo (Telovo) 16. junija.
Sv. Peter in Pavel 29. junija.
Velika Gospojnica 15. avgusta.
Vsi sveti 1. novembra.
Brezmadežno spočetje 8. decembra.
Božič 25. in 26. decembra.

Sveti trije kralji, 6. januarja, in Brezmadežno spočetje M. D., 8. decembra, sta cerkveno zapovedana ne pa državna praznika, medtem ko so veliko-nočni in binkoštni ponedeljek in god sv. Štefana državni, ne pa cerkveno zapovedani prazniki.

PRAZNIKI SLOVENSKE KOROŠKE

Obletnica ustanovitve Osvobodilne fronte 27. aprila.
Dan naše zmage nad nacifašizmom 9. maja.
Rojstni dan maršala Tita 25. maja.
Obletnica ustanovitve nove Jugoslavije 29. novembra.

Sejmi na Koroškem

Št. Andraž: Cvetni petek, 3. maja, 28. avgusta, 30. novembra. — **Beljak:** Ponedeljek po sv. Treh kraljih, ponedeljek po sv. Lovrencu. — **Borovlje:** Ponedeljek pred sv. Jožefom, sv. Martina dan (11. novembra). — **Čajna:** Jožefovo (19. marca). — **Celovec:** Prvi ponedeljek v aprilu (če je ta dan praznik, se vrši prejšnji ponedeljek), ponedeljek po sv. Uršuli (za živino); vsak četrtek in soboto tržni dan. — **Dobrla ves:** Ponedeljek pred sv. Lukom (ako sv. Luka ni na ponedeljek), ponedeljek pred sv. Janezom Nepomukom. — **Grebinj:** Ponedeljek po tihi nedelji, ponedeljek pred binkošti, ponedeljek pred sv. Terezi-



jo (15. oktobra). — **Sv. Jakob v Rožu:** Ponedeljek po mali Gosp. — **Labod:** 12. marca, 4. maja, 24. avgusta, 27. decembra. — **Sv. Lenart:** Velikonočni torek, binkoštni torek, 10. avgusta, 28. oktobra. — **Št. Mohor:** Cvetni ponedeljek, torek po binkošti, 28. oktobra. — **Nemški Bleiberg:** 21. avgusta. — **Št. Pavel:** 25. januarja, velikonočni torek, binkoštni torek, 29. septembra. — **Pliberk:** Ponedeljek po sv. Treh kraljih, ponedeljek po sredpostu, ponedeljek po sv. Medardu, ponedeljek po sv. Egidiju, ponedeljek po sv. Lenartu. — **Podgorje:** Binkoštni torek. — **Podkloster:** 4. maja, ponedeljek po Vseh svetih. — **Rožek:** 29. septembra. — **Trg (Feldkirchen):** Ponedeljek po najdbi sv. križa, 24. aprila. — **Velikovec:** Sredo po jes. kvat. nedeljo in ponedeljek pred sv. Miklavžom. — **Železna Kapla:** 1. maja, 2. julija, 16. avgusta, 28. oktobra. — Poleg tega so še sejmi, ki jih določajo različna gospodarska združenja, med temi je najbolj znan konjski sejem na **Ziljski Bistrici**.

Kakšno bo vreme?

Še do danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, je torej še precej dober vremenski prerok, posebno če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni

ob uri	bo poleti (15. 4. — 15. 10.)	bo pozimi (15. 10. — 15. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj, grdo pa, če se spremeni luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.



JANUAR

1949		31 DNI	Narodna imena
1. Sobota		Novo leto	Nada
2. NEDELJA		Makarij, opat	Blagica
3. Ponedeljek		Genovefa	Slavka
4. Torek		Tit, škof	Trdogoj
5. Sreda		Telesfor	Milena
6. Četrtek		Sv. Trije kralji	Mojmir
7. Petek		Valentin	Zdravko
8. Sobota		Severin, opat	Biserka
9. NEDELJA		Julijan, mučenec	Lija
10. Ponedeljek		Viljem	Voljica
11. Torek		Higin	Line
12. Sreda		Alfred, opat	Tatjana
13. Četrtek		Veronika	Zorislava
14. Petek		Hilarij	Srečko
15. Sobota		Pavel, pušč.	Paša
16. NEDELJA		Marcel, papež	Bolko
17. Ponedeljek		Anton, pušč.	Zvonimir
18. Torek		Priska, devica	Silna
19. Sreda		Marij in tovariši	Hranimir
20. Četrtek		Fabijan in Sebastijan	Tjaša
21. Petek		Neža, devica	Janja
22. Sobota		Vincencij	Gruša
23. NEDELJA		Zaroka Dev. Marije	Mija
24. Ponedeljek		Timotej, škof	Genij
25. Torek		Spreobrnjenje Pavla	Trpimir
26. Sreda		Polikarp, škof	Vsevlad
27. Četrtek		Janez Zlatousti	Savo
28. Petek		Peter Nol., spozn.	Talja
29. Sobota		Frančišek Saleški	Branimir
30. NEDELJA		Martina	Banja
31. Ponedeljek		Janez Bosko	Vanja

Z A P I S K I

Trdno, neomajno za sveto
resnico
trdno, neomajno mi gremo naprej.
Mi hočemo našo zemljo in pravico!
Podnevi, ponoči na borbo —
naprej.

(Peter Levec)

Pregovori

Če se v januarju mušice igrajo,
naj kmet varčuje z živinsko
klajo.

Če Vinka sonce peče, v sode
vina teče.

Če januar je brez snega,
v aprilu pride ta.

Spominski dnevi

- 9. 1. 1856 rojen Anton Aškerc.
- 16. 1. 1888 umrl v Celovcu A.
Einspieler.
- 21. 1. 1924 umrl Vladimir Iljič
Uljanov — Lenin.
- 23. 1. 1878 rojen Oton Župan-
čič.
- 25. 1. 1943 unič. nemška arma-
da pri Stalingradu.

Sonce stopi v znamenje vodnarja dne 20. jan. ob 10. uri 09 minut.

Prvi krajec dne 7. jan. ob 12. uri 51 minut.

Ščip ali polna luna dne 14. jan. ob 22. uri 59 minut.

Zadnji krajec dne 21. jan. ob 15. uri 07 minut.

Mlaj dne 29. jan. ob 3. uri 42 minut.

Dan je dolg od 8 ur 26 minut do 9 ur 27 minut.



1949

28 DNI

Narodna imena

1. Torek
2. Sreda
3. Četrtek
4. Petek
5. Sobota



6. NEDELJA

7. Ponedeljek
8. Torek
9. Sreda
10. Četrtek
11. Petek
12. Sobota



13. NEDELJA

14. Ponedeljek
15. Torek
16. Sreda
17. Četrtek
18. Petek
19. Sobota



20. NEDELJA

21. Ponedeljek
22. Torek
23. Sreda
24. Četrtek
25. Petek
26. Sobota



27. NEDELJA

28. Ponedeljek



Ignacij, škof
Svečnica; Dar. Gosp.
Blaž, škof
Andrej K.
Agata, devica

Doroteja, devica

Romuald, opat
Janez Matajski
Apolonija, dev.
Sholastika
Lurška M. B. Adolf
Evlalija

Gregorij

Valentin
Jordan, spozn.
Julijana, muč.
Frančišek Kle.
Simeon, škof
Konrad, pušč.

Sadot, škof

Feliks
Sv. Petra stol.
Peter Dam.
Matija, apostol
Valburga, dev.
Matilda, dev.

Gabriel od Žal. M. B.

Roman

Igo
Marica
Bojko
Draž
Dobrana

Stazika

Neda
Črtomir
Stasa
Duša
Mileva
Katja

Jovan

Snežna
Mislena
Dane
Šimej
Rado
Rajko

Lenka

Našemisl
Srna
Bogdan
Velij
Saša
Riba

Jelko

Medo

Z A P I S K I

Še bo kdaj pomlad,
še bo napočil zor,
takrat volčji zbor
pojde ovce klat.
Plani čez Savo, plavaj čez Dravo,
zob za zob, in glavo za glavo!
(Oton Župančič)

Pregovori

Na svečnični dan, pol zime
vstran.

Če je februarja lepo,
bo celo leto grdo.

Sv. Matija led razbija,
če ga ni, ga pa naredi.

Če februarja grmi,
se kosec žalosti.

Spominski dnevi

7.2.1809 rojen v Goričah Ma-
tija Majar Ziljski.

8.2.1849 umrl Fr. Prešeren.

19.2.1944 prvo zasedanje SN-
OS-a v Črnomlju.

23.2.1918 ustanovitev Rdeče
armade.

24.2.1779 rojen v Gorenčah
Matija Ahacelj.

27.2.1929 umrl slikar Peter
Markovič.

Sonce stopi v znamenje ribe dne 19. februarja ob 0. uri 28 minut.

Prvi krajec dne 6. februarja ob 9. uri 05 minut.

Ščip ali polna luna dne 13. februarja ob 10. uri 08 minut.

Zadnji krajec dne 20. februarja ob 1. uri 43 minut.

Mlaj dne 27. februarja ob 21. uri 55 minut.

Dan je dolg od 9 ur 30 minut do 10 ur 58 minut.



M A R E C

1949

31 DNI

Narodna imena

1. Torek
2. Sreda
3. Četrtek
4. Petek
5. Sobota

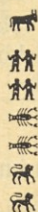


Pust; Albin
Pepelnica; Simplicij
Kunigunda
Kazimir
Evzebij

Belko
Janja
Travica
Poljan
Mira

6. NEDELJA

7. Ponedeljek
8. Torek
9. Sreda
10. Četrtek
11. Petek
12. Sobota

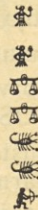


Perpetua in Felecita
Tomaž Akvinski
Janez od Boga
Frančiška R.
40 mučencev
Sofronij, šk.
Gregorij Vel.

Breda
Iztok
Božena
Brana
Stane
Svitan
Budin

13. NEDELJA

14. Ponedeljek
15. Torek
16. Sreda
17. Četrtek
18. Petek
19. Sobota



Teodora, muč.
Matilda
Klemen M.
Hilarij in Tacijan
Jedert, devica
Ciril Jer.
Jožef, ženin M. D.

Zinka
Truda
Svetopolk
Radovan
Večevoj
Vekoslav
Rasto

20. NEDELJA

21. Ponedeljek
22. Torek
23. Sreda
24. Četrtek
25. Petek
26. Sobota



Aleksandra
Benedikt, opat
Lea; Katarina
Jožef Oriol
Gabriel, nadangel
Oznanenje Marije D.
Emanuel, muč.

Dragojka
Vesna
Lada
Breza
Jaro
Mojca
Oko

27. NEDELJA

28. Ponedeljek
29. Torek
30. Sreda
31. Četrtek



Janez Damaščan
Janez Kapistran
Ciril, mučenec
Janez Klimak
Benjamin, muč.

Veselko
Dobrogoj
Preslav
Ljubo
Modrin

Z A P I S K I

*P*lat zvona pokliče nas v
pomlad
rušit svet laži, nasilja, zla,
v bratstvu svetle si kovat usode,
dom gradit pravice in svobode
za človeka novega sveta.

(Fran Roš)

Pregovori

Če ne prve, pa zadnje dnove,
pokaže marec nam rogove.

Kar marca cveti, navadno ne
rodi.

Če breskve pred sv. Gregori-
jem cveto, trije eno pojedjo.

Če sv. Jedert lepa je, jeseni
kmetič smeje se.

Spominski dnevi

4. 3. 1844 rojen Josip Jurčič.

8. mednarodni praznik
 žena.

9. 3. 1890 rojen V. M. Molotov.

14. 3. 1883 umrl v Londonu K.
 Marx.

18. 3. 1414 zadnje ustolič. kor.
 vojvode na Gospo-
 svetskem polju.

26. 3. 1868 rojen A. M. Gorki.

Sonce stopi v znamenje ovna dne 20. marca ob 23. uri 49 minut.

Prvi krajec dne 8. marca ob 1. uri 42 minut.

Ščip ali polna luna dne 14. marca ob 20. uri 03 minute.

Zadnji krajec dne 21. marca ob 14. uri 10 minut.

Mlaj dne 29. marca ob 16. uri 11. minut.

Dan je dolg od 11 ur 2 minuti do 12 ur 47 minut.



A P R I L

1 9 4 9

30 DNI

Narodna imena

1. Petek
2. Sobota

3. NEDELJA

4. Ponedeljek
5. Torek
6. Sreda
7. Četrtek
8. Petek
9. Sobota

10. NEDELJA

11. Ponedeljek
12. Torek
13. Sreda
14. Četrtek
15. Petek
16. Sobota

17. NEDELJA

18. Ponedeljek
19. Torek
20. Sreda
21. Četrtek
22. Petek
23. Sobota

24. NEDELJA

25. Ponedeljek
26. Torek
27. Sreda
28. Četrtek
29. Petek
30. Sobota



Hugo, škof
Frančišek Pavlanski

Rihard, škof

Izidor Sev.
Vincencij Fer.
Sikst, papež
Herman

Mar. 7 žal.; Albert
Marija Kleof.

Mehtilda, devica

Leon Vel.
Julij I.
Hermenegild
Vel. čet., Justin
Vel. pet.; Helena
Vel. sob.; Benedikt

Velika noč.

Vel. pon.; Rudolf
Leon IX.
Neža Montep.
Anzelm
Soter in Gaj
Vojteh

Jurij, mučenec

Marko, evangelist
Klet in Marc
Cita, devica
Pavel od Križa
Peter, muč.
Katarina Sienska

Sonca
Gojko

Gredica

Iskra
Vinja
Zorko
Bor
Vašek
Marina

Dragonja

Levko
Savica
Jarmila
Junoš
Nasta
Draga

Rusalka

Mirt
Jelka
Božo
Senka
Ruša
Vojko

Igor

Borivoj
Dobra
Bistra
Živan
Nina
Krstó

Z A P I S K I

Vzgrmele so puške pod Kočno,
s krvjo nas pokrstil je čas,
a k zmagi nam sije odločno
pravice nesmrtni obraz.
(Fr. Eller)

P r e g o v o r i

Če lastovke že v aprilu gnezda
spletajo, nam dobro letino obe-
tajo.

Dež v aprilu je res — božji
dar iz nebes.

Kadar v aprilu sneži, siroma-
kom zemljo gnoji.

Sv. Jurija luža pa kresna suša:
Kmet se smeji — če je ni,
se duša.

S p o m i n s k i d n e v i

1. 4. 1943 pride na Koroško Fr.
Rozman — Stane.

4. 4. 1943 ustanovljen prvi kor.
bataljon.

14./15. 1942 nasilna izselitev slo-
venskih kor. družin.

22. 4. 1870 rojen Vladimir Iljič
Uljanov — Lenin.

27. 4. 1941 ustanovitev Osvobo-
ditelne fronte sloven-
skega naroda.

Sonce stopi v znamenje bika dne 20. aprila ob 11. uri 18 minut.

Prvi krajec dne 6. aprila ob 14. uri 01 minuta.

Ščip ali polna luna dne 13. aprila ob 5. uri 08 minut.

Zadnji krajec dne 20. aprila ob 4. uri 27 minut.

Mlaj dne 28. aprila ob 9. uri 02 minuti.

Dan je dolg od 12 ur 50 minut do 14 ur 29 minut.



M A J

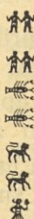
1949

31 DNI

Narodna imena

1. NEDELJA

2. Ponedeljek
3. Torek
4. Sreda
5. Četrtek
6. Petek
7. Sobota



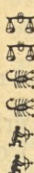
Filip in Jakob ml.

Atanazij
Aleksander
Var. sv. Jož.; Florijan
Irenej, škof
Janez Ev.
Stanislav, škof

Rado
Milada
Laska
Cvetko
Miran
Mladen
Stojan

8. NEDELJA

9. Ponedeljek
10. Torek
11. Sreda
12. Četrtek
13. Petek
14. Sobota



Dionizij

Gregor Nacianški
Antonin, škof
Frančišek Hier.
Pankracij in tovariši
Servacij, škof
Bonifacij, muč.

Miša
Griša
Živa
Žiga
Volodja
Jasna
Matica

15. NEDELJA

16. Ponedeljek
17. Torek
18. Sreda
19. Četrtek
20. Petek
21. Sobota



Izidor, kmet

Janez Nepomuk
Bruno, škof
Erik, kralj
Peter Celestin
Bernardin Sienski
Felix Kant.

Sonja
Vanja
Meja
Alenka
Vitka
Ljubinica
Hrabra

22. NEDELJA

23. Ponedeljek
24. Torek
25. Sreda
26. Četrtek
27. Petek
28. Sobota



Julij

Janez Krstnik
M. D. pomoč. krist.
Urban I.
Vnebohod; Filip Neri
Beda Čast.; Janez I.
Avguštin

Milenko
Željko
Mara
Naško
Lipe
Voja
Tinko

29. NEDELJA

30. Ponedeljek
31. Torek



Maksim; Magdalena

Ivana Orleanska
Angela, dev.

Majda
Jana
Maja

Z A P I S K I

S pomladjo se začenja spet
življenje
ponekod nam je prinesla odrešenje.
Cvetoča mlada Vesna prek gora
s svobodo je objeta k nam prišla!
(France Kosmač)

Pregovori

Če je maj prav vroč in suh,
težko bo kmetiču za kruh.

Mrzli ledeni možje, debele
prašiče vzrede.

Brez dežja Pankrac in Urban,
polnih sodov up je dan.

Šele ko minejo ledeni možje,
zime zares konec je.

Spominski dnevi

- 1. 5. medn. praznik dela.
- 1. 5. 1945 Jugoslovan. armada
osvobodila Trst.
- 5. 5. 1818 rojen Karl Marx.
- 8. 5. 1945 kapitulirala Nemčija.
- 10. 5. 1876 rojen Ivan Cankar.
- 17. 5. 1478 večji upor sloven-
skih kmetov na Ko-
roškem.
- 25. 5. 1892 rojen maršal Jugo-
slavije Josip Broz-
Tito.

Sonce stopi v znamenje dvojčkov dne 21. maja ob 10. uri 51 minut.

Prvi krajec dne 5. maja ob 22. uri 33 minut.

Ščip ali polna luna dne 12. maja ob 13. uri 51 minut.

Zadnji krajec dne 19. maja ob 20. uri 22 minut.

Mlaj dne 27. maja ob 23. uri 24 minut.

Dan je dolg od 14 ur 32 minut do 15 ur 47 minut.



1949

30 DNI

Narodna imena

1. Sreda
2. Četrtek
3. Petek
4. Sobota

5. NEDELJA

6. Ponedeljek
7. Torek
8. Sreda
9. Četrtek
10. Petek
11. Sobota

12. NEDELJA

13. Ponedeljek
14. Torek
15. Sreda
16. Četrtek
17. Petek
18. Sobota

19. NEDELJA

20. Ponedeljek
21. Torek
22. Sreda
23. Četrtek
24. Petek
25. Sobota

26. NEDELJA

27. Ponedeljek
28. Torek
29. Sreda
30. Četrtek



Fortunat
Marcelin
Klotilda
Frančišek Kar.

Binkošti; Bonifacij

Bink. pon., Nobert
Robert, opat
Medard, škof
Primož in Felicijan
Margareta, kr.
Barnaba, apost.

Janez F.

Anton Padovanski
Bazilij, cerk. uč.
Vid in tovariši
S. R. Te'o; Frančišek
Adolf, škof
Efrem S.

Julijana, dev.

Silverij
Alozij, spozn.
Ahacij
Agripina
Kres; Roj. Jan. K.
Viljem

Janez in Pavel

Hema, vdova
Irenej, škof
Peter in Pavel
Lucina*

Jagoda
Srčan
Sinja
Dika

Dobran

Vaša
Devin
Vila
Prvan
Miloš
Hrvoj

Cveta

Zvonko
Vasja
Vida
Bodin
Tratica
Diva

Alpa

Milina
Slavo
Rusmir
Grlica
Kresnik
Svetla

Vito

Lado
Zora
Perc
Žarka

Z A P I S K I

Korenike dehte pod hladom ros,
mavrične rose bleste sredi vej,
kje je tvoja sila, kje je tvoj ponos?
Narod, povej!

(Srečko Kosovel)

Pregovori

Junij stori, da žito dobro ali
slabo rodi.

Kakor se o Medardovem stori,
tako vreme dolgo še trpi.

Sv. Vid dežja ne daj, da bo
zrnja v klasju kaj.

Če Peter in Pavel lepa sta,
pustiš lahko dežnik doma.

Spominski dnevi

8. 6. 1508 rojen Primož Trubar.

10. 6. 1912 umrl Anton Aškerc.

11. 6. 1844 umrl Urban Jarnik.

22. 6. 1941 Nemčija napade Sov.
zvezo.

22. 6. 1941 ustanovljen Glavni
štab slov. partizan-
skih čet.

29. 6. 1919 sklenjen Versajski
mir.

Sonce stopi v znamenje raka dne 21. junija ob 19. uri 03 minute.

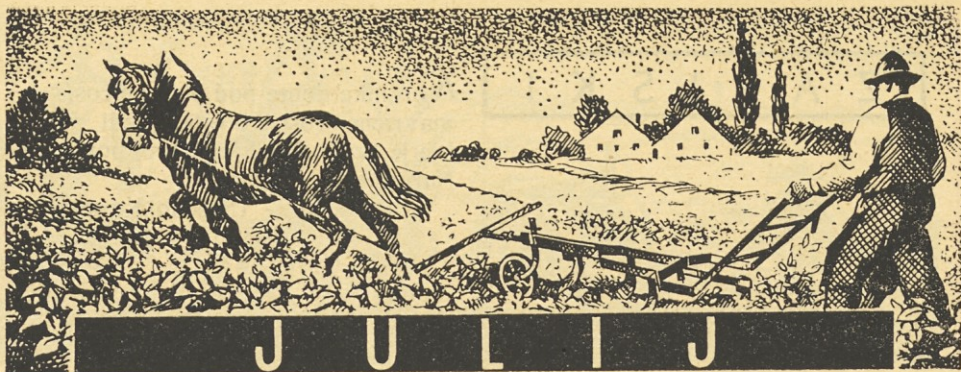
Prvi krajec dne 4. junija ob 4. uri 27 minut.

Ščip ali polna luna dne 10. junija ob 22. uri 45 minut.

Zadnji krajec dne 18. junija ob 13. uri 29 minut.

Mlaj dne 26. junija ob 11. uri 02 minuti.

Dan je dolg od 15 ur 48 minut do 16 ur 2 minuti.



1949

31 DNI

Narodna imena

1. Petek
2. Sobota

3. NEDELJA

4. Ponedeljek
5. Torek
6. Sreda
7. Četrtek
8. Petek
9. Sobota

10. NEDELJA

11. Ponedeljek
12. Torek
13. Sreda
14. Četrtek
15. Petek
16. Sobota

17. NEDELJA

18. Ponedeljek
19. Torek
20. Sreda
21. Četrtek
22. Petek
23. Sobota

24. NEDELJA

25. Ponedeljek
26. Torek
27. Sreda
28. Četrtek
29. Petek
30. Sobota

31. NEDELJA



P. R. Kri.; Teobald
Obisk. Mar. Dev.

Heliodor

Urh, škof
Ciril in Metod, sl. ap.
Izaija, prerok
Vilibald
Elizabeta
Nikolaj in tovariši

Amalija

Olga
Mohor in Fortunat
Anaklet
Bonaventura
Vladimir, kralj
Dev. Mar. Karm.

Aleš, spozn.

Miroslav, muč.
Vincencij Pavelski
Marjeta
Prakseda
Marija Magdalena
Apolinarij

Kristina

Jakob
Ana, mati M. D.
Rudolf in tovariši.
Viktor
Marta
Abdon in Senen

Ignacij

Ture
Manica

Vineta

Domagoj
Ciril-Metod
Jan
Lepa
Špela

Jadranka

Ljuba
Živoj

Bojan
Dragan
Svoboda
Vladko
Marja

Leksej

Miroslav
Zlata
Krilan
Danica
Majdalenka
Karnica

Ina

Radoslav
Nuša
Zila
Zmagoslav
Svetomir
Droboj

Ognjeslav

Z A P I S K I

Hej, Korošci, v zbor junaki!
Konec naj bo vsaki tlaki!
Saj že žito novo plenja:
Dvigni se, tlačanska srenja!
(Ludvik Galeb)

Pregovori

Julija huda vročina,
sledila bo huda zima.
Kar julij narobe napravi,
noben mesec več ne popravi.
Jakoba ajda in Ožboltova
repa — je malo kdaj lepa.
Če je sv. Aleš suh, za
zimo si preskrbi kožuh.

Spominski dnevi

- 2. 7. 1866 rojen v Rožeku Peter Markovič, slikar.
- 14. 7. 1789 začetek francoske revolucije.
- 14. 7. 1795 umrl Anton Linhart, pisec prve zgodovine Slovencev.
- 25. 7. 1586 umrl Primož Trubar.
- 26. 7. 1914 začetek prve svetovne vojne.
- 31. 7. 1892 umrl v Pragi Matija Majar Ziljski.

Sonce stopi v znamenje leva dne 23. julija ob 5. uri 57 minut.

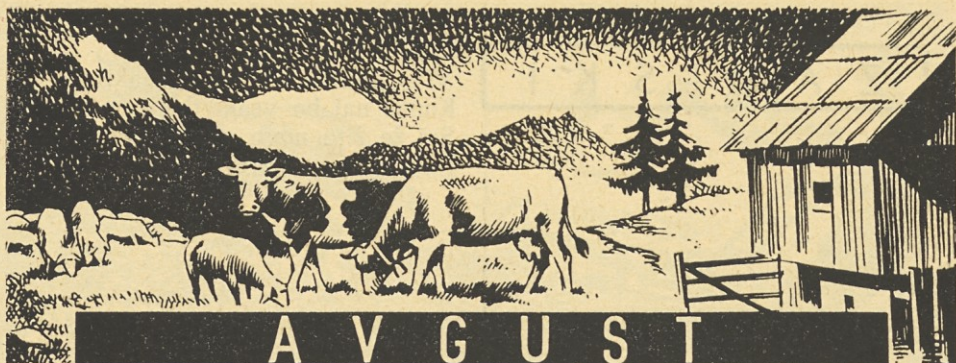
Prvi krajec dne 3. julija ob 9. uri 08 minut.

Ščip ali polna luna dne 10. julija ob 8. uri 41 minut.

Zadnji krajec dne 18. julija ob 7. uri 01 minuta.

Mlaj dne 25. julija ob 20. uri 33 minut.

Dan je dolg od 16 ur 2 minuti do 15 ur 6 minut.



1949

31 DNI

Narodna imena

1. Ponedeljek ☾
2. Torek
3. Sreda
4. Četrtek
5. Petek
6. Sobota

7. NEDELJA

8. Ponedeljek ☼
9. Torek
10. Sreda
11. Četrtek
12. Petek
13. Sobota

14. NEDELJA

15. Ponedeljek
16. Torek ☾
17. Sreda
18. Četrtek
19. Petek
20. Sobota

21. NEDELJA

22. Ponedeljek
23. Torek
24. Sreda ☼
25. Četrtek
26. Petek
27. Sobota

28. NEDELJA

29. Ponedeljek
30. Torek ☾
31. Sreda



Vezi sv. Petra
Porciunkula; Alfons
Najdenje Štefana
Dominik
Marija Snežnica
Gospodovo spremenj.

Kajetan, spozn.

Cirjak, muč.
Janez Vianney
Lavrencij
Tiburcij
Klara, devica
Janez Berhmans

Evzebij

Vnebovzetje M. Dev.
Rok, spozn.
Hiacint
Helena
Ludovik Tol.
Bernard, opat

Ivana Fran. Šantal.

Timotej
Filip Benic.
Jernej
Ludovik, kralj
Cefirin
Jožef Kal.

Avguštin

Obglav. Janeza Krst.
Roza Limanska
Rajmund

Veran
Planika
Dobrinka
Nedeljko
Maruša
Bogo

Školja

Divna
Črna
Zvezdan
Srdan
Veselka
Sijan

Tanja

Maša
Krut
Milica
Lenica
Vojnoslav
Žarko

Jana

Živoj
Zdenko
Zlatan
Ljudevit
Peruša
Juš

Tabor

Murka
Roža
Pravda

Z A P I S K I

Vemo, svoboda je prečuden
sad,
ki ti ne pade v roke sam z
drevesa.
V vrhove strme, ki vihar jih
stresa,
sam moraš ponj, če rad ali nerad.
(Matej Bor)

Pregovori

Če veter nam avgust zvedri,
se dolgo brez dežja trpi.
Če se lastovke v avgustu se-
lijo, pred hudo zimo bežijo.
Na dan sv. Lovrencija lepo,
vso jesen tako bo.
Če se v Jernejem zjasni,
se kmet jeseni veseli.

Spominski dnevi

5. 8. 1895 umrl Friedrich En-
gels.
14. 8. 1941 podpisana Atlantska
karta.
16. 8. 1942 stopi štajerski bata-
ljon na koroška tla.
25. 8. 1938 umrl Vinko Polja-
nec.

Sonce stopi v znamenje device dne 23. avgusta ob 12. uri 19 minut.

Prvi krajec dne 1. avgusta ob 13. uri 57 minut.

Ščip ali polna luna dne 8. avgusta ob 20. uri 33 minut.

Zadnji krajec dne 16. avgusta ob 23. uri 59 minut.

Mlaj dne 24. avgusta ob 4. uri 59 minut.

Prvi krajec dne 30. avgusta ob 20. uri 16 minut.

Dan je dolg od 15 ur 3 minute do 13 ur 29 minut.



SEPTEMBER

1949

30 DNI

Narodna imena

1. Četrtek
2. Petek
3. Sobota

4. NEDELJA

5. Ponedeljek
6. Torek
7. Sreda ☉
8. Četrtek
9. Petek
10. Sobota

11. NEDELJA

12. Ponedeljek
13. Torek
14. Sreda
15. Četrtek ☾
16. Petek
17. Sobota

18. NEDELJA

19. Ponedeljek
20. Torek
21. Sreda
22. Četrtek ☉
23. Petek
24. Sobota

25. NEDELJA

26. Ponedeljek
27. Torek
28. Sreda
29. Četrtek ☾
30. Petek



Egidij (Tilen)
Štefan, kralj
Evfemija, Doroteja

Angelska. Rozalija

Lavrencij
Caharija
Marko in tovariši
Rojstvo Mar. Device
Peter Klaver
Nikolaj Tol.

Prot in Hiacint

Ime Marijino
Frančišek K.
Povišanje sv. Križa
Mar. 7 žal.; Nikodem
Kornelij
Lambert, škof

Jožef K., spoznavalec

Januarij, škof
Evstahij in tovariši
Matej, apostol
Tomaž Vil., škof
Linus, papež
Mar. Dev. reš. ujet.

Kamil in tovariši

Ciprijan in Justina
Kozma in Damijan
Venčeslav, kralj
Mihael, nadangel
Hieronim

Mirica
Velena
Darja

Zala

Tuga
Žrtvan
Svetovit
Adrijan
Marij
Nikita

Milan

Maca
Mikej
Lane
Manon
Mila
Domoslav

Ilka

Stana
Bran
Mate
Rosa
Dela
Nenad

Planja

Tešin
Dalja
Venko
Miško
Grozdana

Z A P I S K I

Zaupajte, tovariši, verujte!
V jeseni tej ni hrepenenje kalna
voda,
kot divji hrzajoči konj
prihaja k nam svoboda!
(K. Destovnik — Kajuh)

P r e g o v o r i

Če septembra še grmi,
bo še mnogo toplih dni.
Ko je mala maša preč,
ne suši se otava več.
Če je sv. Matevž zvedren,
prijetna bo jesen.

S p o m i n s k i d n e v i

- 1. 9. 1939 začetek druge svetovne vojne.
- 8. 9. 1900 rojen Miha Marinko.
- 16. 9. 1943 Vrhovni plenum OF sprejel sklep o priključitvi Slov. Primorja, Trsta in Koroške k združeni Sloveniji.
- 18. 9. 1869 umrl v Lešah Anton Janežič.
- 28. 9. 1831 rojen Fran Levstik.

Sonce stopi v znamenje tehtnice dne 23. sept. ob 10. uri 06 minut.
Ščip ali polna luna dne 7. septembra ob 10. uri 59 minut.
Zadnji krajec dne 15. septembra ob 15. uri 29 minut.
Mlaj dne 22. septembra ob 13. uri 21 minut.
Prvi krajec dne 29. septembra ob 5. uri 18 minut.
Dan je dolg od 13 ur 26 minut do 11 ur 46 minut.



1949

31 DNI

Narodna imena

1. Sobota



Remigij, škof

Veličan

2. NEDELJA



Roženv. Angeli var.

Varja

3. Ponedeljek



Terezija Deteta Jez.

Rezija

4. Torek



Frančišek Serafinski

Dejan

5. Sreda



Placid in tovariši

Dunja

6. Četrtek



Brunon

Dalibor

7. Petek



Kraljica rož. venca

Večegoj

8. Sobota



Brigita

Briga

9. NEDELJA



Žegnanska. Dionizij

Svarun

10. Ponedeljek



Frančišek Borgia

Slovenko

11. Torek



Nikazij

Samo

12. Sreda



Maksimilijan, škof

Kocelj

13. Četrtek



Edvard, kralj

Valuk

14. Petek



Kalist

Borut

15. Sobota



Terezija, dev.

Gorazd

16. NEDELJA



Gal, opat

Hotimir

17. Ponedeljek



Margareta M. Alak.

Volkun

18. Torek



Luka, evangelist

Vojnomir

19. Sreda



Peter Alkant.

Inko

20. Četrtek



Janez Kan.

Vanda

21. Petek



Uršula in tovarišice

Tugomer

22. Sobota



Kordula

Negomir

23. NEDELJA



Misijonska. Klotilda

Pribislav

24. Ponedeljek



Rafael, nadangel

Semiko

25. Torek



Krizant in Darija

Stojimir

26. Sreda



Evarist, papež

Edgar

27. Četrtek



Frumencij, škof

Matjaž

28. Petek



Simon in Juda

Libuša

29. Sobota



Narcis, škof

Svobodin

30. NEDELJA



Krist. Kralja. Klavdij

Slavin

31. Ponedeljek



Volbenk, škof

Stražko

Z A P I S K I

Narod moj si sam usodo kuje,
ko za bodočnost nov gradi si
temelj:
v enakopravnost vseh ljudi veruje,
tovariši smo narodi vseh zemelj.
(Igo Gruden)

P r e g o v o r i

Oktobra sončno in gorko,
kmet k letu zadovoljen bo.
Sveti Gal deževen ali suh,
prihodnjega poletja ovaduli.
Kakor je sv. Uršula pričela,
bo zima vsa izpela.
Sveti Luka repo cuka.

S p o m i n s k i d n e v i

- 1. 10. 1943 prvo zasedanje odposlancev sloven. naroda v Kočevju.
- 10. 10. 1920 spominski dan, ko so imperialistič. sile odobrile stoletno nasilje nad koroškimi Slovenci.
- 15. 10. 1844 rojen Simon Gregorčič.
- 29. 10. 1918 osvobojeni Slovenci izpod Avstrije.

Sonce stopi v znamenje škorpiona dne 23. okt. ob 19. uri 04 minute.
Ščip ali polna luna dne 7. oktobra ob 3. uri 52 minut.
Zadnji krajec dne 15. oktobra ob 5. uri 06 minut.
Mlaj dne 21. oktobra ob 22. uri 23 minut.
Prvi krajec dne 28. oktobra ob 18. uri 04 minute.
Dan je dolg od 11 ur 43 minut do 10 ur.



NOVEMBER

1949

30 DNI

Narodna imena

1. Torek
2. Sreda
3. Četrtek
4. Petek
5. Sobota



Vsi sveti
Verne duše; Just
Viktorin, škof
Karel Bor., škof
Caharija in Elizabeta

Svetko
Žala
Vanja
Draga
Labnica

6. NEDELJA



7. Ponedeljek
8. Torek
9. Sreda
10. Četrtek
11. Petek
12. Sobota



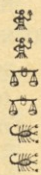
Zahvalna. Lenart
Janez Gabriel Perb.
Bogomir, škof
Teodor
Andrej Aveiin
Martin, škof
Martin, papež

Ter
Bolte
Mirko
Feodor
Čaša
Davorin
Soča

13. NEDELJA



14. Ponedeljek
15. Torek
16. Sreda
17. Četrtek
18. Petek
19. Sobota



Stanislav Kostka
Jozafat Kunč.
Jedert
Otmar
Gregorij Čudod.
Odon, opat
Elizabeta

Kostja
Kremen
Jerica
Vanč
Zmaga
Milko
Liza

20. NEDELJA



21. Ponedeljek
22. Torek
23. Sreda
24. Četrtek
25. Petek
26. Sobota



Feliks Valoaški
Dar. M. Device
Cecilija, devica
Klemen
Janez od Križa
Katarina, dev., muč.
Konrad

Braslav
Darinka
Zorka
Mile
Krepka
Velja
Temna

27. NEDELJA



28. Ponedeljek
29. Torek
30. Sreda



Virgilij
Gregorij
Saturnin
Andrej, apostol

Vija
Radivoj
Vinko
Hrabroslov

Z A P I S K I

Ni sedem domovin, ne šest, ne
pet
in tudi niso tri, je samo ena,
s krvjo in smrtjo našo posvečena.
(Alojzij Gradnik)

P r e g o v o r i

November rad zdivja,
pa kmalu poneha.
Sv. Martin naj bo suh,
da pozimi raste kruh.
Sneg svetega Andreja,
polju ni prida odeja.
Deževni Vsi sveti,
pozimi veliki zameti.

S p o m i n s k i d n e v i

- 7. 11. 1917 Velika oktobrska
socialistična revo-
lucija.
- 13. 11. 1813 rojen v Svečah A.
Einspieler.
- 16. 11. 1887 umrl Fran Levstik.
- 24. 11. 1906 umrl Simon Gre-
gorčič.
- 29. 11. 1943 zgodovinsko drugo
zasedanje AVNOJ-a
v Jajcu.
- 29. 11. 1945 proglasitev FLRJ.

Sonce stopi v znamenje strelca dne 22. nov. ob 15. uri 17 minut.
Ščip ali polna luna dne 5. novembra ob 22. uri 09 minut.
Zadnji krajec dne 13. novembra ob 16. uri 47 minut.
Mlaj dne 20. novembra ob 8. uri 29 minut.
Prvi krajec dne 27. novembra ob 11. uri 01 minuta.
Dan je dolg od 9 ur 57 minut do 8 ur 41 minut.



1949

31 DNI

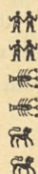
Narodna imena

1. Četrtek
2. Petek
3. Sobota



4. NEDELJA

5. Ponedeljek ☾
6. Torek
7. Sreda
8. Četrtek
9. Petek
10. Sobota



11. NEDELJA

12. Ponedeljek ☾
13. Torek ☾
14. Sreda
15. Četrtek
16. Petek
17. Sobota



18. NEDELJA

19. Ponedeljek ☾
20. Torek
21. Sreda
22. Četrtek
23. Petek
24. Sobota



25. NEDELJA

26. Ponedeljek
27. Torek ☾
28. Sreda
29. Četrtek
30. Petek
31. Sobota



Edmund
Bibijana
Frančišek Ksav.
Barbara
Saba, opat
Miklavž (Nikolaj)
Ambrozij
Brezm. Spoč. M. D.
Peter Fourier
Lavretan. Mati bož.

Damaz
Aleksander
Lucija
Konrad
Kristina, dekla
Evzebij
Lazar
Gracijan
Urban V.
Evgenij in Makarij
Tomaž ap.
Demetrij
Viktorija
Adam in Eva
Božič; Roj. Gospod.

Štefan, mučenec
Janez Evangelist
Nedolžni otroci
Tomaž, škof
Evgenij
Silvester

Bratko
Nataša
Branko
Barica
Uroš
Kolja
Sladoj
Deva
Skalko
Tiha
Dobromisl
Aljoša
Lučka
Dušan
Strojan
Belina
Živko
Gradin
Darko
Svetozar
Tomislav
Mitja
Vlasta
Gruda
Rodan
Venče
Vanek
Neva
Vojan
Ženka
Blažena

Z A P I S K I

Največ sveta otrokom sliši
Slave,
tja bomo našli pot, kjer nje sinovi,
si prosto vol'jo vero in postave.
(Fr. Prešeren)

Pregovori

Dež in veter pred božičem,
koplje jamo rad mrličem.

Ob Božiču polje zeleno,
v Veliki noči zasneženo.

Sveti dan vetrovno, ob
letu bo sadja polno.

Spominski dnevi

- 2. 12. 1860 rojen France Gra-
fenauer.
- 3. 12. 1800 rojen France Pre-
šeren.
- 11. 12. 1918 umrl Ivan Cankar.
- 15. 12. 1935 umrl France Gra-
fenauer.
- 19. 12. 1828 rojen v Lešah An-
ton Janežič.
- 21. 12. 1879 rojen generalisim
Stalin.

Sonce stopi v znamenje kozla dne 22. decembra ob 5. uri 24 minut.

Ščip ali polna luna dne 5. decembra ob 16. uri 13 minut.

Zadnji krajec dne 13. decembra ob 2. uri 48 minut.

Mlaj dne 19. decembra ob 1. uri 55 minut.

Prvi krajec dne 27. ob 7. uri 31 minut.

Dan je dolg od 8 ur 39 minut do 8 ur 24 minut.

M A T E J B O R :

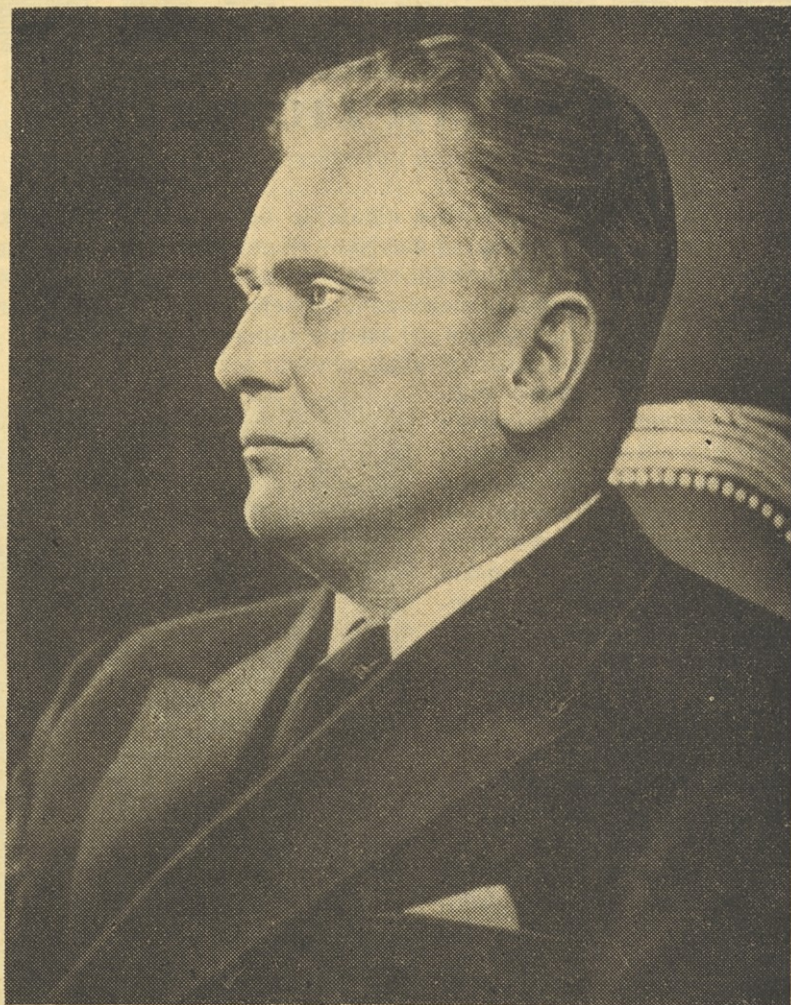
SVOBODA

Še vedno nas budi naš klic: Zberimo
zatiranci se z vseh vetrov sveta!
Kdaj zemlja, koder danes krvavimo,
bo naša spet? Ko boš povsod doma!

Ko nam ne bo več rezala gospoda
ne kruha ne mejà ne naših glav!
Ko ti črepinje več ne bo razklal
nihče, če boš zašepetal: Svoboda.

Vemo, svoboda je prečuden sad,
ki ti ne pade v roke sam z drevesa.
V vrhove strme, ki vihar jih stresa,
sam moraš ponj, če rad ali nerad.

Samo po cestah, ki jim tlak je kri
iz naših žil, dosežemo svoj cilj.
Svoboda žito je, ki zazori
iz ene same njive — iz gomil.



TOVARIŠ TITO

Kar bilo je pod pepelom
v naših srcih plaho skrito,
v kres mogočen je raznetil
naš tovariš
Tito.

Speljal razne je potoke
v eno strugo zmagovito
in ustvaril silno reko
naš tovariš
Tito.

Presejal je našo moko
skoz rešeto in skoz sito,
kruha novega nam mesi
naš tovariš
Tito.

VI. Nazor

UPALI

SMO SE - IN ZMAGALI!

Karel Prušnik — Gašper

Nemška in italijanska fašistična oblast je od aprila 1941 pila kri tudi slovenskega naroda. Po zaslugi izdajalske vloge jugoslovanskih generalov stare Jugoslavije, ki so se prej vedno trkali na prsa in se penili jugoslovanstva, je uspelo italijanskemu in nemškemu imperializmu s svojimi tanki pomandrat vse jugoslovanske dežele, ni pa mu uspelo uničiti narodov, čeprav je po vsej Jugoslaviji množično streljal, obešal, požigal cele vasi in mesta. Narodi so se uprli z orožjem v roki. Neizmerno zaupanje v sovjetske narode, v veliko delavsko kmečko Rdečo armado, ki se je neusmiljeno spopadla z Nemci, neizmerno zaupanje v lastne sile, v moč množic delovnega ljudstva jugoslovanskih narodov, katere je vzdramila slavna jugoslovanska Komunistična partija s tov. Titom na čelu in jih poviedla v veliko bitko za narodno in socialno osvoboditev, je privedla Jugoslavijo na novo zgodovinsko pot, v oni družabni red, kjer vsak državljani pošteno dela za se in svojo demokratično družbo. Že od vsega početka narodno osvobodilne vojske je sleherni borec Jugoslovani vedel, da se bori za novo Jugoslavijo, za tako domovino, ki ne bo poznala izkoriščanja človeka po človeku in ne zatiranja naroda po narodu, kjer se bodo uresničile besede »kdor ne dela, naj tudi ne je«, kdor pa dela, in to pošteno, za se in za svojo družbo, naj ima sadove svojih žuljev in znoja sam, in sam si naj deli sadove svojega dela.



France Tavčman — Lenart

Slovenski narod v tej veliki zgodovinski nalogi ni zaostajal. Tudi koroški Slovenci kot del slovenskega naroda, smo bili izpostavljeni istemu nasilju. Tudi mi smo bili obsojeni z našo materjo Jugoslavijo vred na neusmiljeno smrt. Tudi koroški Slovenci smo se zavedali, da slovenski narod v vsej svoji zgodovini ni bil še nikdar v tako veliki nevarnosti. Stoletja mučen in zatiran, nikoli svoboden, ki je pretrpel vse, kar more v zgodovini pretrpeti mali narod, se je uprl, junaško uprl s puško v roki. Vedel je, da se samo z borbo lahko osvobodi, z borbo na življenje in smrt.

Celo leto so že pokale puške po vsej Jugoslaviji. Na Koroško pa so pri-

hajale le lažnjive vesti. Šele poletnega meseca 1942 so prišli tovariši in nam povedali, kaj so partizani in kaj hočejo. Da je ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda, katere avangarda je KPS, smo zvedeli šele od teh prvih pionirjev, med katerimi sta bila Stane Mrhar iz Ljubljane in rajni Jovan Zupanc, pd. Žnidarjev z Obirske. Začeli smo s tajnimi sestanki z ljudmi, ki jih še ni doletela izseljitev, ki so ostali doma. Večina mladih fantov pa je bila po zaslugi vzgoje manjšinske politike v nemški vojski. Ta politika je stremela za tem, da vzgoji slovenskega človeka na Koroškem v pokornega hlapca tujemu gospodarju, nemškemu in avstrijskemu imperializmu. Stoletna želja »združitve slovenskega naroda« se je v srcih koroških Slovencev vnela kakor kres. Danes ali nikoli se bomo osvobodili in združili z matičnim narodom: Ali poginemo z brati, ali pa si priborimo svobodo, da bomo živeli skupaj pod eno streho v lastni narodni družini! Ta glas je šel od hiše do hiše, od vasi do vasi. Prihajali so slovenski fantje na dopust iz nemške vojske in niso se več vračali. Med prvimi je bil Tavčmanov Franci —



Matija Verdnik — Tomaž

Lenart, ki je bil pozneje I. komandant prvega koroškega bataljona. Začela se je velika mobilizacija spomladi 1943. Bela, Lobnik, Obirska in Sele so postale pretesne. Formirani partizanski bataljoni in čete so se začele poganjati čez Dravo in jo naposled premagale, ter se utrdile na Gurah in Svinški planini. Puške in mitraljezi niso pokali samo južno od Drave, uničevali so sovražnika tudi severno od Celovca in Velikovca.

Izvršni odbor OF slovenskega naroda je formiral Pokrajinski odbor OF za Slovensko Koroško. Velikovški okraj je bil spomladi 1943 politično organiziran. Jeseni istega leta je bil formiran tudi celovski okrajni odbor OF in pozneje beljaški. Po vseh okrajih pa so delali krajevni in občinski OF odbori. Organizirali so hrano za narodno vojsko, nabavljali tehnični material ter širili propagando osvobodilne borbe. Imamo na Koroškem hiše, ki so dale po 6 borcev, ki so zapustili nemško vojsko in se vključili v koroške partizanske edinice.

V hišnih in gozdnih bunkerjih so delale tehnike, ki so tiskale letake in časopise. Tiskale so se celo knjige, tako v Pokrajinski tehniki nad Mačami. Organizirani so bili radio-centri in ljudstvo Slovenske Koroške doma in v tujini je bilo obveščeno o dogodkih osvobodilnega gibanja na Koroškem. Po vsej Slovenski Koroški je bila gosta in precizna mreža relejnih stanic in kurirskih poti. Sovražnik je besnel. Požigal je hiše, moril nedolžne slovenske družine. Prizanašal ni niti dojenčkom, niti starčkom. Leta 1942 — 1943 je sovražnik kontroliral z majhnimi edinicami Slovensko Koroško. Pogosto se je pojavljal v slovenskih in gorskih naselbinah. Pozneje se je upal samo še z

močnimi edinicami 200 do 500 mož, na koncu pa samo še s tisoči poživljenih banditov vseh narodnosti, ki so zahajali v predele, ki jih je kontrolirala partizanska vojska.

Slavna in nepremagljiva Rdeča armada je osvobajala mesto za mestom evropskih zaslužnenih narodov. Zasedla je Dunaj, zaplapolala je zastava s peterokrako zvezdo s srpom in kladivom nad brlogom fašistične zveri, nad Berlinom. Uresničile so se preroške besede Ilije Ehrenburga, ki jih je izrekel 1942, ko je dejal: »Za vse zločine, ki jih nemški fašistični vojak vrši nad sovjetskim ljudstvom, bomo napravili obračun! V Berlinu se vidimo!«

Jugoslovanska armada z maršalom Titom na čelu je napadala in izganjala sovražne nemške divizije in osvobajala jugoslovanska mesta. Beograd, Zagreb, Ljubljana so bili osvobojeni. 9. majnika 1945 so slovenske partizanske edince osvobodile tudi Slovensko Koroško. Zastržile so Gosposvetski prestol, zasedle Celovec.

Tako je bil zaključen prvi najtežji akt narodno-osvobodilne in narodno-revolucionarne borbe slovenskega naroda in koroških Slovencev še posebej.

Osvobodilna fronta za Slovensko Koroško je stopila v drugo etapo legalne borbe. Slovenski narod na Koroškem je častno prestal največji in najtežji zgodovinski čas. Visarjon Dimenski, sovjetski pisatelj je zapisal: »Vsak človek ima svojo zgodovino in v njej kritične trenutke. Človeka lahko brez pomote sodimo po tem, če gledamo, kako je delal in se kazal v trenutku, ko sta visela na kocki njegovo življenje in čast. Kolikor večji je človek, toliko bolj dostojanstveno, veličastno in zmagoslavno prestane tisti kritični trenutek. In tako je tudi z narodom. V zgodovini narodov so prav tako kritični trenutki, po katerih lahko sodimo moč in veličino njihovega duha. Kolikor višji je narod, toliko bolj dostojanstveno, veličastno in zmagoslavno prestane te zgodovinske trenutke. Kolikor ga preseneti in porazi kritičen trenutek, toliko bolj izgubi narod svojo čast in slavo.«

Koroški Slovenci imamo veličastne pridobitve NOB. Čuvajmo jih, kakor čuva mati svojega novorojenčka. Borili smo se in zmagali. Osvobodilna borba je preoblikovala naš narodni značaj. Iz pokornih in ponižnih manjšinskih hlapcev smo se preoblikovali v narod, ki ga odlikuje značaj aktivnega delavca in borca, ki pušča na strani vse osebno in mu je narodna osvoboditev prvo. Na Koroškem je mnogo bivših partizanov, katerim so se pridružili desetstisoči, ki se zavedajo, da je bila oborožena borba težka, a potrebna in da je tudi nadaljevanje borbe za združitev slovenskega naroda sveta potreba. Tri leta po kapitulaciji nacistične Nemčije se zaganjajo v nas različni sovražniki. Slovenski narod na Koroškem, ki ga je združila in prekalila narodno-osvobodilna borba, premaguje vse težkoče in napore in jih bo premagal in se osvobodil ter se združil z matičnim narodom v FLRJ.

Uprli smo se in zmagali! Premagali nismo samo našega največjega zunanjega sovražnika, nemški fašizem — imperialistično germanstvo, premagali smo tudi nazadnjaštvo, hlapčevstvo in suženjstvo, ki je nas razkrajalo na znotraj. Take nas nikdar ne bo nihče več ustrašoval in zaslužnil. Uspešno bomo končali staro pravdo in si priborili lepše življenje v svobodni, v Titovi Jugoslaviji.

Kadar boste živeli svobodno v novi Jugoslaviji, povejte vsem, da smo umirali zato, da bi pomagali zgraditi srečo in svobodo vsem Slovincem na Koroškem.

(Tavčmanov Jurij pred obglavitvijo 29. aprila 1943.)

Koroški Slovenci smo bili in bomo ostali živ del slovenskega naroda



Dr. Franci Zwitter:

Med najbistvenejše znake pojma naroda spada brezdvomno »zgodovinsko nastala skupnost duševnega ustroja, ki se izraža v posebnosti kulture«. Kar tiče tega, smo koroški Slovenci v vsej zgodovini živeli tesno povezani z ostalim slovenskim narodom. Od časa narodnega prerojenja pred sto leti pa do danes smo sooblikovali slovenskega človeka, zavestno in tvorno, da je prav naša Slovenska Koroška postala zibeljka slovenske kulture. Odtenki vseh preteklih dob živijo v nas, kakor v vsem ostalem slovenskem narodu. Kralj Matjaž je tako naša last kot so koroške narodne pesmi hkrati tudi last vseh ostalih Slovencev. To pa zato, ker smo v borbi za svojo narodno bit kljub vsem jeznim viharjem stalno živeli in doživljali s svojimi brati in doprinašali, kakor nam je pač bilo dano, svoj del k današnji narodni stavbi. Nemale zasluge ima pri tem Mohorjeva družba, ki je kot vsenarodna kulturna ustanova najprej iz Celovca in pozneje iz Celja povezovala vse slovensko ljudstvo do najoddaljenejših vasi naše slovenske zemlje.

To skupno doživljanje je bilo lahko in je razumljivo, dokler smo živeli v več ali manj enakih političnih in gospodarskih razmerah. Toda koroški Slovenci smo dokazali svojo zrelost tudi po letu 1920, ko nas niti krivične meje niti najhujši pritisk naših nasprotnikov niso mogli oddvojiti od našega matičnega naroda. Zaradi tega smo se znašli koroški Slovenci z matičnim slovenskim narodom tudi v najslavnejši dobi njegovega obstoja — v narodnoosvo-



Igralska skupina iz Roža

bodilni vojni, in sicer vsi tja do najskejskih vasi in domov okrog Dješ in Kneže. S ponosom in veseljem zato lahko gledamo v svojo preteklost, ki nas preko sedanosti mora voditi v svetlejšo bodočnost, ki jo z neverjetno naglico vstvarja in uresničuje naš narod v svobodi.

Toda pri reševanju te naloge, ki jo mora rešiti predvsem naša ljudska prosveta, stojimo pred ogromnimi težkočami. Če smo prehodili z vsem slovenskim narodom v več ali manj enakih ali vsaj podobnih razmerah skupno pot od dobe preokreta 1848 pa do osvobojenja pred tremi leti, z njim trpeli, se borili in rasli v slovensko narodno skupnost, se slovenski človek v svobodni domovini danes na svoji poti v lepši in pravičnejši svet, v svojem razvoju v novega človeka ni ustavil. Nasprotno! Kakor je bila silna v revolucionarnosti, v zunanjih dogodkih in v spremembi duševnega ustroja našega človeka doba narodnoosvobodilne borbe, tako silna, če ne silnejša, je v preoblikovanju slovenskega človeka povojna doba izgraditve in obnove porušene domovine, ko je slovensko ljudstvo pristopilo h graditvi novega socialističnega sveta, enakopravnih delovnih ljudi brez slehernega izkoriščanja. V svobodni domovini danes vstaja in rase nov človek z velikim svetlim ciljem pred seboj in s trdno, neomajno vero v uresničitev lepše in boljše bodočnosti. Ta novi človek, — kajti le on in nihče drugi ne more ustvarjati novega sveta, — nastopa v svobodni domovini vsepovsod: vodi politično življenje, je udarnik v obnovi in uresničuje petletni plan, je umetnik, pesnik in pisatelj in zato nujno oblikovatelj nove napredne slovenske kulture, ki ni nič drugega kot izraz novega slovenskega človeka.

Koroški Slovenci, ki smo do sedaj vso zgodovino korakali skupno z vsem slovenskim narodom, in z njim doživljali srečo in veselje, še bolj pa z njim delili vse trpljenje stoletnega političnega in gospodarskega suženjstva in vodili borbo za osvoboditev, smo kljub velikemu doprinosu k zmagi v drugi svetovni vojni trenutno ostali še izven tega novega sveta in ga zato ne moremo sprejemati vase tako, kot bi bilo potrebno. Naša velika, poudarjam, največja naloga je zato trenutno ta: **da zajemamo vsebino našega kulturno-prosvetnega udejstvovanja v veličastni dediščini naše borbene preteklosti, pred vsem naše narodnoosvobodilne borbe, da dan za dnem z vsem svojim srcem spremljamo veliko dogajanje v svobodni domovini in hkrati vedno znova spoznavamo vse napore in preizkušnje našega koroškega in vsega slovenskega ljudstva in vseh naprednih sil, ki se, kakor mi, borijo za lepšo bodočnost, za svobodo in enakopravnost vseh ljudi, za bratstvo in vzajemnost med narodi proti vsakemu imperialističnemu zatiranju, za resnični in demokratični mir v svetu.**

Ob spoznanju te velike naloge moramo usmeriti vse svoje delo in vse svoje sile v ta cilj in brez oklevanja odločno odstraniti vse ovire s poti do njega.

Da nas pri uresničevanju te velike naloge ovira predvsem naša bogata dediščina, je v resničnem pomenu besede ironija usode. Dejstvo je namreč, da je bila in je tudi še danes pri nas na Koroškem že navadna slovenska pesem in, še pred najkrajšim časom celo navadna slovenska beseda pomembno narodno — obrambno dejanje. Zaradi tega se je naše prosvetno delovanje v desetletjih po prvi svetovni vojni na žalost omejilo zgolj na gojitev slovenske pesmi in ljubezni do slovenske besede in se po možnosti izogibalo kočljivim političnim problemom. Ni čuda zato, da mnogi pri našem kulturno-prosvetnem delu tudi danes odklanjajo vsako politiko, češ da je vsaka stvar dobra, da je le slovenska. Toda če je tako, zadržanje bilo pred vojno še razumljivo in odpustljivo, je danes tako stališče popolnoma napačno in nedopustno. Apolitičnost v današnjem času ni nič drugega kot izmikavanje perečim vpraša-

njem današnjega časa, pri nas na Koroškem pa konkretno izmikavanje borbi za nacionalno in socialno osvoboditev našega ljudstva. Zaradi tega moramo nujno odklanjati sleherni poizkus speljati našega človeka potom prosvete z njegove borbene linije, pa naj ta poizkus prihaja od izrazitih sovražnikov naše osvobodilne borbe ali pa tudi od nekdanj poŕtvovalnih in predanih ljudi, ki se sklicujejo na našo bogato dediščino, ki pa se ŕal niso dokopali do pravičnega pojmovanja in razumevanja današnje slovenske stvarnosti. Še vedno so med nami ljudje, ki mimo vseh ugotovitev gledajo v »Koroški kroniki« in v tako imenovanih slovenskih celovških radiooddajah nekaj pozitivnega, samo ker se v teh uporablja tudi slovenska beseda! Še so med nami ljudje, ki ne uvidijo dejanske nevarnosti in zato nujnosti odklonitve ločene posebne »Celovške Mohorjeve družbe«, ki je najbolj nevarna prav zaradi tega, ker hoče biti apolitična in s svojimi knjigami in revijami našega človeka zadržati v starem neživljenjskem svetu ozkega samoljublja, poniŕne pokoršćine in politične breznaćelnosti. Še so med nami ljudje, ki hoćejo iz našega prosvetno-kulturnega dela izloćiti vsako politiko, ki hoćejo v ćasu, ko gre za biti ali nebiti, ko gre za to, ali bomo uspeli ohraniti zgodovinsko povezanost našega ljudstva z matičnim narodom tudi v tej dobi, ko se le-ta z neverjetno naglico preoblikuje v novo ljudstvo z novim gledanjem na svet in ŕivljenje in z nepremagljivo vero v uspeh svojega dela, ki hoćejo našega človeka idejno odmakniti od današnje slovenske stvarnosti, ki je napredna, revolucionarna in gradi ter ustvarja na tradicijah narodnoosvobodilne borbe.

Zahteva današnjega ćasa je zato po vsem jasna: **vzgojni smoter in cilj naše prosvete mora biti novi ćlovek; to je ćlovek dela, ki se ne umika iz ŕivljenja, temveć se bori proti staremu neživljenjskemu vzdušju in proti suŕenjstvu in je pripravljen za ŕrtvovanje in prenašanje naporov, ne zato, da bi poslej vse ŕivljenje moral prenašati trpljenje in napore, temveć da po teh pride ćimprej do boljšega, ćloveku vrednega ŕivljenja!** Izoblikovanju tega novega ćloveka mora sluŕiti vse naše kulturno-prosvetno delo!

S tem pa je jasno zaćrtana tudi vsebina naše prosvete: **Politićna za-**



Z ljudskega tabora v Št. Janŕu

vest, ki smo si jo pridobili v borbi in katere pravilnost nam vsak dan znova potrjuje, mora postati osnova in smisel naših kulturnih prireditvev in programov! Naše dnevne gospodarsko-politične naloge se morajo zrcaliti v naših predavanjih, v igrah, v pesmi in v vsem kulturno-umetniškem udejstvovanju! In da poudarim še posebno, tudi v naših prosvetnih knjižnicah! Pomanjkljivi programi so trenutni, vsebinsko-slabe prireditve pozabimo, — tiskana beseda pa ostane pri nas doma! Njej moramo zato posvetiti še posebno pažnjo, tako knjigi kakor časopisu! Tiskana beseda, ki so jo tiskali in nam jo pošiljajo narodni izdajalci ali tudi samo današnjemu času odmaknjeni sanjači, nam nikakor ne more pomagati pri vzgoji novega, svobodnega človeka, temveč nas k večjemu ustavlja na naši borbeni poti v novi čas svobodnega življenja in ustvarjenja!

To seveda nikakor ne pomeni, da hočemo spremeniti vsako kulturno prireditev v politično zborovanje, kar nam kaj radi zlonamerno očitajo razni zaskrbljenci za razvoj naše prosvete na Koroškem. Brez skrbi! — Naše ljudstvo se vedno bolj zaveda, da je namen prosvete v tem, da oborožuje človeka z znanjem za težko življenjsko borbo in mu v tej borbi nudi tudi primerno razvedrilo in potrební odmor, nikakor pa ne v prikazovanju nekega pravljičnega sveta, ki ga ali v resnici sploh ni ali pa je le še spomin na davno, davno preteklost. Novi čas zahteva pač tudi novo, življenjsko, resnično ljudsko prosveto!

Le tako usmerjena bo naša prosveta na Koroškem izpolnila v današnjem času svojo zgodovinsko nalogo: **da ohrani in utrjuje tudi v bodoče zgodovinsko povezanost našega ljudstva z matičnim narodom, da v pravilnem spoznanju politične in gospodarske problematike vodi borbo za zmago naprednih idej in za duhovno prevzgojo in preoblikovanje našega človeka!** Čim bolj namreč občutimo in se borimo proti kvarnemu uplivu tuje, neljudske vzgoje v nemških šolah, čim bolj se pritožujemo nad nespremenjenimi političnimi in gospodarskimi razmerami v Avstriji in še posebno nad nespremenjeno šovinistično nacionalno politiko na Koroškem in čim bolj nas naši sovražniki danes napadajo in blatijo ter se zaletavajo v našo napredno »politično« prosveto, tem bolj odločno se moramo potem nje vključiti v novo, napredno slovensko skupnost, da bomo tudi v bodoče ostali živ del slovenskega naroda, ki bo terjal združitev z narodno celoto vse dotlej, dokler Slovenska Koroška ne bo sestavni del nove Jugoslavije. Zavestno vključeni v napredni tabor in prežeti z novo slovensko miselnostjo bomo v prosveti krepili odpornost našega ljudstva in to tem bolj, ker se lahko zanašamo na pomoč ne samo slovenskega temveč vseh slovanskih narodov, ki so v svojem »Proglasu prvega povojnega vseslovanskega kongresa v Beogradu« izjavili: »Pomagali bomo drug drugemu na političnem, gospodarskem in kulturnem področju, skrbeli bomo, da ne propade niti najmanjši slovanski narod, da tudi naš najmanjši član očuva svojo nacionalno eksistenco, svojo nacionalno kulturo in si zasigura svoj nacionalni razvoj.«

Naša slovenska kultura, kakor je na današnji stopnji, je rezultat vsega našega duševnega in materialnega dela od začetka zavednega narodovega življenja do danes. — Zgodovina narodove kulture in zgodovina naroda samega je zgodovina njegovega političnega, družabnega in gospodarskega razvoja.

(Ivan Cankar)

JE POKAZALA ZATIRANJE-
MU ČLOVEŠTVU POT V

SVOBODO

Odkar se je človeštvo po dolgem predzgodovinskem obdobju, v katerem je sožitje ljudi slonelo na temeljih enakih pravic in dolžnosti, razcepilo v dva osnovna, nasprotujoča si družbena razreda, v razred maloštevilnih izkoriščevalcev, ki so si postopno prilaščali vodstvene položaje, in mnogo številnejši razred izkoriščanih in zatiranih množic, ki so bile obsojene na človeka nevredno suženjstvo in tlakovanje, so številni rodovi vedno znova sanjali o odpravi tega, za človeško dostojanstvo poniževalnega stanja. Spet in spet so se v glavah zapostavljenih in izkoriščanih množic porajale težnje po boljšem in človeka vrednem življenju. Iz nejasnih sanj in meglenih teženj so se od časa do časa izoblikovali več ali manj učinkoviti poizkusi nasilne spremembe obstoječega reda. Zgodovina nam ve povedati o številnih uporih, puntih in revolucijah, ki so čestokrat pretresale prednostne pozicije privilegiranih slojev, živečih na račun izkoriščane in tlačene raje.

Zgodovina človeštva pozna celo vrsto takih revolucionarnih podvigov in gibanj, ki so temeljila in se porajala na notranjih nasprotjih družbene ureditve v posameznih zgodovinskih dobah. Za vse pomembnejše revolucionarne pokrete v dolgem zgodovinskem obdobju do prve svetovne vojne pa je značilno, da so sicer vsak po svoje do gotove mere prispevali k oblikovanju in razvoju večjih ali manjših delov človeštva v višje oblike družbene strukture in njegove produktivne dejavnosti, da pa niso nikjer in nikdar odpravili temeljnega nasprotja, ki je, kakor sta znanstveno dognala in utemeljila velika učitelja Marx in Engels, koncem koncev vzmet in gibalo vsega dosedanjega zgodovinskega dogajanja, to je: da niso odpravili družbene ureditve, ki sloni na obstoju izkoriščujočih in izkoriščanih razredov. Kajti, v kolikor so se ta revolucionarna gibanja končavala zmagovito, so se končavala tako, da se je vodstvenih položajev, s katerih so bili vrženi dosedanja izkoriščevalci, polastil nov razred, ki pa je s svoje strani v isti ali spremenjeni obliki nadaljeval z izkoriščanjem že obstoječih ali v novem produkcijskem procesu porajajočih se razredov. Z besedami tovariša Stalina povedano: Izkoriščevalci so se menjavali, izkoriščanje pa je ostalo.

Povsem druge cilje si je zastavila velika Oktobrska revolucija v Rusiji leta 1917. Izhajajoč iz naukov Marxa in Engelsa, ki sta z vso ostrino duha razkrinkala eksploatatorsko bistvo kapitalističnega reda ter znanstveno pokazala njegovo razvojno pot, ki od gotove stopnje dalje pomeni oviro za napredek človeštva, ter gradeč na dogajanjih in napotilih, ki so bila pred sto leti izražena v Komunističnem manifestu, so Lenin in njegovi revolucionarni soborci prevzeli smelo nalogo, da s proletarsko revolucijo presekajo najšibkejši člen v okovih imperialističnega sistema v času, ko so nacionalni imperializmi vsled svojih notranjih nasprotij bili zaposleni v medsebojni tekmi in vojnem obračunavanju za ponovno porazdelitev sveta in njegovih virov bogastva. Spretno in zavestno izkoriščajoč najugodnejši čas je ruskim revolucionarjem v razmeroma kratkem času in brez velikih krvavih žrtev uspelo izvesti proletarsko revolucijo, ki se po svojem značaju bistveno razlikuje od vseh dotedanjih revolucij, ki jih beleži zgodovina. Načelna razlika velike Oktobrske revolucije od vseh prejšnjih pa je v tem, da se ni omejila samo na razdedinjenje tedanjega fevdalno-buržoaznega razreda izkoriščevalcev in njihovo zamenjavo z novimi, temveč je proklamirala popolno odpravo sleher-



nega izkoriščanja človeka po človeku in s tem slehernega zatiranja sploh. To pa na ta način, da je z vpostavitvijo delavske - kmečke oblasti in z doslednim oživetvarjanjem marksističnih nauk, ki sta jih v vsakodnevni praksi nadalje razvijala velika genija Lenin in Stalin, pričela uresničevati na šestini zemeljske oble novo brezrazredno socialistično družbo. Prav zato, pravi tovariš Stalin, pomeni zmaga Oktobrske revolucije korenit prelom v zgodovinski usodi svetovnega kapitalizma, korenit prelom v osvobodilnem gibanju svetovnega proletariata, korenit prelom v načinih borbe in oblikah organizacije, v načinu življenja in tradicijah, v kulturi in mišljenju izkoriščanih množic sveta.

Prav z nakazovanjem takih dalekosežnih ciljev, ki jih je proletarska Oktobrska revolucija pričela uresničevati že s prvim dnem prevzema oblasti po sovjetih delavcev, vojakov in kmetov in ki so konkretno prišli do izraza v odloku o miru in v odloku o zemlji, s katerim so bila proglašena vsa bogastva zemlje za vseljusko imovino, kmetom pa dodeljena zemljišča razlaščenih graščakov in veleposestnikov, je razmeroma maloštevilni partiji boljševikov uspelo pritegniti v revolucionarni pokret najširše množice delovnih ljudi. Na ta način je Komunistični partiji, ki je vodila Oktobrsko revolucijo, uspelo najtesneje povezati in razgibati za vzajemno borbo delavce in kmete ter hkrati vsa zatirana ljudstva vseh narodov, ki so videli v zmagoviti revoluciji tudi jamstvo za svojo nacionalno osvoboditev.

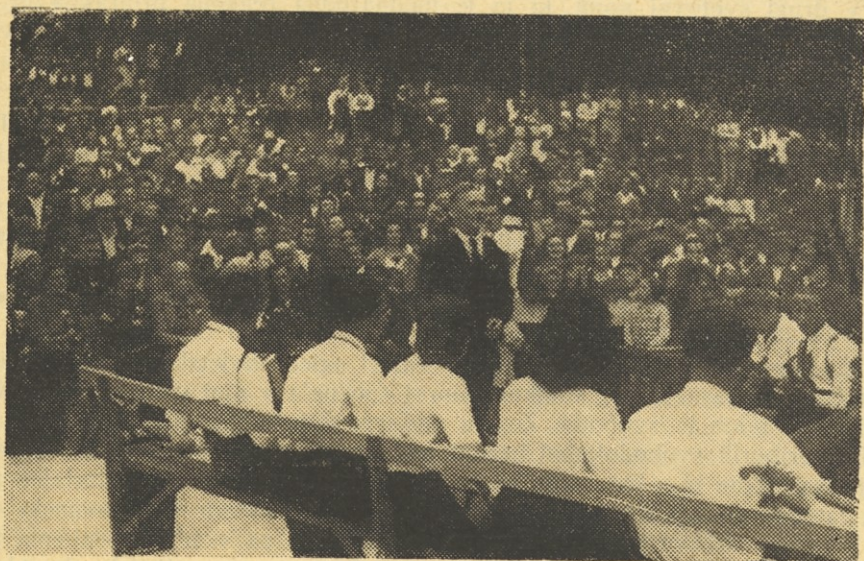
Videč, da diktatura proletariata, ki je po Leninovih besedah posebna oblika razredne zveze proletariata in delovnih kmečkih množic za strmoglavljenje kapitala in za dokončno zmago socializma, dejansko uresničuje zastavljene si cilje, je delovno ljudstvo z vsemi silami podprlo novo ljudsko oblast in jo z navdušenjem in za ceno ogromnih gmotnih in krvavih žrtev branilo v času najtežjih preizkušenj, ko je takorekoč vsa svetovna reakcija z dve leti trajajočo oboroženo intervencijo in z organiziranjem protirevolucije hotela zadušiti prvo zmagovito delavsko-kmečko državo na svetu. Pod vodstvom Komunistične partije kot avantgarde delovnega ljudstva je zveza proletariata in delovnih kmečkih množic častno prestala vse te preizkušnje ter ob učinkoviti podpori s strani revolucionarnih delavskih in narodnoosvobodilnih gibanj v zapadnih imperialističnih državah in kolonialnih deželah izšla zmagovita in utrjena iz borbe z notranjim razrednim in zunanjim imperialističnim sovražnikom.

Dosledno vsem revolucionarnim načelom se je iz zmagovite Oktobrske revolucije porodila bratska zveza svobodnih narodov, Zveza sovjetskih socialističnih republik, prva država na svetu, ki je zmagoslavno krenila na pot napredka in svobode, na pot v socializem.

Jasno je, da zmaga delovnega ljudstva na tako obširnem prostoru kakor je Sovjetska zveza, ni mogla ostati prikrita ostalim zatiranim narodom, ki so še naprej ostali v suženjstvu kapitalističnega izkoriščanja, nacionalnega za-

tiranja in kolonialne brezpravnosti. Na svetlem zgledu Sovjetske zveze, kjer si je delovno ljudstvo po postopnem ekonomskem izkoreninjenju vseh parazijskih plasti in izkoriščujočih razredov gradilo z do tedaj nevidnim poletom novo družbo, temelječo na enakosti ljudi, na enakopravnosti narodov, na prividi bodoče enotne brezrazredne družbe, ki ne pozna izkoriščanja človeka po človeku, so spoznavale zatirane množice delovnih ljudi po vsem svetu, da je to, kar je uspelo z Oktobrsko revolucijo na šestini sveta, mogoče uresničiti tudi drugod. Na izkušnjah in naukih Oktobrske revolucije so se in se uče vsa revolucionarna in osvobodilna gibanja v imperialističnih državah, na teh izkušnjah in novih dogajanjih, s katerimi sta ob problemih, ki so se stavljali prvi zares svobodni državi v reševanje, bogatila in oplajala znanstveno revolucionarno teorijo marksizma predvsem Lenin in Stalin, so se utrjevala in v vsakodnevni borbi proti različnim oblikam izkoriščanja krepila vsa napredna in revolucionarna gibanja po vsem svetu.

Zavedajoč se nevarnosti in nalezljivosti vpliva, ki ga je izžarevala Sovjetska zveza kot plod proletarske Oktobrske revolucije, na zatirana in izkoriščana ljudstva izven meja Zveze delavsko-kmečkih republik, so se vse sile svetovne reakcije na vse mogoče načine in pretege prizadevale, da bi prikrile pred zaslužjenimi delovnimi množicami resnico o dejanskem dogajanju v deželi zmagovite socialistične revolucije. Po neuspelem poskusu njene nasilne zadušitve v letih intervencije razjarjene in prestrašene so sile nazadnjaštva s kapitalističnim in imperialističnim obkroževanjem, s političnim pritiskom in gospodarskim bojkotom hotele zavreti razmah in razcvet prve socialistične države, ki je s svojim nastankom pokopala njihove nade na svetovno gospodarstvo in hkrati s samim obstojem omajala njihove temelje in ogrozila njihovo eksistenco. Z brezprimerno protisovjetsko gonjo, z nebrzdanim obrekovanjem, z najpodlejšimi klevetami in gnusnimi lažmi so hotele vladajoče reakcionarne sile oblatiti in diskreditirati prvo državo svobodnega človeka v svetu. Čeprav se je stavil v to svrho v službo ves aparat kapitalističnih držav z državno in cerkveno hierarhijo na čelu, čeprav je prevzel isto nalogo ves nazadnjaški tisk in monopolizirana radiopropaganda, čeprav so si iste cilje zadale vse buržoazne stranke, ki so tozadevno našle uslužno



Ljudski tabor pod Jerberkom

podporo tudi pri vodilnih veličinah izdajalske socialdemokratske druge internacionale, ni silam reakcije uspelo odvrniti pozornosti zatiranih delovnih ljudi od ogromnega poleta, s katerim so si sovjetski narodi z lastnimi silami kovali lepšo in svetlejšo bodočnost. Zatiranim množicam sveta niso mogle ostati prikrite korenite spremembe, ki so nastajale na podlagi Stalinskih petletk z elektrifikacijo in industrializacijo, ki je ustvarjala temelje za dvig življenjske ravni sovjetskega delovnega človeka, ki je hkrati učvrščala zvezo industrijskih delavcev in malih ter srednjih kmetov ter na podlagi lastnih spoznanj omogočala prostovoljno vključevanje delovnih kmetov v socialistično gospodarstvo. Zatiranim in zaslužnjem narodom v odvisnih in kolonialnih deželah ni ostalo prikrito, kako se na podlagi socialistične gospodarske izgradnje spreminja pravna enakopravnost narodov Sovjetske zveze v dejansko enakopravnost, kako se na otipljivih materialnih temeljih razcvetajo kulture vseh sovjetskih narodov, nacionalne po obliki in socialistične po vsebini, in kako se na tej dejanski enakopravnosti gradi neporušljivo bratstvo in nesebična solidarnost med nekdanj vsled nacionalnega zatiranja in socialnega izkoriščanja sprtimi narodi.

Ko si je Sovjetska zveza kot država novega tipa z novo obliko sovjetske demokracije, notranje utrjena na podlagi načrtnega socialističnega gospodarstva, ki ne pozna gospodarskih kriz in na zunaj zavarovana z ustvaritvijo močne delavsko-kmečke Rdeče armade z visokimi kvalitetami novega sovjetskega patriotizma, utrla pot v svetovno politično areno, so lahko izkoriščane množice in zatirana ljudstva še bolj jasno spoznala, da je Sovjetska zveza tista sila, ki je pripravljena in sposobna dosledno zastopati koristi vseh delovnih množic sveta, to pa zato ker niso različne od koristi sovjetskih narodov, marveč sovpadajo z njihovimi interesi. S svojo pojavo in uveljavljanjem v mednarodnem življenju je Sovjetska zveza kot mogočna ljudska država postala osnovna sila napredka ter dosledna zagovornica vseljudskih koristi ter svobode in enakopravnosti vseh narodov. V tem svojstvu je bila Sovjetska zveza tista, ki je prva nakazovala narodom grozečo nevarnost fašizma in razkrivala ognjišča, v katerih so sile reakcije pripravljale zaroto proti svetovnemu miru, proti svobodi in napredku človeštva.

V drugi svetovni vojni, ki jo je mednarodna reakcija pripravila in izzvala s pomočjo nemškega, italijanskega in japonskega fašizma, se je v vsej veličini pred vsem svetom pokazala nenadkriljiva sila sovjetskih narodov in njihove socialistične države, ki so si jo izgradili na temeljih velike Oktobrske revolucije. Medtem ko so padale kapitalistične države druga za drugo pod udarci fašističnega vojnega stroja, je Sovjetska zveza uspešno kljubovala navalu z najmodernejšo tehniko opremljenih fašističnih osvajalcev. V tem gigantskem merjenju sil med starim, gnilim svetom kapitalizma in novim svetom napredka in socializma je bila izpričana neprimerna prednost novega družbenega reda, ki je zrasel iz Oktobrske revolucije, nad preživelim in razpadajočim redom protiljudske, nazadnjaške kapitalistične družbe in njenega barbarskega fašističnega izrodka.

V tej usodni preizkušnji je silno porastel ugled sovjetske države. Zatirana ljudstva so jasneje kot kdajkoli poprej spoznala v njej vzor in vodnika v borbi za pravico in svobodo. Zmaga nad zaslužnjevalnimi silami fašizma, ki so si jo priborili svobodoljubni narodi pod vodstvom in z največjimi žrtvami Sovjetske zveze in s katero so se, oprti na njeno moralno in materialno pomoč, iztrgali hkrati iz imperialističnih okovov predvsem vsi slovanski narodi in druge države vzhodne Evrope, je pomenila za svet imperializma ponovno oslABLjenje, medtem ko se je svet socializma in prave ljudske demokracije okreпил in utrdil. Okrog Sovjetske zveze so se strnile vse ljudskodemo-

kratične države in svobodoljubne množice delovnih ljudi vsega sveta. Pod vodstvom Sovjetske zveze se protiimperialistični in demokratični tabor uspešno uveljavlja proti nakanam imperialističnega in protidemokratičnega tabora, ki z ameriškim imperializmom na čelu ponovno sanja o svetovnem gospodarstvu in političnem in gospodarskem podjarmljenju svobodoljubnih narodov. Zatirani narodi vsega sveta, ki so priča vztrajne in dosledne borbe, ki jo vodi demokratični tabor na čelu s Sovjetsko zvezo za pravično oblikovanje povojnega sveta, za mednarodno sodelovanje na podlagi enakopravnosti in popolne suverenosti, za resnični demokratični mir, z zaupanjem gledajo v Sovjetsko zvezo kot svoje oporišče v borbi za napredek in svobodo. Na živem in veličastnem primeru Sovjetske zveze spoznavajo velikanski pomen Oktobrske revolucije, ki je pokazala vsemu zatiranemu človeštvu pot v resnično svobodo.

Dr. Mirt Zwitter

Naše zadrugišništvo

POT V GOSPODARSKO SVOBODO

Napačno sodijo tisti, ki gledajo v zadrugi zgolj trgovsko podjetje in cenijo njeno vrednost in važnost edinole po mesečnem ali letnem obsegu denarnega prometa. Zadruga je in mora biti mnogo več. Porojena iz samoobranbe delovnega človeka proti izkoriščanju in izžemanju po gospodarskih mogotcih, je v svoji zamisli stara kot je stara borba proti izmozgavanju v človeški zgodovini. Njena oblika se je v teku stoletij spreminjala, a stalno pridobivala na notranji sili. Današnje oblike zadrug so nastale kot obrambne organizacije proti brezprimernemu nasilju, s katerim so ob razcvetu kapitalizma tlačili delavca in uničevali kmeta.

Tudi naše zadruge so nastale kot sad te borbe proti izkoriščevalcem našega delovnega ljudstva. Dejstvo, da smo bili koroški Slovenci celo med prvimi, ki so se zavestno in načrtno uprli vsemogočnosti denarnih in trgovskih špekulantov in pijavk, nas upravičeno navdaja s posebnim ponosom. Saj je bilo brez dvoma veliko in ponosno dejanje naših prednikov. Gotovo pa ni slučaj, da imamo koroški Slovenci najstarejše zadrugišne organizacije. Kako bi ljudstvo, kateremu so z vso silo zabranjevali dostop do izobrazbe, napredka in gospodarskega razmaha, »slučajno« med prvimi zgrabilo idejo, ki zahteva nujno razgledane, tvorne gospodarje in organizatorje? O slučaju ne more biti govora. Nasprotno. Zgodnje rojstvo in veliki razmah slovenskih zadrug na Koroškem sta dokaz, da je na Slovenskem Koroškem že pred rodovi vladalo gospodarsko nasilje nad našim ljudstvom. Dokaz pa predvsem spoznanju, da se je naše ljudstvo že zgodaj zavedalo usodne povezanosti in skupnosti vse borbe za nacionalno osvoboditev in gospodarsko ter nacionalno osamosvojitve. Povsem razumljivo je zato, da so si izobraževalna društva in zadruge onih dni po naših vaseh v najbližnjem sorodstvu. Ali je sledilo ustanovitvi zadruge rojstvo izobraževalnega društva ali pa obratno. Celó tako daleč gre naša ugotovitev, da so delovanje, razcvet ali tudi zastoj in razpadanje teh ljudskih ustanov največkrat najožje povezani. Tako je naše zadrugišništvo od nekdaj izraz ljudskega odpora proti tlačenju in izkoriščanju. Razvoj in stanje zadrugišništva pa sta jako zanesljivo merilo moči tega odpora.

Za to ugotovitev bomo navedli samo nekaj dokazov. Zanimivo in značilno je, da smo skoraj hkrati z mogočnimi ljudskimi tabori, ki so dokazovali ve-



Globoko je zastavil plug

Kajti razvoj naših zadrug je tudi v nadaljni dobi, posebno po letu 1920 nazorno dokazal, kakšno gospodarsko škodo smo utrpeli koroški Slovenci z izročitvijo naše zemlje in sadov dela naših rok nadaljnjemu izkoriščanju in zapostavljanju.

Naše zadruge, ki so se do tega časa uspešno uveljavljale in razvijale, so z imperialistično razmejitvijo leta 1920 oropali gospodarske zaslonbe, ki jim jo je nudila široka narodna celota. Gospodarsko idealno izpolnjevanje z visoko razvitimi predeli ostalih slovenskih pokrajin je morala Slovenska Koroška zamenjati za vlogo najbolj zanemarjene in izkoriščane pokrajine prve avstrijske republike. Naše cvetoče udomačene zadruge, ki so s pomočjo močnih središč ravnokar bile začele uresničevati pomembne načrte izgradnje, so postale »nepotreben in zaradi uporabe slovenskega jezika v poslovanju neprimeren« aparat, zatiran in oviran z vsemi sredstvi, ki jih je dopuščal zunanji videz »demokratske enakopravnosti«. Kar pomeni v vsaki združni organizaciji izraz prave združne skupnosti, namreč podpora in medsebojna pomoč preko naklonjene centrale, je postalo za slovenske zadruge nedostopna miloščina ali pa dokaz »veleizdaje«. Samo po tako temeljitem uničenju vseh gospodarskih osnov in možnosti gospodarske samopomoči nam je razumljiva ponudba »kulturne avtonomije« leta 1927 baš po najhujših predstavnikih velenjskega šovinizma. Ta hinavski politični manevar združenih zagrizenih sovražnikov našega ljudstva morda najbolj primerjamo z naslednjo ponudbo: Mogotec, ki izkorišča svojega hlapca in mu prepušča edinole sredstva za najbednejši obstoj, mu stavi nekega lepega dne »velikodušno« ponudbo: »Nudim Ti izredno priliko. Meni boš odslej oddajal edinole vse sadove svojega dela, v ostalem pa si odslej svoboden in skrbi sam za vzdrževanje sedaj Tvojega posestva!« Računam, da vsi uganemo, kdaj bo ta naš delovni človek praznoval svojo »osamosvojitve« in »samoupravo«! Tako tudi nikjer in nikdar ni enakopravnosti in svobode, če ni konca izkoriščanja in izžemanja.

liki revolucionarni razmah narodne in kulturne zavesti slovenskega ljudstva na Koroškem in so imeli svoje korenine v zlomu tlačanskih spon 1848, dobili tudi prvo slovensko zadrugo. Ta prva naša zadruga je »Št. Jakobska posojilnica v Rožu«, ustanovljena leta 1872, ki ni samo prva zadruga koroških Slovencev, marveč tudi prva kmečka zadruga na Koroškem in med najstarejšimi kmečkimi zadrugami sploh.

V kratkih presledkih sledi ustanovitve mnogih naših zadrug, kakor je pač val revolucionarnega prepoveda vedno bolj odpiral oči za neizprosno povezanost gospodarske in politične borbe.

Nasprotniki osvoboditve našega ljudstva izpod nacionalnega zatiranja in gospodarskega izžemanja vedno spet poizkušajo zabrisati in zakriti ugotovljeno in dokazano povezanost nacionalnega zatiranja z gospodarskim izžemanjem in socialnim izkoriščanjem. Vsi ti poizkusi so trud zamanj.

Koroški Slovenci so se tega prav dobro zavedali. Zato tudi po letu 1920 niso popustili s snovanjem lastnih zadrug. Glavno oporo pa naj bi nudila vsem tem gospodarskim ustanovam lastna zadružna centrala. Tako je postala leta 1922 registrirana »Zveza koroških zadrug« v Celovcu, revizijska, denarna in blagovna matica vseh zadrug koroških Slovencev. Pod njenim vodstvom so slovenske zadrugе uživale zaupanje in ljubezen naših kmetov, delavcev in obrtnikov. Mnogo gorja in izkoriščanja naših delovnih ljudi so odvrnile, marsikateri košček slovenske zemlje so očuvali pred nenasitnim žrelom tujih kapitalističnih špekulantov in nasilnih kolonizatorjev ter njihovih domačih pomagačev. Z našim ljudstvom pa so naše zadrugе preživele tudi vse gospodarske stiske in težave. Občutile so vse oblike zatiranja in oviranja naših ljudi na Koroškem. Poznajo »popolno enakopravnost« iz prepovedi uporabe slovenskega jezika pri koroških uradih že iz leta 1924 in očitek »veleizdaje« vse od onega dne, ko jih je nasilje ločilo od naravnega središča medsebojne bratske pomoči v okviru narodne celote.

Kakor je politika prve avstrijske republike na Koroškem do podrobnosti načrtovala poznejše nacistične zločine nad koroškimi Slovenci, je tudi za slovenske zadrugе in njihovo »Zvezo« pripravila podroben likvidacijski načrt, ki ga je nato nacizem skrbno in točno izvajal. Kot so koroški nacistični šoviniisti izseljevali »manjvredne« Slovence, so dosledno likvidirali in uničevali tudi »negospodarske, veleizdajniške« slovenske zadrugе. Tako so zadrugе spremljale svoje ljudstvo tudi v dneh najhujšega nasilja in najtrše borbe.

In danes, po zlomu in zmagi nad fašističnim nemškim nasiljem? Spet hodijo naše zadrugе isto pot neizprosne borbe, ki jo vodi vse naše ljudstvo za dosego svojih pravic in svobode. Kakor še danes številni nacisti nekaznovani uživajo uropano premoženje žrtev svojega nasilja, tako še danes brez vsake spremembe gospodarijo z imetjem naših slovenskih zadrug v mnogih slučajih nemške zadrugе in nacisti, ki so si ga prilastili s pomočjo gestape! Kot ni postave za popravo škode izseljencem, tako za odpravo nasilja nad našimi



Bogata nisi, ne prostorna...

zadrugami »ni zakona«! **Zakonita sta na Koroškem tudi danes edinole nacistično nasilje nad našimi zadrugami in njihovo imovino.** Kot je našla Var-
nostna direkcija za Koroško v Celovcu vse protizakonitosti za razpust Zveze
slovenskih izseljencev in občni zbor SPZ, tako je našlo avstrijsko »demokra-
tično« nadsodišče v Gradcu pot, po kateri je možen izbris obnovljenih sloven-
skih zadrug iz registra.

In vendar ob vsemu temu dogajanju koroška deželna vlada po svojem
dvomljivem poročevalskem aparatu objavlja svetu, »da uživajo koroški Slo-
venci samoumevno popolno enakopravnost in je nasilje nacizma nad sloven-
skimi zadrugami velikodušno odpravljeno.«

Tako je torej tudi danes položaj naših zadrug nazorna slika razmer, v
katerih živimo in se borimo koroški Slovenci. Naše zadruge bodo morale
premostiti mnogo ovir, predno bodo ustrezale svojemu namenu, to je službi
delovnemu ljudstvu. Koroški nacisti so dolgo pripravljano uničenje zadrugne
organizacije temeljito izvedli. Sedaj je premaganje posledic tega udarca pr-
venstvena naloga. Ne glede na vse ovire, zapreke in šikane bomo obnavljali
in utrjevali povsod naše nekdanje zadruge. Z isto vnamo je treba voditi bor-
bo za takojšnjo povrnitev našim zadrugam uropanega imetja. Nihče ne more
zahtevati od nas, da čakamo dalje na »zakonite ukrepe s pravno podlago«
onih oblasti, ki smatrajo za svojo demokratično dolžnost, da še danes z vse-
mi sredstvi ščitijo nacistično nasilje in rop. Pravica gre pred postavo — to je
zakon, ki je za naše zadruge merodajen!

V tej zvezi bo treba čimprej tudi demokratični javnosti na primerih po-
kazati, kako postopa današnja Avstrija s slovenskimi ustanovami, žrtvami
nacističnega nasilja! Saj imamo celo mnogo javnih in državnih instanc, ki še
vedno izkoriščajo in niso pripravljene vrniti uropane slovenske lastnine. Tudi
sramotnega dejstva, da se nemške »zadruge« na Koroškem brez izbire sred-
stev upirajo vrnitvi premoženja, prilasčenega z nasiljem gestape, svet še ne
pozna. Kaj naj šele izrazimo ob primerih, kot pri Hranilnici in posojilnici v
Žvabeku, kateri celo »Deutsche Ansiedlungsgesellschaft« odklanja vrnitev
njene posesti? Kot vzrok svojega zadržanja navaja ta edinstveni pre-
ostanek proslulega Tretjega rajha, da je bila zadruga »pravnoveljavno« po
gestapi uničena in je zato ni niti ne more zahtevati svojega ji uropanega
imetja!

Ob takšnih primerih se ponovno sprašujemo, kako si potemtakem »prav-
noveljavno spojena« republika Avstrija lasti pravico obstoja, ko je to spoji-
tev celo sama potrdila z veliko večino Avstrijcev na »občnem zboru« dne
20. aprila 1938!

Ali kaj naj pravimo k sličnemu pojavu avstrijske demokracije na Koro-
škem nasproti Južnokoroški gospodarski zadrugi v Sinči vesi, kateri je sam
referent za zadružništvo v koroški deželni vladi namestnik dež. glavarja Fer-
litsch odklonil obrtno pravico »ker bi vključitev finančno tako mogočnega
podjetja kot je JUGOZA ogrožala obstoj dosedanjih podjetij!« **Takšno ravna-
nje moremo smatrati samo za zavestno zasmehovanje slovenskih zadrug, ka-
terih imetje še danes v celoti izkoriščajo in uničujejo s podporo koroške de-
želne vlade ljudje, ki so si ga prisvojili protipostavno z gestapovskim nasi-
ljem.**

Razen vseh teh nepostavnosti in zatiranja pa mora naše zadružništvo
premagati še vse splošne povojne težkoče, denarne reforme, pojave popol-
nega nezaupanja v gospodarstvu, nestalnost gospodarskega razvoja, zmanj-
šanje produkcije, nesorazmerje cen itd.

To vse so gospodarski pojavi, ki na brezprimerno opustošenem ozem-
lju Slovenske Koroške še močnejše pridejo do izraza. Upoštevati namreč mo-

ramo, da množična izselitev stotin družin s kmečkimi obrati ter pustošenje širnih predelov, v katerih so skušali Hitlerjevi strategji onemogočiti borbo slovenskih partizanov, zapuščajo gospodarske probleme za desetletja. Ravno te velike potrebe pa nam nasvetujejo pot pojačane gospodarske skupnosti v naših zadrugah.

Velike naloge čakajo izvršitve. Potrebna je notranja in zunanja utrditev in izgraditev naše združne organizacije. Mnogo naših najboljših združnih delavcev je pobralo in uničilo nacistično nasilje. Ob vsem dogajanju sta brez dvoma trpela tudi združna misel in zanimanje za delo, ki ga v »demokratskih« razmerah, v katerih živimo, na tako očiten način nagrajujejo.

Vendar je to spoznanje tudi povod več, da naši najzvestejši in najbolj požrtvovalni združniki še bolj uvidevajo potrebo in korist svojega dela za naše ljudstvo. Spoznanje, kako se trudijo vsi združeni sovražniki koroških Slovencev, da bi z vsemi sredstvi preprečili ali vsaj zavirali razvoj naše gospodarske samobitnosti, je postalo dragocena vzpodbuda k nadaljnji borbi. Tega se bodo slej ali prej zavedli tudi naši nasprotniki.

Ko svojo težko borbo za goli pravni obstoj in za zadnje ostanke uropane lastnine naših zadrug primerjamo s širokim razvojem in ponosno izgradnjo ljudskega združništva v novi ljudski Jugoslaviji, se v celoti zavedamo, kaj pomeni svoboda, za katero se borimo. Motijo se vsi, ki računajo, da jo bodo koroški Slovenci kdaj prodali za njihovo »kulturno avtonomijo« in »enakopravnost«! Pravica in kultura namreč živita samo tam, kjer je delovno ljudstvo resnični gospodar sadov dela svojih rok in bogastva svoje zemlje, kjer v skupnosti vsak delovni človek najde tudi možnost lastne srečne bodočnosti.



Nas Korošce imajo za mlačne, mehke, nekako cagave. Posebno sosedje Nemci bi radi slišali, da bi k vsemu dejali »laj losn«, kar oni počenjajo. Tisti ni pravi Korošec, pravijo, ki se jim zoperstavi. Seveda, radi bi nas imeli za pohlevne ovčice. Pa tudi naša znana potrpežljivost ima svojo mejo, pri kateri znamo udariti. To so dokazali naši partizani. Hitlerju so pokazali zobe že tedaj, ko so Angleži in Amerikanci še dolgo bili tam daleč za veliko vodo, tedaj, ko nemški tanki in tigri še niso bili izlajnani.

Pa ne samo sedaj, tudi nekdanj so naši predniki prav krepko dvignili svojo pest proti nasilju. Že ob prvem svitu naše zgodovine, ko je korotanski knez Borut pred 1200 leti odprl tedaj do Donave segajoči Korotan tujcem — Bavarcem in krščanstvu, so se naši davni, davni predniki uprli in zaredoma dvignili proti tujcem punte, tedaj imenovane kramole. Niso sicer zmagali, bili so preslabi, a spoštovanje so si le priborili: še dolga stoletja so se ustoličevali deželni vladarji na Gosposvetskem polju v našem jeziku. Ko pa je tuja gosposka postala le preveč prevzetna in obžrtna, ko se je starodavno ustoličenje začelo opuščati, je v deželi pred nekako 500 leti zopet zavrelo. Koroški Slovenci smo tedaj prvi med Slovenci in med prvimi v Evropi sploh dvignili svoj gromoviti glas

»le vkup, le vkup,
uboga gmajna!«

Celo stoletje so potem kmetski punti tresli in rušili gradove tuje gospo-
ske. Na našo kmetsko vojsko pa so žal tedaj pred skoro 500 leti prišli strašni
Turki, da so opravili delo, kateremu gospoda ni bila kos. Turki so našo za-
ščito dežele potolkli in zajeli. Nemški vitezi — ta žalostna deželna obramba —
so se poskrili za trdno zidovje gradov in mest, nezavarovano podeželje pa
prepustili Turkom, da so tam morili, grabili, požigali in plenili ljudi ter člo-
veški plen (med njimi tudi Miklovo Zalo) gonili prav pred obzidjem Celovca
v nečloveško suženjstvo. Z mestnega obzidja so pretresujoči sprevod gledali
vitezi, gledali tudi kmetje Gorjanci, ki so v mesto pribežali in zbadali viteze:
»Rešite naše! Zakaj imate orožje? Zajci!« — Vitezi: »Pojdite vi ven, če se
upate!« — O, Gorjanci se upajo, so se upali, sprejeli so orožje in šli spet
— v smrt zaradi turške premoči! Zato pa je telo, žarelo in žgalo v njih po-
tomcih — večno sovraštvo proti gradu! Grajščak je kričal in dal kričati po
biričih in valpetih neprestano: »Dajte, dajte še!« Iz bornih kmetjskih koč pa so
se dvigale pesti, s stisnjenimi zobmi so preklinjali in grozili »prekleti Daj-
te — še«.

»Hudo bo,« — se je glaslo staro prerokovanje — »ko se bo črna kača po
Rožu vila!« — Res: prvi humberski gospodje so imeli kačo v grbu. Za njimi
so se tu vgnezdili grofje Dietrichssteini, imeli so v grbu — dva noža! Boj
med gradom in kmetsko kočjo se je podvojil. Na gradu so zahtevali k vsem
rabortam, desetnam in večam še — kri, živo kri kmetjskih sinov, ki naj bi se
prelivala na bojiščih Italije, Francije, Flandrije, Nemčije, povsod tam, kjer so
istotako borni kmetje želeli, da bi v miru orali.

Proti taki gosposki je končno v Parizu vzplamtela »revolucija«. Grofje
in baroni so hoteli, da bi gasili ta rdeči požar — spet s kmetsko krvjo! Zahte-
vali so celo več mlade krvi! Mladeničem pa ti krvavi računi niso šli v glavo,
poiskali so rajši družbo medvedov in volkov na Črnem vrhu, v Grlovcu, na
Košuti in Vrtači, v Medvedjem dolu in Kovratu, kakor pa družbo korporalov
in feldvebllov Radetzkyja. Postali so flihtlarji, junaki, ki so odvrgli grajski ja-
rem in začeli borbo na nož z biriči. Kajti gosposka je na nje hujskala trope teh
slednih psov, dnevno pa je pel boben na gradu za take pogone. Kakor nekdanj
Turki in še huje se je ta črna vojska z gradu vsula doli na Glinjane, tja na
Trnjane, gori na Svečane in Mačane pa zopet noter na Selane in Rutarjane.
Gorje fantu, ki jim je padel v pest! Pretepli so ga, zvezali, napol mrtvega pa
na gradu vrgli v kajfence (zapore) dotlej, da so ga odpravili dalje. Le kdor
je imel železen život, je to križevo pot prestal in prišel živ — v regiment!
Zato pa je tudi vse držalo s preganjanimi ubežniki. Biriče so signalizirali, ka-
kor nekdanj Turke. Komaj zapoje na gradu boben, že kličejo pastirji doli v
logih pod Šarbo: »Pobi, bežite, na Humperce že palivka — palavka poje!«
Ta klic leti od ust do ust gori in doli ob Dravi, preskoči tja na Rute in Sine
in gori na planine, flihtlarji pa pustijo dom in delo, letijo v goste k medve-
dom, ali pa tja čez Karavanke na kotrabant¹ tobaka.

Tako je prišlo leto 1848, ko je iz Pariza klic »revolucija«, ponovno pre-
tresel Evropo, odmeval tudi bliže, tam na Laškem, tu v Avstriji. Prišla je vi-
gred, katere se vsak veseli, ki pa mladim fantom žalost stri! Kajti vsake vi-
gredi so se začeli oni strašni nabori, ki so potrjenega odtrgali od domačije in
ga pognali na daljna bojišča, iz katerih se je malokdo vrnil.

Tudi te vigredi 1848 so se zgrinjale trume nabornikov v spremstvu svo-
jih rihtarjev iz celega Roža proti Humberku, temu daleč na jug slovečemu
Vomberku. Ta ogromni grad se je kakor roparski vitez v zasedo postavil na
skalo nad cesto, ki pelje iz juga gori proti Gospi Sveti, nad Dravo, po kateri
so tedaj še plavale šajke, nad rajsko dolino ob Dravi pod seboj, prežeč iz vi-
sokih oken, kje bi se dalo še kaj nagrabiti. Kmetski žulji so znosili to ogromi-

no zidovje, to moro celega Roža, to gnezdo glavačev in zajedavcev. Dobri ljudje so se ga izogibali, kajti

čim bliže gradu,
tem bliže vragu!

Ali sedaj naši mladeniči ne gledajo z onim strahom in spoštovanjem na to grajščino, kakor njihovi očetje, ki so stiskali svoje klobučke pod pazduho, še predno so vstopili na mračno mostišče. Med to mladino korakajo drzni flihtlarji s krivimi paretmi za klobukom, ki so premlatili že toliko biričev. Z dvignjenimi glavami in prešernim smehom napolnijo veliko grajsko dvorišče, okoli in okoli obdano z arkadami, pisarnami, paradnimi stopnišči in gospodskimi sobanami v nadstropjih — doslej pravo svetišče za kmete; temu mestu pa naborniki — na zgražanje biričev in rihtarjev — ne izkazujejo primernega spoštovanja. Kajti blizu 400 teh mladeničev se je tu zbralo. To pa je prav glasna, podjetna kmečka vojska.

Tišina in napeto pričakovanje nastane šele, ko se iz pisarne poleg grajske kapele prikaže — visoka komisija. Na čelu sam flegar Finčkar, vsemogočni grajski gospod, ki vedri in oblači »podložnikom«, za njim namestnik, bradati Knapp, še bolj domišljav na svoje dostojanstvo; potem pa še nekaj šribarjev. Vsi se ozirajo nezaupno na množico, ne upajo se daleč na dvorišče, kar pri obokih hodnika so razmeščene mize, ki jih ločijo od kmetske vojske. Šribarji nakopičijo na te mize velike pole papirja in knjige, pisalne potrebščine, žaro z žrebi. Procedura naborov je vsem znana. Flegar prevzame od najbližjega rihtarja seznam privedenih fantov in pokliče prvega s pozivom, naj potegne iz žare svoj žreb.

Tedaj pa zakriči nekdo izmed fantov glasno, visoko: »Smrt potegne, kdor seže v ta pisker!«

Te besede so učinkovale, kakor oglušujoč grom. Vsem zastane dih, še biričem, večinoma zbranim na višjem hodniku.

»To ni pisker, to je »urna« pojasnjuje nek pisar v slovenskem jeziku.

»Tam notri je smrt za nas,« zakliče prejšnji glas.

»Was für Manieren« se oglasi še dosti previdno bradati Knapp.

Na to zopet prejšnji fant glasno:

»Maul halten, četrta božja peršona!«

Vesel smeh je sledil tem nezaslišano predrznim besedam. Kajti vsi so vedeli, da je Knapp vedno kar pokal od nemške napuhnjenosti. Vedno je kričal »Maul halten«, če je kdo ponižno (gehorsamst!) hotel kaj pojasnjevati, se naduto trkal na prsa »jaz sem četrta božja peršona na zemlji!« Zato je tudi dobil priimek »četrta božja peršona«.

Flegar je kar šinil kviško: »Wer ist so frech?«

»Jaz« in eden izmed fantov stopi korajžno naprej. Psinski Tičan, znan flihtlar, strah biričev, klobuk s krivimi paretmi kar na glavi.

Kakor noži so se križali pogledi izza mize s Tičanom. Vse pričakuje: kaj bo? Flegar odpira usta, jih zapira, lovi sapo, diha kot kovaški meh, premišljuje: kaj bi? Na Tičanovo stran stopi še nekaj krivih paret, tudi medvedji Rupan, nek Brojan. Vsi gledajo ko biki, tudi kmetska vojska za njimi.

Flegar še vedno lovi sapo, se ozira na vse strani, vzdahne in začne — pridigati o »Ordnung und Ruhe«, o »Vaterland in Gefahr«, o »Kaisertreu« pa se takoj popravi: »Heimattreu«, pridiga že obupno — gluhim ušesom. Še Knapp ga gleda kakor z očitkom: zgubljeni smo, biki so že zmagali!

Po pridigi zopet kliče ime. Nikdo se ne gane.

Kliče drugo ime. — Nič.

Kliče tretje. Tedaj pa se zasliši: »Ne grem kri prelivat na Laško!«

Te odločne besede so vžgale, kakor iskra v smodnik. Kakor obsedeni so vsi zatulili: »Ne gremo!«

Naprej pa je vrelo in kipelo, kakor v peklenškem kotlu. Iz splošnega vpitja so se slišali prodirni klici: »Nikdo ne pojde v svojo smrt! — Pustite Lahe na miru — taki reveži so, kakor mi! — Proč rabota — fovšnja je! — Prijimščina — Kaufraj — Kolcins proč!« (To so bili posebni davki na Humберку).

Vse pa so prevpili glasovi: Svoboda! Re — vo — lu — ci — ja!

Spoštljiva razdalja med mizo s komisijo in naborniki je izginila. Že je neki Strujič tresnil s pestjo na mizo ravno pred flegarja s krikom: »Zemljo nam dajte!« Nekdo je zbil žaro, žrebi so sfrčali pod noge nabornikov.

Flegar je odskočil in zbežal v svojo pisarno; zaloputnil je železna vrata za seboj ravno pred nosom Knappa, ki je nato bežal po stopnicah v vinograd doli. Ali neki Glinjič se je kar čez mizo pognal za njim, ga dohitel in za brado privlekel nazaj, da je »ta četrta božja peršona« dobila nekaj »štempeljnov« od kmečkih črevljev. Kaj hujšega se mu ni zgodilo. Tudi šribarji in neki biriči so dobili nekaj brc, večinoma pa so se poskrili, kakor mračniki (netopirji).

Spomnili so se flegarja: »Še njega štemplajmo!« Zaklenjena vrata — čeprav z železom obita — so bila kmalu drobna, iz bližnje drvarnice so dobili potrebno orodje. Pa flegarja nikjer, zginil je, kakor da bi se pogreznil. Zato pa so frčali na dvorišče debeli urbarji, obsežni folianti, papirji, papirji...

Ves grad je bil v oblasti kmečke vojske, od ještrahov za žito zgoraj pa do čih (kejh — zaporov), katere so vse prezračili, — spodaj. Podali so se še k »lontrihartarju« pod gradom doli in prezračili še njegove »kajfence« (tudi zaporji), na njegovih spisih pa so se »podšribali« s petami.

Prvič v zgodovini so grad zavzeli »podložniki«. Še Turki ga niso zmogli, oni so ga samo s strelkami zažgali. Menda prvič so se tudi izpraznile vse čihe in kajfence. Bela zastava — kar neka rjuha — je zavihrala na najvišjem balkonu. Vriskaje in prepevaje se je kmečka vojska nato podala h Trampiču ob cesti, kjer je tedaj že bila gostilna. Izpraznili so mu klet, tri polnjake vina — res polnjake, pa ne samo polovnjake! —

Tako je torej potekel na Humберку oni znameniti »nabor« leta 1848, ki je oblasti na gradu zadal tak sramoten udarec. Podobno so tudi drugod po naši zemlji prišli gradovi pod pete kmetjskih vojsk. Vrelo je po vsej deželi.

Ziljani bi lahko poročali, kako so njihovi pradedje ustrahovali grajščake. Tudi v Podjuni so iz Dobrle vesi in iz črne zemlje od Ženeka nagnali grajsko gospodo v kozji rog. Čezdravci od Grebinja in Vovber in gorjanci iz Hodiša pa so panali flegarja Bebenava.

Mnogo bi lahko zapisali o domači revoluciji pred 100 leti. Toda zgodovina, tudi slovenska, o vsem tem nekako sramežljivo molči, ne poroča skoraj ničesar. Nemci imajo vzrok da molčijo; ni častno, da so njihovi flegarji, frbežarji, frboltarji in forštnarji zlezli pod klop in dobili štempeljne od kmetjskih kvedrovcev. Ali tudi naši tedanji dopisniki listov so preveč prišli pod vpliv Dunaja in Rima, kjer so dvignili prestrašen krik »Gott hilf, die rothe



Oj te mlinar pod kvancem...

Republik ist da!« Kakor vidimo, so že tedaj čivkali isto pesem kot danes: »rdeče strašilo« — bavbav za politično nezrele otroke!

Ali tedaj so iz čivkanja kmalu zazvene fanfare reakcije iz generala Windischgraetzom in Jelačićem na čelu. In ravno Hrvati v velikih klobukih so s svojimi puškami tudi na Humberku postavili prestrašeno gosposko zopet na noge, v senci njihovih bajonetov so se spet vršili — nabori, pa ne več na gradu, temveč pri Trampiču.

Padla je slana in pomorila ono vigradno »revolucijo« leta 1848, ki je bila vsesilna na posameznih gradovih — gosposko je kar odpihnila! — ni bila pa med seboj povezana, ni bila pod enotnim vodstvom. V Rožu niso vedeli, kaj delajo Ziljani, oboji pa ne, kaj se godi v Podjuni, čeprav je povsod bilo ljudstvo na oblasti! Pa je niso znali obdržati.

Nastopivša reakcija je one znamenite dogodke zamolčala ali o njih poročala tako, da se ni videlo, na kako šibkih nogah se gosposka drži na oblasti! Popolnoma so zamolčali mogočni upor na Humberku, prav nič o njemu niso objavili. In vendar ta zgovorna slika onega časa dovoljuje globok vpogled v tedanje razmerje.

Kar sem tu poročal o humberskem uporu, sem slišal in deloma tudi zapisal že pred kakimi 50 leti, ko so pripovedovalci imeli dogodke še v dosti svežem spominu.

Razmere na gradu so dobro poznali, manj pa ono množico upornikov; med njimi je bilo še mnogo drugih smelih junakov — poročajte o njih, kjer se je ohranila še kaka tradicija.

Danes smo lahko ponosni na one flihtlarje, ki so drzno netili upornega duha, da je tako žarko vzplamtel 1. 1848. Oni so bili nasledniki davnih kramolnikov in kinetskih puntarjev, bili so predhodniki naših partizanov. Proti vsej pisani in zašribani učenosti onega časa so prišli z zdravim kmetским razumom do spoznanja:

Vsa oblast pripada ljudstvu!
Zemljo tistemu, ki jo obdeluje!

Te preproste resnice pa grajščaki in kapitalisti še danes nočejo razumeti...

V svobodni Jugoslaviji so na nekdanjih gradovih, postavljenih s kmetскими žulji, že davno ljudske ustanove: v Guštanju gimnazija, drugod kmetijske šole, kaki dobrodelni zavodi, javne bolnišnice ali podobno.

Kaj pa v našem Korotanu?



Trdnjava v Dobrli vesi

Iz spominov Karla Prušnika - Gašperja

Spomladi 1945. Vse sorte sva že doživela. Mnogo težkih borb s sovražnikom. Da bi pa kedaj na naju streljal tovariš, se še ni prigodilo, zato sva se spogledala s tov. Matjažem — inž. Žaucerjem. Danes pa še to. Mile je bil visoko v gori s svojim »radio aparatom«. Ko smo se bližali njegovi »hišici« — bila je to lepa lovsko koč, s kuhinjo in spalnico pod eno streho in tudi na podstrešju si lahko bival — se obrne tov. Matjaž do mene in pravi: »No, Mile se bo nas pa zavzel!« Seveda, saj pridemo neprijavljeni. In kar naenkrat bomo padli na njega. Predhodnica je bila komaj kakih sto korakov od koč. Z Matjažem sva tudi že videla med vejami debelih smrek zaželjeni cilj. Nenadoma pa zaropota brzostreljka. Krogle so zažvižgale okrog naših ušes. Padli smo v zaklon. Takoj sva z Matjažem uganila, kaj se je zgodilo: »Presenetili smo jih brez straže«. Počutili so se varne... in sedaj imamo tega »hudiča«. Kaj če bi prišli Švabi, sva se jezila. Trije dolgi rafali iz Miletove brzostreljke. Vsa naša kolona je ležala v snegu kot pribita. Majski v predhodnici kriči: »Mile, Jurij, Franček«. Kliče in kliče da odmeva glas v skalah bližnje gore.

»In še odgovoriti nismo smeli s puškami,« je dejal tov. Majski, ko smo prišli h koči, ki je bila popolnoma prazna. Aha, ravno pri kosilu smo jih presenetili — in celo palačinke —. Mile si je znal organizirati... Čez par minut pride Franček v samih nogavicah ves preplašen v koč. Zbežal je skozi okno. Ni vedel, kaj se godi. Slišal je samo rafale, po katerih je sodil, da se je treba umakniti. Edino tov. Jurij je ostal, samo njega, ki je slučajno imel opravek pred koč, je dosegel glas Majskega. Vsi ostali pa so sledili poti tov. Frančka. Novodošli »okupatorji« koč smo se smejali in jezili. Tov. Aleksander, politkomisar naše zaščite, je v šali dejal: »No, zasedli smo »radio-center« brez žrtev...« Tov. Matjaž pa se je grizel v ustnice.

Visoko nad Hmeljšami v lovski koči je do nadaljnega bival POOF. Ni bilo napačno tukaj stanovati, saj koč je bila topla, svetla in suha. Radio je dobro funkcioniral. Tudi poročila so bila odlična. Klešče okoli fašističnega brloga so se vedno bolj stiskale. Rdeča armada je prodirala proti Berlinu. Od tukaj smo kontrolirali okrajne odbore vse Koroške. Tov. Kosta, član POOF-a in hkrati sekretar celovškega okraja, je imel svoj center nad boroveljskimi rutami. Dnevne politične ure, seje in konference so bile namenjene delu po osvoboditvi. Zaščita se je učila novih pesmi. Pisali smo note za moški zbor. Fantje so odlično zapeli »Velika Rusija je zvezo skovala svobodnih republik, svobodnih ljudi...« Marec nam je nudil lepe sončne dneve. Grelimo se na toplem spomladanskem soncu. V prostih urah smo se tudi smučali. Miletova zaščita je bila vso zimo na smučih. Javko smo imeli na Zavrh, kamor so prihajali kurirji iz vseh okrajev. Tam sem nekega dne tudi poročil tov. Dolinarja, komandanta partizanskega bataljona, ki si je izbral za družico rusko tovarišico, predano borko. Kot bolničarka je bila tovarišica pri vseh koroških partizanih znana in priljubljena. Upam, da sta oba novo-poročenca zdrava preživela borbo in v svobodi že »vrnila Bogu duše« s partizančki. Večkrat smo iz te naše koč pozdravljali zavezniške bombnike, ki so nosili jekleno smrt nemškemu fašizmu. Sicer smo jih pozdravljali samo v duhu, saj de-

monstrirati nismo smeli, ker bi sicer nam tudi poslali fašističnega žegna, misleč, da so Nemci. Zato smo se morali še celo skrivati.

Kadar je šla večina tovarišev zaščite v patrolo po gorski dolini, smo morali člani POOF-a sami stražiti. Stražarsko mesto je bilo visoko na grebenu. Videlo se je po vsej Podjuni, Rožu in v Celovec, ki je bil v lepih pomladanskih dnevih kot na dlani. In imel sem nekega dne priložnost opazovati bombardiranje Celovca. Bučanje aeroplanov mi je vzbudilo željo, da bi vrgli nekaj bomb na to proketo gestapovsko gnezdo. Komaj pa sem to mislil, so se že pojavili umazani oblaki dima v celovškem področju. Bombe so padale na Št. Rupert pri Celovcu. Čez dolgo je odmev šele prispel na Črni vrh, odmev eksploziranja

bomb. Da bi končno enkrat zravnali to gnezdo nacistov Celovec, vendar pa naj začnejo v centru mesta, ne pa v proletarskem predmestju, sem se jezil. Bombe so še vedno padale. Visoki črni dimi so se premaknili na desno. Aha, kolodvor rušijo. Dobro je, le rušite železniško omrežje, kmalu bomo šli v naš Celovec in ga očistili nacistične golazni.

Nekega dne je šla patrulja 5 tovarišev in 2 tovarišic na vezo s celovškim okrajem. Pot je peljala mimo Zavrha. Čez dobri dve uri prišopiha tov. Katja, naša kuharica, nazaj v koč. Čeprav je stražar že javil mitraljevski ogenj na Zavrhu, nismo verjeli, da bi bili naši že na Zavrhu, tako smo čakali, da se vsi prej ali slej vrnejo. Zaradi tega nas je tov. Katja močno presenetila, da so padli v zasedo in ne ve, kaj je z ostalimi. Ona je bila med zadnjimi. Ko so prvi prišli skoraj do hiše, so Nemci užgali od vseh strani na nje. V presledku pol ure pride tudi tov. Sonja. Imela je prestreljeno bluzo, ranjena ni bila. Tudi Sonja ni vedela nič drugega, kot, da so jih Nemci zahrbtno izvabili skoraj do hiše in otvorili nanje peklenski ogenj. »Sreča je, če še kdo pride, ker je bilo strašno. Nemci so streljali z dvema mitraljezoma in več brzostreljk je kosilo tovariše, ki so bili prvi«, je končala Sonja. Čez eno uro pa pride tov. Slavko ves v krvi. Kri mu je prepojila hlače in bluzo, ki je bila od krogelj razcefrana. Bled v obraz kot mrlje je prišel opirajoč se na puško. Zgrešil je našo patruljo, ki je bila poslana kot rešilna ekspedicija, in je vso dolgo in naporno pot od Zavrha pa do koč napravil sam. Imel je dvakrat prestreljeno desno roko v



Nagrobni spomenik 85 partizanov v Št. Rupertu

zapestju in nad laktom. Rane so bile strašno zevajoče. Nad mladim šestnajstletnim fantom smo bili začudeni vsi navzoči, stari partizani, da je zmogel z izgubo toliko krvi to naporno in strmo pot. Njegova prva beseda, ki jo je izrekel, je bila: »Tovariši, ne smete zameriti, nahrbtnik sem vrgel v stran, nisem ga mogel več nositi, a puško sem prinesel, te ne bi bil pustil, pa če bi bil padel. Puške ne pustim, ker potem bi z našo puško Švabi streljali na nas,« da smo nehoti dobili rosne oči. Kako neizmerna zvestoba. Slavko je med tem, ko je to povedal, držal puško vso krvavo v levici, ker mu je desna roka odbita visela ob strani. Trudnih oči se je ozrl na svoje orožje. Rahlo se je nasmehnil, ko je tov. Majski vzel puško, kot bi se od nje težko poslovil. Takoj pa je ranjeni tovariš dobil od svojega komandirja Majskega dobro in zanesljivo pištolo, ki pa je ni sprejel z nasmehom na obrazu, ker je brezzavesten ležal na slami. Drugi dan so tovariši napravili nosila in prenesli tovariša v partizansko bolnico pod Košuto. Šel sem daleč z njimi. Nosilnice so se v strmini nagibale in kljub pažnji se je večkrat naslonil ranjeni Slavko na razmesarjeno roko. Ni zastokal na glas zaradi strašnih bolečin, le globoko je dahnil. Junaško je prestajal to strmo partizansko stezo po pečinah in skalah, koder zdrav človek sam komaj pride, in tovariši, ki so ga nosili, so imeli težko nalogo. Tudi v bolnici je bil v zgled vsem tovarišem. Kmalu je toliko okreval, da je mogel spremljati politične ure. Ko je bilo konec vojne, je bil prepeljan v celovško bolnico.

Izvidnica je prispela nazaj, ker ni mogla na Zavrh k Ogrisu, kjer so bili še Švabi. Treh tovarišev, ki so šli v patrolo, ni bilo nazaj in smo za gotovo sklepali, da so padli. Nemci so počakali trde noči, ker se prej niso upali umakniti. Drugo jutro pa je patrola par tovarišev spet šla na Zavrh. Ko se je vrnila, smo izvedeli težko izgubo treh tovarišev. Med njimi je bil moj zvesti tovariš Adolf, ki me je spremljal oktobra meseca čez Dravo v Svinško planino in decembra nazaj. Z njim sva prehodila lep kos Slovenske Koroške. Mnogo težkih borb sva skupaj preživela. Bilo mi je težko pri srcu, ko sem se poslovil ob skupnem grobu treh partizanov na Zavrhju marca 1945. Pred očmi mi je bil Adolf, ki je tako globoko doumel našo pravično borbo. Vse življenje je bil Adolf drvar — delavec. Ko smo šli nekoč skozi Solčavo, ga vprašam, kje stanuje? Pokazal mi je svoje stanovanje, ki ni bilo podobno človeškemu stanovanju. Majhna temna luknja z enim samim okencem je bila bolj podobna starodavnemu svinjaku. Začudil sem se. Ljudje, ki so ga poznali še od prej, so mi pravili, da je bil eden od najpridnejših delavcev. Ko sem



Pevski zbor
naših
izseljencev

ga takrat vprašal, čigave so one najlepše hiše v Solčavi, mi je zapovrstjo opisal. Njegov delodajalec je bil mnogo let Rope. Adolf mi je tudi pokazal vse hiše, ki so bile last Ropeta. Ali so njegove, vprašam Adolfa? Da, nekaj jih je podedoval, nekaj pa kupil, mi je odgovoril Adolf. Ali jih je sam pridelal? Ne, prišpekuliral jih je na račun naših žuljev. Plačeval je delavce skrajno pičlo, imel je gostilno in nas na zvit način vabil, da smo vse zapili pri njemu. Star sem petinštirideset let, pa nimam nič drugega, kot eno samo obleko. Vse življenje sem delal, vendar pa so delodajalci znali delavcu ves denar takoj spet odvzeti. Kar je znal Rope, to so znali in delali tudi drugi. Kadar je bil dan plačila, je nas Rope vedno plačeval v trgovini, kjer smo že prej skoraj vse »zafasali«. Ker je nam dal delo, smo morali seveda tudi kupovati pri njemu, in kar nam je na koncu ostalo, nam je izvalil v gostilni, kjer smo še to zapili. Bili smo utrujeni in izmučeni od napornega dela in vino nam je dišalo. Pili smo v soboto ves popoldan, prav tako v nedeljo in še v ponedeljek včasih. Nekaj časa se mi je denarja zdelo škoda, tako je pripovedoval Adolf, ko sem ga pa že malo čutil, sem postal radodaren. Kolikor nisem sam zapil, sem pa plačeval drugim. Delodajalec Rope je imel gostilno, trgovino, žago, posestvo in tri hiše. Ni nas pa nikoli priganjal k delu, kadar smo se napili v njegovi gostilni. Šele sedaj vem, zakaj ne. Ker smo mu pridelali s tem več, kot bi mu na žagi ali v gozdu. Adolf je doumel, kako je bil izkoriščen. Bil je plečat mož, roke je imel kot medved močne. Zaradi njegove orjaške moči so ga domačini imenovali tudi »medved«. Pri Ropetu so služkinje delale celo leto za tisoč dinarjev. Če se je pa katera pritožila zaradi majhne plače in težkega dela, ji je kratko malo rekel, si boš morala pač drugega poiskati delo in — tudi stanovanje. — Zadnji dve besedi je povedal s takim poudarkom, da si ubogo dekletu ni nikoli več upalo kaj takega spomniti in »predrznost« jil je s to grožnjo izbil za vedno iz glave. Bil je brezsrčni Rope prepričan, da dekletu ostane in dela kot hišna, kot dekleta pri svinjah in kravah in kolikor ji še preostaja časa, še kot delavka na žagi, kjer je morala prenašati težke deske, katerim so še moški komaj kos. Ženske je plačeval slabše, ker mu niso denarja kar toplega prinesle nazaj in ga zapile, kot je to delala večina delavcev.

Adolf pa je prijel za puško in z njim še več njegovih sotrpinov in trpink, da branijo svojo slovensko zemljo, jo očistijo izkoriščevalcev in si priborijo lepšo bodočnost.

Gonili smo tujca iz svoje zemlje, ki nam je bil doslej samo mačeha, in naposled premagali tudi notranjega sovražnika — izkoriščevalca. Adolf je dal za pravično bodočnost svoje življenje. Umrl je na Slovenskem Koroškem zadet od fašistične krogle. Njegovi sodelavci, nekoč izkoriščani drvarji, hlapci in dekleta, so svobodni. Živijo boljše in lepše življenje. Mogoče se redko kdo spomni Adolfa, saj je bil samo »holcar«, a globoko se je zavedal svoje razredne pripadnosti. Vedel je, kaj se pravi biti proletarec, ki je prisiljen prodajati svojo telesno moč kapitalistu, ki ga je krivično izkoriščal, ker proletarec ni imel ne žage, ne hiše, ne polja, samo močne roke, zato je moral stanovati v svinjaku podobnih prostorih, kjer mu je splesnila še edina obleka, ki jo je imel. Danes Rope ni več v Solčavi »kralj na Betajnovi«, ker ga kontrolirajo njegovi nekdanji delavci in delavke, katere je neusmiljeno izkoriščal vsa leta. Danes so ti nekdanji brezpravni proletarci zavestni delavci, državljani nove ljudske republike in organizirani v sindikatih. Rope nima več zaslombe pri kapitalistih in izkoriščevalcih velikega kova v Ljubljani, Celju, kot jo je imel v stari Jugoslaviji. Danes se mora kapitalistična manjšina pokoravati delovni večini. Jugoslovanska ustava pa ščiti interese delavcev in malih delovnih kmetov, ter vseh poštenih ljudi, ki si z delom služijo svoj kruh. Adolfu se je prav posebno dopadlo, kadar smo pri političnih urah obravnavali socialni del

naše borbe in ko smo ob zaključku pregleda nove Jugoslavije, za katero se borimo, ugotovili, da bo to država delavca in kmeta, kjer bo veljalo, da je čast in naloga vsakega državljana, da dela. In ko sem stal ob grobu, sredi sončnega marca 1945 na Zavrhu, katerega so tovarišice okrasile s prvimi te-lohi, sem čutil, kako skromen je počitek teh tovarišev, in kako veličastni so cilji, za katere so se borili, za katere so dali svojo srčno kri. Mnogo sem že zgubil zvestih soborcev, ki so bili taki, kot je bil Adolf, predani, zavestni borci za svobodo. Saj drugače bi ne bilo mogoče prestajati težkih ofenziv, če nisi imel zgrajene predanosti, borbenosti in ljubezni na težkih temeljih življenja, žuljev in znoja. Ljudje, ki so imeli za seboj udobno preteklost, so kaj kmalu klonili ali pa se poskrili po mišjih luknjah in čakali, kedaj jim priborimo svobodo.

MARCA 1938

Na Peci, Obirju glej, tuji kresovi...
vsi v ognju žarijo bregovi.
Oj ti kresovi!
Oj ti bregovi!
A v temo odeti so naši domovi.

Na vasi slovenski rjovè kot volkovi:
»Sieg heil!« prezločesti glasovi.
Oj ti volkovi!
Oj ti glasovi!
Molčijo pa v žalosti naši domovi...

Vsi v petju prelivajo naši se griči;
nad nami pa piskajo biči.
Oj to so biči!
To so hudiči!
Že mislijo, da smo Slovenci mrliči...

Pa ne, mi še nismo, ne bomo mrliči!
Po nas naj le bijejo biči,
nas ne umorijo!
Le k borbi budijo!
Naprej, do svobode bič valptov nas kliči!

Bič tuj vdarjaj po nas in nas davi...
Mi vsi, ki živimo ob Zilji in Dravi —
narod smo pravi!
Zvesti smo Slavi!

Milka Hartmanova

KRATKA ZGODOVINA MIKLOVE ZALE

D r . M i r t Z w i t t e r

Malokatera povest je med koroškimi Slovenci tako poznana in priljubljena kot »Miklova Zala«. Mnogi med nami jo poznajo predvsem po ljudskih igrah, ki so že ponovno upodobile to snov iz naše zgodovine in narodnega pripovedovanja.

Poglavitna zasluga pri ovekovečenju ljudskega izročila iz dobe junaških kmečkih uporov proti turškim osvajalcem in roparjem naših pokrajin pa gre dr. Jakobu Sketu (1852 — 1912), profesorju v Celovcu. Sket se je na Koroškem docela udomačil. Tu si je izbral tudi svojo življenjsko družico, ki je bila doma iz Roža. Ob priliki obiskov sorodstva svoje žene se je Sket seznanil tudi s snovjo »Miklove Zale«, katere junaštva in zvestoba so živela v izročilu od roda v rod po vsem Rožu. Skupno s koroškim prijateljem prof. Šajnikom iz Borovelj, ki ga štejejo med najbolj plodovite zbiratelje in raziskatelje slovenske narodne pesmi na Koroškem, je Sket zbiral in raziskoval narodno izročilo. Hvaležni pa smo mu predvsem za njegovo srečno odločitev, da je ohranil pripovedovanje o »Miklovi Zali« v strnjeni, lepi ljudski povesti. Ta Sketova »Miklova Zala« je bila prvič objavljena leta 1884 pri Mohorjevi družbi v Celovcu. Danes praznuje torej 65 letnico svojega rojstva!

Dokaz posebne priljubljenosti in lepote Sketove »Miklove Zale« pa je, da je doživela še dvakratno izdajo v velikih nakladah leta 1919 in ponovno v najnovejšem času leta 1946.

Ne bom govoril o vsebini »Miklove Zale«. Saj ni povesti, katere junake



SPD »Edinost« v Pliberku je priredilo Špicarjevo »Miklovo Zalo«

in njihovo usodo bi koroško slovensko ljudstvo tako poznalo in ljubilo kot Miklovo Zalo, Serajnika, njegovega Mirka, lahinja Almiro in njenega brezvestnega varuha in vaškega izžemalca Tresoglava! Temu gotovo ni vzrok samo domačnost krajev in ljudi njenega dogajanja. Zdi se mi, da se je naše ljudstvo od nekdaj zavedalo, da doživlja v Miklovi Zali kljub vsemu zamolčanju oficijelne zgodovine vedno živo slavno poglavje svoje junaške zgodovine trdih borb in uporov proti nasilju.

Ni čudno, da so po tej snovi, polni junaških dejanj in trdnih značajnih likov iz trdega življenja naših slovenskih vasi, kaj radi segli oderski ustvarjalci. Tako je Sketova Miklova Zala doživela celo vrsto dramatizacij. Danilo-Cerarjeva in Bajukova sta bili v bistvu samo zapiski pogovorov in pripovedovanj Sketove povesti, na katero sta se krčevito oklepali na škodo dramatski vrednosti igre. Predelava povesti v igro po Rožanu Špicarju je najmočnejše odmevala v domačem Št. Jakobu predvsem zaradi pomnožitve ljudskih šeg in tipov iz pozorišča dogajanja. Žal pa je ob tem trpela vrednost igre za uprizoritve zaradi večje raztegnjenosti in izrazito lokalnih primesi. Kaplan Petančič je leta 1936 uprizarjal »Miklovo Zalo« v celoti kot versko igro in zaradi tega poskusa spremenil vse bistvene motive igre. Na Koroškem ta poskus nikdar ni našel odmeva. Najbolj zanimiva in brez pretiravanja najgloblja pa je nedvomno najnovejša dramska priredba Miklove Zale po Franu Žižku.

Na Slovenskem Koroškem so Miklovo Zalo v različnih priredbah mnogokrat igrali v Hodišah, Globasnici, Šmihelu, Pliberku, Št. Janžu v Rožu in drugod. Pred vsemi drugimi kraji pa je prednjačil Št. Jakob v Rožu, zgodovinsko pozorišče zgodbe. Št. Jakobčani so gostovali celo v Slovenskem narodnem gledališču v Ljubljani. Pesem, ki jo je Oton Župančič posvetil ob tej priliki tedanji igralki Miklove Zale, nam je dokaz, da je njihov nastop napravil globok vtis.

Tudi v dobi po zmagi nad fašističnim nasiljem je šla Miklova Zala spet zmagoslavno preko odrov Slovenske Koroške: V Št. Jakobu je doživela večkratno ponovitev in so jo hodili gledat celo iz oddaljenih krajev. Hodišani so s svojim gostovanjem v nabito polni dvorani v Žihpoljah dosegli res lep uspeh. Nek francoski časnikar in dva britanska oficirja sta mi ob tej priliki izrazila občudovanje nad globoko kulturnostjo in lepoto našega ljudskega igranja. Z enakimi priznanimi uspehi je navduševala Podjuno igralska skupina SPD Pliberk v poletju 1946. Iz vaj v skednju in prireditve pod vaškim kozolcem se je rodila kulturna zmaga, ki je tako razsrdila celovške »kulturonosce«, da so takoj izgnali slovenskega učitelja, ki je kot požrtvovalni režiser zagrešil takšen »zločin«.

Takšno navdušenje je veljalo med koroškimi Slovenci celo starim oderiskim priredbam Miklove Zale. Kako naj bi vam opisal šele vtis, ki ga je napravila na nas ob priliki turneje naših pevskih zborov nova Miklova Zala Frana Žižka? Mislim, da Mariborsko gledališče, kjer smo 3. majnika 1947 prvič gledali koroški Slovenci novo Žižkovo Zalo, te prireditve ne bo pozabilo. Nikdar še nisem videl naših trdih fantov in zrelih mož tako razvnetih, kot takrat. Nekaj časa smo se še obvladali, nato pa je vihar navdušenja in doživljanja prevzel slednjega izmed nas. Ob nas pa se je hipno zavedlo vse gledališče, da smo koroški Slovenci v Žižkovi Miklovi Zali spoznali pravi obraz in izraz svoje preteklosti in sedanjosti.

Od tega trenutka naprej je padla meja med odrom in občinstvom... Miklova Zala je postala »naša« in s tem izraz najgloblje zavestne skupnosti in simbol neločljive enotnosti. Besede raz odra so postale pozivi, nepozabni za vse naše življenje! Avtorju Franu Žižku, pa tudi vsem igralskim umetnikom, naj pomeni ta izpoved skromno zahvalo za njihovo stvaritev! Zame je



Glinjčani so prvi na Koroškem igrali novo »Miklovo Zalo«

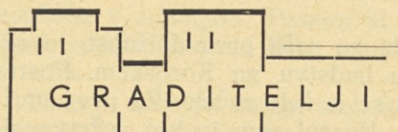
bilo že med prireditvijo v Mariboru jasno, da bo naša prva dolžnost, to resnično ljudsko umetnino posredovati našemu ljudstvu na Koroškem. Posrečilo se je dobiti rokopis na Koroško. Nato pa se je šele začelo. Za prvo uprizoritev sem izbral Glinjsko igralsko skupino. Poznal sem jo kot požrtvovalno in tudi zaradi bližine, ker sem hotel sam voditi priprave za uprizoritev. Zavedal sem se, da bo to dolga in težka pot. Da to ne bi ostalo prazno tarzanje, so poskrbeli zagrizeni sovražniki našega ljudstva že kar od začetka. Že po prvem sestanku z igralci so aretirali predsednika SPD v Glinjah in po gestapovskih metodah zasliševali izbrane igralce. Neprestano so se pojavljale nove težkoče v vseh oblikah. Končno pa smo kljub zimi in mrazu vabili za 15. februar 1948 na koroško krstno predstavo nove Miklove Zale v Narodnem domu na Trati pri Glinjah. Doživeli smo obisk, ki ga tudi ob najboljših upih nismo pričakovali! Nestrpno sem čakal za odrom, kako bo naše ljudstvo na domačih tleh sprejelo in razumelo novo igro. Nisem se bil motil: Dvorana je prekipevala ob doživljanju lastne usode v slikah davne slavne borbe svojih prednikov! Isto je bilo ob ponovitvi v Hodišah. Glas o novi Miklovi Zali je šel od ust do ust. Tako nas je tudi v Dobrli vesi čakala nabita dvorana. V onemoglem besu nad temi neizpodbitnimi dokazi za ugotovitev, da je igra med koroškimi Slovenci globoko odjeknila, nas je tam napadla drhal naščuvanih nacističnih fantalinov v dvorani in garderobi. Igra pa je zmagovala z vsakim novim prizorom in nedvomno celo poglobila vtis, da nam je pisana iz srede našega življenja in naših src. V Ločah smo našli tako natrpano dvorano, da se je med igro zrušila in smo morali prekiniti. Ni pa prenehalo navdušenje in ploskanje. Potem se je ponovno navduševala nabita kinodvorana v Borovljah. Mnogo jih je izrazilo željo, da jo v tretje vidijo. Končno jo je želel tudi rojstni kraj prave junakinje, Št. Jakob v Rožu. Tam nam je delal »konkurencu« sam kulturni gospod dr. Karisch, ki je baš ta dan izbral za svoje poznane hujškaške pozive. Kljub vreščanju motoriziranih zvočnikov pa je govoril praznim stenam. Št. Jakob Miklove Zale je poslušal v veliki šolski

telovadnici ob istem času besede svojega resničnega voditelja, očeta Serajnika in vsrkaval v svoje duše njegove prerokbe in oporoko...

Nato so se opogumili kot drugi na Koroškem mladi igralci iz Kostanj. Kdor ve, kaj ta korak pomeni, ve tudi, kako je treba oceniti njihov prizor na Ljudskem taboru pod Jerberkom. Da so uspeli v Drabosnjakovih Kostanjah, je morda bolj razumljivo, ako upoštevamo, da so njegov Pasijon dolga desetletja spreminjali baš tam v resnično zgodbo trpljenja zatiranega ljudstva. Pa tudi v potujčeni Vrbi je zganila Žižkova Miklova Zala srca vse množice. Ko so prišli Kostanjčani gostovat celo na visoke Djekše, so skušale oblasti preprečiti ljudsko igro iz turških časov »zaradi nevarnih tendenc«. Ker jim to ni uspelo, so se skušali poslužiti zločinskega postopka: Sredi igre so zagнали krik: Požar! Požar! Pa so se sami razkrinkali, ljudstvo jim ni sledilo. Zato so segli v Št. Lipšu naravnost po golem nasilju. Celo tamkajšnji slovenski župnik, ki si je dovolil obiskati prireditev, je bil napaden. Naše ljudstvo pa je tem bolje moglo oceniti resnost in resničnost besed, izgovorjenih v novi Miklovi Zali.

Tako je »Miklova Zala« rastla iz prošlosti in zaživela z globokimi koreninami v sedanji trdi neizprosnosti borbe slovenskega ljudstva na Koroškem. Naše ljudstvo je to spoznalo in jo zato za vedno vzljubilo.

Samo nekaj ljudi sem srečal, ki jim ni ugajala Žižkova Miklova Zala. Žal je ti niso videli. Verjetno so se v svoji klavni kulturnosti zbali, da jih iz davnih stoletij pozove oče Serajnik na borbo za pravico, s katero danes kot izkoreninjenci barantajo, kakor nekdanj Tresoglav. Miklova Zala bo prekrizala tudi njihove račune!

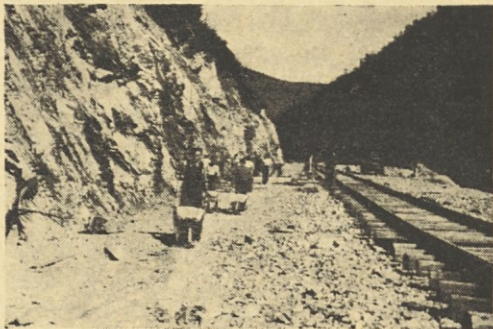


J u š K o z a k

Novega sveta

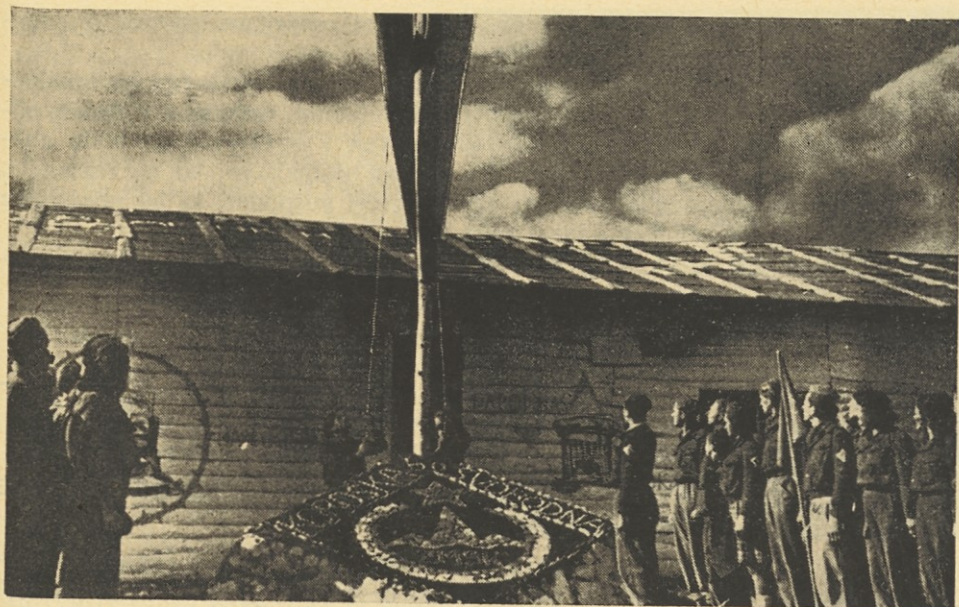
Koliko let je od tega, kar je mladina postavala pred izložbami in pasla oči nad lepimi, majhnimi lokomotivami in vozički na svetlih pločevinastih tračnicah, nad igračkami, ki jih je kupoval bogati svet svojim otrokom v zabavo? Ni še minulo šest let in zdaj gradi mladina železnico, ne igračke, temveč pravo, resnično železnico, ki bo prevažala rudo, ljudi, blago in vezala svetu odmaknjene kraje.

Šest let je preteklo od igračke do mladinske proge, sicer kratko razdobje v toku časa, a vendar časa dovolj za ogromni premik, da se je svet postavil na glavo. Stari svet.



Postati moramo udarniki...

V teh šestih letih je padlo toliko poštenih mož in žena na jugoslovanski zemlji, izteklo toliko krvi, da so prejšnja krvava stoletja onemela. Pet let so se borili jugoslovanski narodi proti fašističnemu imperializmu in v teh petih letih se je odločala usoda za stoletja, ne le usoda jugoslovanske zemlje, usoda vsega sveta je visela na tehtnici. Le iz tako strašne borbe, kakršne zemlja še ni doživela, iz tako strašnega trpljenja se je mogla roditi ta-



Naši brigadirji na progi Šamac — Sarajevo

ka volja do življenja. In ta volja je uresničena ideja, da je zemlja last delovnega človeka in ljudska oblast njen lastnik.

Morda bi se zdel komu potopis po Zedinjenih državah Amerike, po Braziliji med propalimi mestici in mulati, po Argentini z usodo njenih belih sužnjev, po avstralskih rudnikih s poginjajočimi črnici, po javanskih plantažah, k iranskim petrolejskim vrelcem bolj zanimiv kot pot na mladinsko progo.

Pot na mladinsko progo pa vodi v novi svet.

Prišla je mladina in domačini so jo sprva boječe sprejeli. Stisnili so se v hiše in jo opazovali. Poljedelsko ljudstvo se težko premakne v svojih šegah, navadah in običajih. Sprva so se domačini morda bali, da jim bo mladina odvezemala pridelke, da jim bo uničevala vrtove in polja. Kjer koli so se mladinci nastanili po hišah, so jih nevoljno gledali in jim neradi odstopali prostore. Ko pa so videli, da se mladina tujega ne dotakne, da kuharji dajejo njihovim praščem, so se obrazi izpremenili in so postali otožni, če so se brigade premaknile. Od daleč so opazovali življenje mladine. Videli so, kako porirajo hrastove gozdove in delajo čistine, ceste ob progi, kako vzorno imajo urejena taborišča, pa so se približali in izpraševali. Mladina je kopala vodnjake, jih betonirala, ena ljubljanskih brigad je celo postavila črpalko, ki je še niso videli. Zdaj hodijo muslimanke, pravoslavne in katoličanke po vodo.

Pri črpalki je stalno majhno dekletce. Vprašali smo jo, če so bili Nemci v vasi. »Pa nesu bili,« je dejala, zaprla oči in povsila glavo. — So bili ustaši? — »Pa nesu bili,« in spet isti izraz. — So li bili partizani? — »Pa nesu bili,« in spet lahno skloni glavo. — Čudimo se, ali sploh ni bilo vojske v teh krajih. — Odgovor je isti, a vidi se, da noče nič povedati. Ni si tega sama izmislila, gotovo je slišala doma. Kmetje so se začasno zaprli v molk. Zdaj spoznavajo novi svet, poslušajo pevske zборе, prihajajo že na mladinske mitinge. V Bukencu so pošiljali otroke v šolo, ki jo je priredila Prešernova brigada ljubljanskega okrožja.

V njih samih se vrši izprememba. Novi svet prepričuje starega, z zagonom pri delu, z disciplino in kulturo.

V zakrknjeni svet je planilo življenje delovnega, zavestnega nacionalnega in socialnega edinstva. Če se razgovarjaš z ljudmi, začutiš v njihovih odgovorih širino in toplino srca. Ko se bodo vživeli v novi svet, ga bodo obogatili z vedrino in toplino. Povsod čutiš, da bo to ljudstvo, ko bo razumelo, da je gospodar svoje zemlje, postalo pravi, modri gospodar, ki bo predsodke zamenjal z modrostjo in naprednostjo.

Povsod se opaža, kako jih novi ritem, ki ga je prinesla mladina, vznemirja in prebuja.

Beseda o PREŠERNU

OTON ŽUPANČIČ

8. februarja bomo praznovali 100 letnico smrti Franceta Prešerna. Za to priložnost priobčujemo besede, ki jih je o njem govoril 7. marca 1926 na mladinski Prešernovi akademiji v Narodnem gledališču v Mariboru Oton Župančič:

Ne pričakujte od mene nikake modrosti ali učenosti. Zakaj jaz se nisem nikdar bližal Prešernu po znanstvenih stopnicah ali po filozofskih ovinkih, temveč tako, kakor želim, da bi se mu bližali vi vsi: samo z odprtim čutom, s preprostim, ponižnim srcem, žejnim lepote in resnice. Vedno niso prihajali k njemu tako, temveč s svojimi predsodki in doktrinami in teorijami, zato ga niso spoznali.

Naša književnost je stara nekaj stoletij, naše leposlovje samo toliko desetletij, kolikor jih je preteklo, odkar je izšla knjiga Prešernovih poezij. To je prva manifestacija slovenskega umetniškega duha, tako vzvišena nad vsem, kar so Slovenci dotlej dosegli v svojem jeziku, da so bili le redki tisti, ki so spoznali ves pomen Prešernovega dela in življenja. Mi danes, ki se mu spoštljivo klanjamo kot svojemu svetlemu mojstru in vzorniku, se globoko zavedamo, da tudi vse poznejše generacije pri nas niso ustvarile umetnine, ki bi jo smeli postaviti kot enakovredno poleg Prešernove.

V Prešernovi besedi je centralna ideja slovenstva. A to slovenstvo ni nikaka omejena domačnost, nikaka sentimentalna idiličnost, nikak plah in ozkosrčen pogled na življenje. Ne, to slovenstvo je tako globoko, kakor vse trpljenje človeškega srca z vsem obupom, strahom in strastjo, slastjo in bolečino in je po duhu tako široko kakor ves svet.

To je tista odločilna veličina Prešernova: kakor je pri njem oblika in vsebina eno, tako je eno Prešeren — človek in Prešeren — poet. Za vsako pesmijo, za slehernim njegovim stihom čutim novo postajo njegovega duha. Nič ni slučajnega, nič samo približnega ali zavoljo lepšega rečenega, vse se veže in plete samo zato, da nam je čim jasnejša vsaka poteza duševne fiziognomije poetove. — Prešeren je bil v življenju nesrečen človek, v ljubezni tako beden, kakor le more biti beden in nesrečen kdo na zemlji. Ali njegovo poslanstvo je bilo vse potrpeti, vse preboleti, zatreti up in strah, to se pravi odreči se vsej sreči na svetu in se tako preko vsega pozemskega povzpeti do zadnjih spoznanj zase in za svoj narod. V »Pevcu« nam je povedal, kako se je zavedal svoje dolžnosti, ki mu jo nalaga pevski poklic z vso neizprosnostjo: »Stanú se svojega spomni, trpi brez miru«. Samo s to žrtvijo in od-

povedjo je mogla nastati njegova večna knjiga, samo zavoljo nje je hotel in mogel toliko trpeti, zavoljo nje se je odpovedal celo smrti.

Jaz ne grem nikdar iz domovine, da ne bi vzel vsaj Prešerna s seboj, in vam, mladi prijatelji, morem samo svetovati: omislite si njegovo knjigo, poglobljajte se vanjo, in potem mi ni treba več reči, da se nikdar ne ločite od nje. Zakaj čim bolj se boste poglobljali v Prešernov svet, tem več lepote vam bo žarelo iz nje, tem več skrivnosti vas bo vabilo vedno in vedno k njej. In ljubili boste Prešerna, kakor je vreden ta edinstveni duh.



Prešerna ljubiti pa se pravi, ljubiti lepoto in resnico in pravico; ljubiti slovenstvo brez šovinizma in ljubiti človeštvo in vse narode brez hlapčevstva in poniževanja; enak z enakim. Prešeren s svojo visoko knjigo, ki govori o človekoljubju, o bratstvu vseh narodov, nam je pridobil pravico, stati v krogu kulturnega človeštva kot majhen, a ne brezpomemben člen. Pomnite to vi, ki vas je usoda postavila na periferijo slovenstva.

Ljubiti Prešerna se pravi ljubiti svobodo misli in besede, svetovnega nazora in vere. Kdor se drži Prešerna, se drži prave mere in jasne harmonije, odmeta vnani nakit, zavrača frazo in mu je samo do jedra.

Spoštovati Prešerna — pesnika in Prešerna — človeka, se pravi spoštovati človeško bedo in spoznati pomen in potrebo trpljenja za idejo. Prav pojmiti Prešerna, se pravi pojmiti sebe in vzeti svojo usodo nase, pa naj bo še tako bridka, jo preizkusiti do zadnjega grenčà in jo premagovati v pokorni službi vseobčega življenja. Umetnik ne more biti vsak, človek pa, ki po svojem verno in vdano služi narodu in človeštvu, je lahko vsak najmanjši izmed nas.

Zato še enkrat: Ljubite Prešerna!

Pri nas so vstali zadnje čase budni stražarji, ki so v silnih skrbih za to notranje slovenstvo, ki je sploh neizgubljivo. Za tisti veliki strah pa, ki je šel skozi vsako zavedno slovensko srce, ki je mučil vse naše velike ljudi, ker niso mogli zapreti oči pred dejstvom, kako se slovenstvo od zunaj kruši, kako se zožuje območje slovenskega jezika, za ta upravičeni strah so privlekli iz nerazumljivih traktatov tolažbo, češ, da število ni nič, vse je duh. Kakor da živimo v nekem mističnem kraljestvu duhcv.

(Oton Župančič)

FRANCE PREŠEREN:

Krst pri Savici

Odlomek.

Ko niso meč, sekira in lopata
jih mogle, lakota nepremagljiva
pretí odpreti grada trdna vrata.

Dalj Črtomir jim reve ne zakriva,
besede te tovar'šem reče zbranim:
»Ne meč pregnala bo nas sreča kriva.

Le malo vam jedila, bratje, hranim,
braníli smo se dolgo brez podpore,
kdor hoče se podati, mu ne branim;

kdor hoče vas dočakat' tèmne zore,
nepròste dni živet' nočém enake,
ne branim mu, al' jutra čakati more.

S seboj povabim druge vas junake,
vas, katerih rama se vkloníti noče;
temná je noč in stresa grom oblake;

sovražnik se podál bo v svoje kočé,
le majhen prostor je tja do goščáve,
to noč nam jo doseči je mogoče.

Največ svetá otrokom sliši Slave,
tja bomo našli pot, kjer nje sinóvi
si pròsti vol'jo vero in postáve.

Ak' pa naklónijo nam smrt bogôvi,
manj strašna noč je v črne zêmlje krili,
ko so pod svetlim soncem sužni dnovi!«

Ne zapustí nobêden ga v ti sili,
molčé orožje svoje vsak si vzame,
strahljivca v celem ni imel števili; ...

Fran Ksaver Meško

7 5 L E T N I K

Letos praznuje dne 8. oktobra 1874 v Ključarovcih nad Ormožem rojeni pisatelj Fran Ksaver Meško svojo petinsedemdesetletnico. Letos je tudi trideset let, odkar je moral ta oznanilec trpljenja naše zemlje in krivic nad našim ljudstvom zapustiti ljubljeno Koroško, ki mu je bila postala druga domovina. Pa tudi v ožji domovini, kjer je živel v Selah pri Slovenjem Gradcu, Meško nikdar ni pozabil Slovenske Koroške. Morda prav zaradi tega je moral okusiti kot starček leta 1941 ponovno preganjanje in zapore po istih, o katerih je nekdaj zapisal spodnje besede:

Človek, ki stoji ob grobovih in plaka . . .

Gledam in vidim, kako se stegajo gladne tuje roke po naši zemlji, kako nas premaguje in davi tuja noč. Vidim, kako teče pod krivičnimi in krutimi udarci v potokih tvoja srčna kri, sužnje naše ljudstvo, ako legaš v grob obupano, izmučeno, smrtno ranjeno.

Vidim in da ti ne morem pomagati, je moja največja bolečina. In tako z veliko bolje stojim ob tvojem grobu in plakam, kakor plaka ljubeči sin ob odprtem grobu materinem.

Včasih mi pride, da bi vstal, obrišal solze, dvignil roke in bi govoril z vznesenimi besedami višjeduhovniški blagoslov nad tvojim grobom, narod moj, da vsaj po smrti spiš tiho in mirno, brez boli in brez toge . . . A ne morem in ne smem — ne dvignem rok in ne govorim velikega blagoslova. Počivaj v neblagoslovljeni gomili, umorjeno ljudstvo, da ne najdeš miru vso večnost: vstajaj ob svojih velikih dneh in nočeh iz groba in stopaj pred svoje morilce in jim begaj krivično, s tvojo krvjo omadeževano vest! Naj ne okusijo tudi oni miru! V prokletstvo jim bodi tvoja smrt, v prokletstvo zemlja, ki so ti jo ugrabili in te pomorili na nji in te zagrebli v njo . . .

Zato ne blagoslavljam tega groba! S povešeno glavo stojim ob njem, kakor je stal prerok Jeremija na razvalinah mesta jeruzalemskega, in plakam bridko in neutolažljivo kakor zapuščena, osamela sirota ob odprtem grobu materinem . . .



(Meško, Ob tihih večerih)

Na begu s K O R O Š K E

V Zagoričah, mali vasi nad Maloščami, sva se na begu z Zilje oglasila z vodnikom pri njegovih starših. Menda je gostilna tam, če se ne motim. Čakal sem za gospodarskim poslopjem; tovariš je šel sam noter ogledovat, ali ni kak nevaren gost v hiši. Šele ko je videl, da je vse varno, je prišel pome.

Tu sva izvedela, da so moji znanci Slovenci Reichman, Gastl, Drago Vojška iz Ljubljane in domači sin, zdaj gospodar, odšli že opoldne čez gore.

»Kako le hodijo v tem vremenu? Ali bodo prišli čez?« so bili vsi v skrbeh.

Ko se je posestnik Trupe, ki je kazal pot in brez katerega bi pač ne bili prišli čez Karavanke, v četrtek zvečer vračal in se je oglasil pri najvišji hiši v gorovju, kjer sem bil tedaj skrit, mi je pripovedoval, kako strašna je bila ta pot. Do ramen so gazili sneg, z rokami so si morali delati gaz pred seboj. Proti večeru so prišli pod vrh, proti Velkovemu. A dasi so imeli vrh že tik pred seboj in bi prenočevali na vrhu v koči, se niso mogli navzlic vsemu naporu dokopati do koče. Ni bilo več ko pet minut navadnega hoda — ko smo šli v petek po njihovih stopinjah, smo videli, kje so se obrnili —, a so se morali vrniti in prenočiti ob razmetanih razvalinah niže ležeče, povsem razpadle koče, v snegu, v vodi in v mrazu. Vendar jih je krepka volja vzdržala čez noč, drugi dan pa so se srečno dokopali na Kranjsko.

Kmalu sva se poslovila in stopila više v gore. Vsa mokra sva prišla do hiše, ki sva jo bila določila za nocojšnje prenočišče.

Domači so bili še pokonci. Voljno so me sprejeli, medtem ko se je požrtvovalni tovariš napotil takoj nazaj v dolino.

Dasi skrajno utrujen, sem le malo zatisnil oči. Prisluškoval sem, kako je zdaj pa zdaj zamrmralo iz daljave: topovi spodaj pri Podrožčici. Nekaj kratov je mogočni čuvaj samotne kmetije srdito zalajal. — »Zdaj menda gredo. Pa naj le pridejo!« — Bilo mi je povsem vseeno. Čudil sem se le, kako se jim ljubi, zasledovati me v takem vremenu po teh gorah.

Pa jih ni bilo.

Drugi dan, v torek, sem se potikal, ker je dež proti jutru ponehal, vse dopoldne po gozdovih nad hišo in gledal dol na cesto, ali se bo prikazala kje kaka uniforma. Pa se ni.

Opoldne pa mi pravi gospodinja vdova pri obedu v zadnji sobici: »Sitnoba, ravno danes sta prišli šivilji iz Malošč! Da vas le videli ne bi! Sicer morda še komu povesta.«

Videl sem, da je ženica v skrbeh. Pa sem predlagal, kakor smo se že prejšnji dan domenili za primer, da bi pretila nevarnost: »Pa grem više, k zadnji hiši.«

Tam je bilo pod skednjem neko skrivališče, kjer so skrivali ob času rekvizicij žito. V najhujšem primeru bi me sedanja gostinja skrila tja. Predolgo bi seveda ne smel ostati notri, ker bi lahko zmrznil.

O vsem tem smo se dogovorili že prejšnji dan, ker je bila ta hiša slučajno ravno last mojih zaščitnikov. Šele med vojno so se preselili v dolino, ker je bilo delo v gorah za same ženske pretežavno.

»Morda bo res bolje,« je pritrdjevala gospodinja. »Bolj varni boste. In dečlo lahko pošljem vsak dan gor, da vam kaj prinese — gori so zdaj begunci, sami siromaki — in vam sporoči, če bo kaj novega.«

»Dobro. Hvala vam.«

Ko so bili družina in šivilji pri kosilu, sem na tistem zapustil hišo in romal više. Cesta je bila po hudournikih vsa izjedena; še je šumela voda po globokih grapah, tu in tam grgrala pod snegom in ledom, včasih je šla tudi

širom po klancu, da sem jo komaj prebredel. Zdaj so mi škornji kakor prejšnji večer, ko sva s spremljevalcem vsak hip zašla v vodovje, izvrstno služili.

Čez slabe pol ure sem bil pri sosedovih. Prvi hip se me je žena begunka ustrašila. Bila je s tremi malimi otroki sama doma. Mož je pred dnevi odšel na Goriško; ko so vse meje nepričakovano zaprli, ni mogel nazaj na Koroško. A ko sem ji razložil, kako in kaj, je bila takoj voljna: »V zadnji sobi boste spali, a peči ni v njej.«

»Vseeno. Da sem le ponoči pod streho, ne pod milim nebom.«

V torek popoldne, v sredo in v četrtek sem užival gostoljubje te begunkke. Podnevi sem opravil brevir, se igral z deco in hodil na obronke gorovja gledat v dolino, če bi kaj opazil, kako se razvijajo dogodki tam doli. Da vozi vlak do Bač, sem videl, potem nazaj v Beljak. To se mi je zdelo dobro znamenje. Že v torek smo izvedeli, da so naši progo med Bačami in Ledenicami razdrli. »Tako Nemci vsaj do Podrožčice ne bodo mogli,« sem se veselil. Sicer je bila dolina mirna in tiha, kakor bi plaval svetonočni mir s svojimi mehкими, blagoslov delečimi perutmi nad njo. Pa je bila le polna sovraštva. Od daleč, iz Roža doli, je zdaj pa zdaj zatrepetalo skozi mirno ozračje zamolklo, dolgo mrmranje. »Tam se dajejo s topovi! Ko bi bila sreča nam mila!« Dolge vlake sem videl prihajati doli od Brnce, od laške meje. »Ali res pošiljajo Lahi Nemcem strelivo in pomoč? Že nekaj časa se širijo govorice, da imajo nekaj sporazum — oboji nas sovražijo enako strupeno.«

V noči od srede na četrtek sem slišal proti četrti uri zjutraj, da nekdo hodi okoli hiše in prisluškuje pod okni moje spalnice. »Morda se je vrnil gospodinjin mož.« Čudno se mi je zdelo le, ker nisem slišal, da bi mu šla odpirat.

Zjutraj sem jo takoj vprašal: »Ali je prišel vaš mož?«

»Ne!«

»Čudno. Nekdo je hodil proti jutru okrog hiše. Ali niste nič slišali?«

»Nič.«

Šel sem gledat. Res, pod kapom so si sledile stopinje okovanih moških čevljev.



Baško jezero z Jeko v ozadju

Popoldne mi je javila gospodinja, da je videla logarja, ki je šel mimo. Zgor je prišel.

Postal sem pozoren.

»Ali hodi večkrat tod mimo?«

»Večkrat. Divjačino hodi krmit v gore.«

»Najbrž je hodil ta ponoči okoli hiše.«

»Mogoče. A vas menda ni videl, ko je šel zdaj mimo?«

»Mislim, da ne. Bi moral tudi jaz njega. Slišal sem, da je nekdo šel po cesti — zunaj na robu ob kapelici sem bil — a danes je vse v megli.«

»Morda je to sreča.«

Ko je prišla proti večeru sosedova hčerka v obiske, sva ji to povedala. Prestrašila se je.

»Če vas je izvohal logar iz Malošč, niste več varni. Zagrizen nasprotnik je.«

Sklenili smo, da bo vsekakor treba iti kar drugo jutro čez gore.

V mraku je nenadoma prišel Trupe, ki je vodil begunce na Kranjsko. Bil je zelo utrujen — pot iz Kranjske gore v takem snegu ni malenkost. A ko sem mu povedal, da je logar vohunil okoli hiše, je rekel v svoji jekleni hribovski odločnosti: »Kar napravite se, še nocoj vas spravim na Kranjsko.«

Najrajši bi res šel, a zdelo se mi je, da take žrtve vendar ne smem sprejeti.

»Glejte, vi ste naredili pravkar tako pot, zdaj spet nazaj, saj zbolite. In noč je, kaj če se nama pripeti kaka nesreča?«

»A če vas ujamejo, pa to ne bo nesreča?« je ugovarjal odločni mož.

»Morda me ponoči ne bodo.«

»Zdi se mi, da je ravno ponoči najbolj nevarno. A kakor mislite. Pa pri dem jutri navsezgodaj ali pošljem koga zanesljivega. Tedaj pa morate vsekakor iti.«

»Seveda pojdem.«

Spal nisem vso noč pol ure. O pol petih, sva se dogovorila, naj bi Trupe prišel. Vstal sem proti štirim, šel ven na podstenje in poslušal v tiho noč.

Dolgo ni bilo slišati ničesar. Šlo je na pet, ko zaslišim spodaj na cesti glasove. Zadržujem sapo in napenjam ušesa, da bi razločil, govorijo li slovensko ali nemško. Čez čas res ujamem nekaj besed. »Slovensko. Bogu hvala, naši so!«

Res so bili kmalu nato zgoraj: dva krepka, mlada kmečka fanta s puškama na ramah in kmet iz moje fare, ki je moral tudi bežati. Skrival se je dva dni pri svoji sestri, kjer sem prenočeval prvo noč, in je bil zdaj tudi na poti na varnejše Kranjsko.

Kmalu nato smo odrinili. Pred odhodom sem vprašal fanta: »Sta bila oba pri vojakih?« — »Bila.« — »Imata puški nabiti?« — »Imava.« — »Če se nam postavi kdo na pot, ustrelita vsakogar. Na mojo odgovornost.« — »Brez skrbi, gospod. Če hočejo vas imeti, morava prej pasti midva.«

Kake leščerbe nismo vzeli, ker bi nas luč mogla izdati. Tako smo hodili spočetka v gosti temi in krenili precej napak, preveč na levo. Šli smo po stopinjah logarjevih, ki so se vile globlje in globlje v gozd. Polagoma smo spoznali, da gremo krivo. Da bi ne hodili nazaj in izgubljali časa, smo krenili kar po celcu počez skozi gozd. Ob prvem svitanju smo res prišli na tir, ki so ga naredili v ponedeljek begunci in ki se je vračal po njem včeraj Trupe. Jasno smo razločili njegove stopinje.

Jutro je bilo veličastno. Mir naokoli kakor v duši novorojenega otroka. Pod nami vsa kotlina gor do Žuželc — mislim, da so bile tam pod nami Žuželce ob Brnci — ogromno jezero. Spodrsnilo naj bi kateremu, odkrutila naj

bi se plast snega, pa bi zdrknili v mirno, rumeno vodovje. Zdaj sem bil res vesel, da nisva krenila s Trupejem prejšnji večer na pot.

Stopali smo previdno navzdol, opiraje se pri vsakem koraku ob moč- ne planinske palice. Prebredli smo potok v dolini, se pravi, skakali s kamna na kamen, z drevesa, ležečega v strugi in na kamenju, na drevo, pa je šlo spet navzgor.

Da na gori patrolirajo nemške straže, je pravil Trupe prejšnji večer. Da naj bomo previdni, mi je ponovno zabičeval. Ko smo lezli navzgor, se zdaj do kolen vdirali, zdaj skoraj hodili in drsali po kolenih, tako strma je bila pot, sta fanta v mladostnem zdravju in v popotni objestnosti uganjala svoje šale. »Vse prav,« sem ju svaril, »a pomislita, da vaju v tej tišini lahko slišijo ure daleč, pa nam zaprejo pot.« — »Saj imava puške.« — Vse je bilo zaman. Seveda, njima ni šlo za življenje, meni pa.

Bilo je menda enajst, ko smo prišli na vrh. Skrbno sem premeril z očmi vso okolico, bi li zagledal kje kako nevarnost. Nikogar. Le precej izhojena gaz po slemenu hriba je pričala, da res večkrat hodijo tod straže. — »Če le ni kdo v koči?« me je še zaskrbelo. Previdno smo se ji bližali. A je bila pra- zna in zapuščena.

Spremljevalci so v koči takoj posedli in začeli obedovati. Meni ni bilo ne do sedenja ne do jedi. Vlekel je tudi oster krivec čez sleme in bil sem ves poten. Zato sem naročil tovarišem, naj kmalu pridejo za menoj, in sem se kar sam spustil v dolino.

S posebnimi čustvi sem pozdravljal Kranjsko. Bilo mi je, kakor da diham povsem drugačen zrak, ko sem hitel po celcu navzdol — veter je sledove naše predstraže od torka skoraj že docela zametel. Srce in oči so se mi smejale, ko sem gledal pred seboj gorenjske velikane, ki sem jih tolikrat z radostjo občudoval, ko sem se vozil mimo, pa sem bil že mislil, da jih ne bom videl nikdar več. A ko sem se ovedel, da je ostala za mano moja Ko- roška, so se mi pomračile oči in v srce mi je legla temna žalost. (F. Ks. Meško)

Zgodovina Slovenske Koroške izraža večno borbo Slovencev proti nasilnemu ponemčevanju. Nobene številke ne morejo nuditi pravilne slike o trpljenju in heroizmu jugoslovanskih narodov v borbi za svobodo in neodvisnost. Jugoslavija je v oboroženi borbi proti hitlerjevskim osvajalcem izgubila 1,700.000 človeških žrtev. Potrebno je opozoriti, kolikšnega pomena je bila ta borba za splošno stvar zmage nad hitlerizmom. Ni slučajno, da pripada Slovincem, med njimi tudi koroškimi Slovincem, častno mesto v vrstah herojskih jugoslovanskih partizanov. Oni so z orožjem v roki pokazali svojo privrženost splošni stvari vseh svobodo- ljubnih narodov sveta.

Sovjetski predstavnik Koktomov
na konferenci v Londonu 1948.

Petero nas je bilo. Sedeli smo za mizo in smo čakali. Spočetka smo se smejali in razgovarjali, nato smo igrali domino, naposled smo se naveličali ter smo umolknili.

Najstarejši sestri je bilo trinajst let, najmlajšemu bratcu pet. V srcih pa smo bili stari: poznali smo skrb in strah.

Kadar so se zunaj oglasili koraki, smo se ozrli proti durim. Strmeli smo z velikimi očmi in odprtimi usti, sapa nam je zastajala.

»Prihaja!«

Koraki so utihnili, spogledali smo se molče; oči so bile solzne, usta so se tresla.

Zelo smo bili lačni. Mračilo se je že, matere ni bilo. Pred dobro uro se je napotila Bog vedi kam. Vedeli smo: kadar pride, prinese kruha. Prav nič nismo dvomili. Kajti večerilo se je in zvečer je treba večerje.

Trd in strašen je otrok v svojem zaupanju. Zvečer je treba večerje. Neusmiljen je otrok v svoji veri. Mati, zvečer je treba večerje; pojdi in prinesi jo, iz zemlje jo izkopljaj, iz oblakov jo utrgaj!

Ko je šla, je bila vsa majhna in sključena; globoka brazda je bila na njenem čelu.

»Kmalu se vrnem!« je rekla.

Mislili smo, da gre samo k peku, sto korakov daleč. Minuto tja, minuto nazaj; recimo, da bi tam še malo pokramljala, bi bilo pet ali kvečjemu deset minut. Gledali smo na uro, ki je visela na steni kraj peči. Počasi se je premikal dolgi kazalec; ali kakor se mu ni mudilo, je bil preromal že ves črni kolobar.

»Saj niso šli k peku!« je rekla Hanca.

»K štacunariju so šli!« je rekla Francka.

»Pa če jim ne dajo?« sem rekel jaz.

Pogledali so me, kakor da sem bil izpregovoril čisto nerazumljivo, nad vse čudno besedo.

»Da bi jim ne dali?« je obstrmela Hanca.

»Zvečer je treba večerje!« je rekla Francka.

Zunaj je še dremal večer, v izbi je bila noč. Naše oči so bile mlade in bistre, vajene teme. Pogledali smo se iz lica v lice — vsi smo bili starejši nego uro poprej.

Nismo se bali belih žena, ne vedovca, ne torklje. Nekoč sva šla z najmlajšo sestro mimo kozolca, ki je stal na samem; da tam straši, so pravili. Pred kozolcem je stal trhel štor in se je čudno svetil — velik človek v goreči rjuhi. Držala sva se za roko, šla sva mimo in se nisva bala.

Ali vendar je bil strah v naših zgodaj postaranih, zgodaj izkušenih srcih. Nekaj silnega se je dvigalo v daljavi do neba, bližalo se je, zmerom višje in ogromnejše, črno in strašno; že je skoraj zastiralo vse obzorje. Videli smo življenje in smo se ga bali...

Na jok nam je bilo, zaihtel pa nihče ni. Kadar so nas tuji koraki zmotili in je bilo spet vse tiho v izbi in zunaj, se je oglasil v nas obup, tisti zreli, poslednji obup, kakor ga pozna šele človek, ki ga je bilo obnemoglega življenje treščilo ob tla.

»Saj ne bo konca nikoli! Nikoli ne bo drugače! Mati ne pride, ne prinese kruha — umrimo!«

Velik je bil obup; ali vzbudilo se je v nas še nekaj vse temnejšega, strašnejšega. Ne jaz sam, nas vseh petero, kakor smo sedeli krog mize v temi, je občutilo nenadoma grenko, zlobno sovražstvo do matere.

»Saj bi lahko, če bi hotela! Sinoči je prinesla kruha, čemu bi ga nocoj ne, ko smo lačni kakor sinoči? Tam stoji, Bog vedi kje, pa opravlja in se smeje ter se ne zmeni za nas! Takoj da se povrne, je rekla; zdaj je že ura minila, morda že poldruga ura... nalašč čaka, na cesti postaja, s sosedomi kramlja; sama je že najbrže večerjala pa se ji ne mudi s kruhom!«

V molku smo spoznali; natanko smo vedeli drug za drugega: »Tudi ti tako misliš, sestra! Tudi ti tako sodiš, bratec!« In v tistem trenutku tudi med nami ni bilo več ljubezni.

Noč je bila, ali še smo si videli v oči. Oči so govorile:

»Poznam te, sestra; natanko vem, zakaj molčiš! Tvoja misel je smrten greh, ki nikoli ne bo izbrisan!«

»Poznam te, bratec, bistro vem, kaj si mi očital na tihem! Tudi tvoj greh ne bo nikoli izbrisan!...«

Zunaj, mislim, da pred sosedovo hišo, je zacvilil pes; žalosten, zategnjen glas je bil.

»Lačen je, pa cvili!« je rekla sestra.

Takrat je najmlajši brat nenadoma na glas zajokal; njegov jok je bil čisto podoben tistemu cviljenju.

»Nehaj!« se je razljutila sestra; ali tudi v njeni besedi je bilo ihtenje; gledali smo na mizo, vsi smo trepetali.

»Pogledam na cesto!« sem rekel.

»Kaj bi gledal? Ne pride prej... če še kdaj pride!«...

Počasi in tiho so se odprle duri. Na pragu je stala mati.

Kakor ob belem dnevu smo razločili njen obraz. Ves bel in tenak je bil,



Na sončnih Radišah

oči pa so bile objokane in so gledale plaho; tako gleda grešnik na svoje trdosrčne sodnike.

Mati se nas je bala...

»Ali ste dolgo čakali?« je rekla s tihim, prosečim glasom. »Nisem mogla prej... niso dali...«

K životu je tiščala hleb kruha; že od daleč smo videli, da je skorja lepo rumena...

O mati, zdaj vem: tvoje telo smo uživali in tvojo kri smo pili! Zato si šla tako zgodaj od nas! Zato ni veselja v naših srcih ne sreče v našem nehanju!...

Mati iz slovenskega PRIMORJA

Ko sem spoznal Marjeto Košanovo, je bila že petdesetletna vdova. O njeni mladosti vem zelo malo. Njeni trije sinovi so bili med prvimi, ki so na primorskih tleh odšli v borbo za svobodo. Najstarejšega so Italijani ob neki ofenzivi na Nanosu ujeli in potem v Rimu obsodili na smrt in ga tudi usmrtili. To junaško dejanje so časopisi s ponosom razglasili. Niso pa povedali, da so materi Marjeti zaradi tega na cesti zažgali pohištvo, ker hiše zaradi sosesčine tujih stavb niso hoteli upepeliti. Ko sem prišel v vas, je stala mati Marjeta ob osmojenih ostankih svoje nekdanje oprave in razlagala vaščanom, kako se je vse zgodilo. Žalostna ni bila videti. Čez nekaj dni so prišli in jo odpeljali v internacijo nekam v južno Italijo. Dolge mesece je bila tam.

Vrnila se je pogumna in zavedna, kakor je odšla. Tudi v tujini ni tožila in tarnala. Njena ljubezen do slovenske zemlje je zrasla in se poglobila. »Vedno bolj sem ponosna na to, da sem Slovenka,« mi je rekla kmalu po svoji vrnitvi. Potem se je čisto vpregla v delo za naše osvobojenje. Poznala je vsa pota, imeja je zveze na vse strani, zbiralala, kuhala in pekla je, da naši fantje niso stradali, prevzemala je najnevarnejša naročila in se je vedno znova svobodno in samozavestno vračala v svojo vas, če že v lastno hišo zaradi razdejanja ni več mogla. Tako je pričakala smrt svojega drugega sina. Nemški vojaki so ga utrujenega, do smrti izmučenega nekje ujeli, ustrelili in potem v gnojnem košu — to je bil nemški in tudi italijanski pogrebni voz — pripeljali v njegovo rojstno vas. Najprej so nekega kmečkega človeka vprašali, če ve, kdo je ta mrlič. Mož se je ustrašil in povedal, da je ustreljeni sin Marjete Košanove. Potem so poslali po mater in so jo hoteli preizkusiti. Vprašali so jo, ali pozna mrliča. Pogledala ga je, pa ni niti vztrepetala niti prebledela. »Ne vem, kdo bi bil,« je rekla čudno mirno.

»Svojega sina ne poznaš?« se je režal tuji vojak škodoželjno.

»Ne vem, kdo bi bil,« je ponovila. »Nikoli ga nisem videla.«

»Lažeš!« je zarjovel vojak in jo udaril. »Vsa vas ga pozna, samo ti ne!« Spoznala je, da prikrivanje nima več smisla.

»Morda je res on,« je priznala; »tako strašno ste ga zmrcvarili, da je sedaj čisto drugačen.«

Res je bil hudo zdelan, a ne tako, da bi ga materine oči ne bile mogle spoznati. Pa je šlo za to, da bi vas ne trpela zaradi njenega otroka, ko mu nobena materinska zvestoba ni mogla več pomagati. Tudi ni bilo časa za razmišljanje in pripovedovanje, ker so jo stlačili na avtomobil in odpeljali s seboj proti Trstu. Tudi ko bi bil kakšen pogreb dovoljen, bi ne bila mogla s svojim otrokom na zadnjo pot. V neki sosedni vasi so jo pognali z avtomobila,

zaprli v sobo in začeli izpraševati. Ker ni marala ničesar izdati, jo je hotel nemški oficir pri priči ustreliti. »Kar dajte!« je rekla in nastavila prsi. »Ustrelite, če hočete! Se prav nič ne bojim.«

Nemca je ta neustrašenost čisto zmedla. Spravil je revolver in začel zlepa. Ukazal je, naj ji postrežejo in lepo poskrbe zanjo. Čez dva dni se je vrnila. Poiskala je sinov grob in zanesla rož nanj. Bila je črno oblečena, izmučena in utrujena, jokala pa ni.

»Dva sinova sem že žrtvovala,« je rekla z vidnim ponosom; »najmlajšega bi rada ohranila, saj sem samo uboga mati in nič drugega. Upam, da mi bo Bog vsaj tega obvaroval.«

Najmlajši je res dočakal dneve svobode in vstajenja. Ko sem bil pred nekaj dnevi spet na obisku v tistih krajih, so mi povedali, da se je srečno vrnil. Kako pa je z materjo Marjeto, ne vem. Zaradi najmlajšega, ki ga je hotela obvarovati, so jo Nemci še enkrat odpeljali. Takrat se niso ustavili v sosedni vasi. Dolgo so jo imeli zaprto v Trstu, potem pa so jo zavlekli nekam v Nemčijo, od koder se ni več oglasila. Kje je danes in kako je z njo? Ali so ji pregnali njen pogumni nasmeš? Ali so jo mučili, tepili, ubili? Nič ne vem.

To je kratka zgodba o velikem trpljenju Marjete Košanove, to je kratka zgodba o velikem trpljenju vseh mater Slovenskega Primorja. Presunljiva je zato, ker je Marjeta Košanova v resnici živela, še bolj presunljiva pa zato, ker je tako živela v Slovenskem Primorju ne samo Marjeta Košanova. Mnoge žene so sicer jokale ob razvalinah svojih domov in medlele ob grobovih svojih pobitih sinov, ko je bila Marjeta Košanova kljub vsemu pogumna. Bilo je polno takih, ki so se smeha skoraj odvadile. Vse to je res. Toda njihovo trpljenje ni bilo zaradi tega nič manjše. Najbolj presunljiva pa je ta zgodba zato, ker je bilo takih mater dolga, nepregledna vrsta. (Stanko Cajnkari)



Čuješ na tnalu trlice?

Marjan Marinc:

JANEZOVA MATI

Bila je zima.

Sneg je izgubil svojo belino in se zagrnul v raševino. Nebo je bilo pepelnato in nekje daleč se je zlivalo s turobno zemljo. Vse je počivalo (seveda — razen partizanov) in se pripravljalo na naslednjo pomlad. Naslednja pomlad? ... Kdo ve, kakšna bo? ... Kdo bo oral? Živine ni! ... Eh, živine! Ljudi, ljudi! ... Vojna je marsikaj pobrala.

V prijazni vasici, ki se je boječe naslanjala na strmo pobočje holma, je Janezova mati preživljala pozno jesen svojega življenja. Odkar je smrt z ledeno koso zamahnila tudi po naših krajih, se je na vasi mnogo izpremenilo. Njen Janez je odšel in ostala je sama. Ljubil je rodno grudo in mrzil sovražnike. Kako pa naj bi se potem uprl klicu vršočih gozdov in veselemu regljanju mašinc gošarjev?! ...

Da je ostala sama, to končno ni toliko bolelo male, sključene starke. Prav je bilo, da je šel! Ali naj bi morda umrl na Rabu, ali v Gonarsu, kakor sosedov Tonček in sto in sto drugih? ... Ne, ne! ... Kar prav je! Saj jih ni malo v hostah.

Res je bilo sicer, da je plug časa in skrbi zarezal globoke brazde v njeno lice. Tudi lasje, ki so se pred leti še nagajivo zlivali izpod pisane rute na visoko čelo, so postali redki in beli ko brezovo lubje. Res je tudi to, da je težko biti na stara leta sam, posebno če je dosti dela; tega pa pri njih nikoli ne zmanjka. Pa je razumela, da je moralo tako priti! Življenje je danes tolmun, na čigar gladini ostanejo samo najmočnejši ... A da ni že šest mesecev od Janeza prejela nobene črke — to jo je bolelo! ... Drugi so poslali vsaj pozdrav, njen Janez pa nič! Vedno pogosteje je dvigala predpasnik in z oči otirala srebrno roso ...

Ni bilo dneva, da ne bi dolgo, dolgo stala pri oknu in čakala. Čakanje je oni strup, ki podaljša minute v ure, ure v dneve, dneve v žalost. In Janezova mati je čakala polnih šest mesecev. Le iskrica tihega upanja ji je iz dneva v dan nenehoma tlela v duši in ji vlivala moči.

Partizani so večkrat prišli skozi vas in se ustavili pri njej. Tedaj jih je s trepetajočim glasom, polnim veselega pričakovanja, vpraševala:

»Poznate mojega Janeza?«

Partizani, veseli, rdečelični fantje so bili tega že vajeni. Težko jim je bilo razžalostiti prijazno starko. Saj so vedeli, da tudi njihove matere prav tako željno čakajo na njihov glas.

»Ej, mati, dosti Janezov je pri nas! Le nič ne skrbite! ... Lepega dne vam bo kar padel na vrata!«

Vendar je te besede niso mogle potolažiti. Ni ji šlo v glavo, da ne poznajo njenega Janeza. Saj je vendar njihov! — Iz zaprašenega kota, kjer je visela slika Marije z detetom, je snela Janezovo sliko, katero ji je poslal pred sedmimi meseci.

»Poglejte, prav takšen je! ... Brke ima in ostreje gleda!« je s tresočo roko molela sliko in jo božala z vlažnimi očmi.

In tako je bilo dan za dnem. Vsi dnevi so bili enaki, sivi in mrki, eden daljši ko drugi.

Kadar je spekla kruh — diše-
či kruh, ki ga je Janez tako rad
jedel — so ji vedno privrele solze
na oči.

»Morda je lačen?« jo je sti-
nilo pri srcu in njej sami ni tek-
nil.

Nekega dne so po vasi raz-
nesli novico, da je prišel Blažev
France s Primorskega. Iskra upa-
nja ji je močnejše zažarela, saj sta
France in Janez skupaj odšla v
hosto. Ta bi moral vedeti, kje je
Janez!

Velik, močan in smejočih lic
ji je France padel na vrata. Srce
ji je začelo močnejše utripati.

»No, mati Gorjanka, kako je?
— Kje je Janez?« jo je vprašal.

V materi se je nekaj zrušilo.
Mislila je baš njega vprašati po
sinu! ... Kakor želo se ji je straš-
na slutnja zajedla v srce. Da ni ...
Ne, ne ...!

France je opazil temno senco
na njenem čelu in zasmilila se
mu je.

»Ne skrbite, mati, bo že prišel! ... Živ je in zdrav!« jo je skušal pre-
pričati.

Ona pa, kakor da ga ni čula. Da, da ... Sosedov je prišel — njen Janez
ne ... To jo je bolelo.

Bilo je težkega, meglenega dne. Na cesti se je sneg pomešal z blatom
in od strehe je curelo v majhnih potočkih. Povsod sama voda. S sajastega
neba je počasi rosilo. Nikogar ni bilo zunaj. Le partizan je šel po cesti. En
sam partizan. Noge so se mu globoko vdirale v vodene brazde. V strganih
čevljih, na podplatih široko zevajočih, je šklopotala ledena voda. Prevelike
hlače so se mu opletale okoli suhih nog in italijanska bluza mu je segala
skoraj do kolen. Krajce kape je potegnil čez ušesa in le velike oči so zrle
predse, na vijugasto cesto, ki se je kakor kača vila v neskončnost. Nekaj je
nosil in hrbet mu je bil pod bremenom globoko upognjen. Bil je čisto mlad.
Na bežni pogled — pravi otrok. Vendar če bi človek pogledal odločne in
stisnjene ustnice, v očeh žgoče pramene in nagubano čelo, tedaj bi vedel, da
je — iz pravega testa. Ni se dal! On že ne! ... Ne! ... Če je že dve leti —
pa naj bo še ...! Saj ne bo več dolgo! Vsega je enkrat konec, pa bo teh
prekletih fašistov tudi! ... Potem pa domov in materi poreče:

»No, mati, kako se vam zdim?« — in s ponosom ji bo pokazal svetlo
odlikovanje, ki si ga je pridobil, ko je prvi vdrl v bunker in pobil pet Nemcev.

Ob misli na to se mu je lice kar raztegnilo v prešeren nasmeh ... Ha,
ha ... Ni kar tako, ne! ... Saj mu mati še verjela ne bo! ... Pred dvema
letoma je šel petnajstletno fante v hosto — sedaj pa tak junak. Samo lačen
je. In še celo presneto lačen! Kar prede mu v želodcu. No, pa saj je v vasi.
Nekaj se bo že dobilo — ni vrag!



Pot v Korte

Janezova mati je bila zopet pri oknu. Pritiskala je vroče čelo na rosno steklo in gledala v sivi dan. Opazila ga je. Nekaj jo je zbadlo in mrzlično so ji misli begale sem ter tja.

»Kaj ni on? ... Ne, premajhen je! Janez je večji in bolj plečat!«

Hipoma vzplamtela iskrica upanja je ugasnila. Sklonila je glavo in dan se ji je zazdel mrtvaški prt.

Partizan je stopal proti njeni hiši. Vse počasnejši je bil njegov korak. Oči so mu blodile od okna do okna. Zagledal je gospodinjo. Njen razorani obraz mu je vlil pogum. Stopil je do vrat in potrkal. Mati mu je odprla in se tuje zazrla vanj.

»Mati, imate kruha?« je s težavo stisnil iz grla. Žena ga je pogledala, ne da bi ga razumela, in šepnila:

»Ne ...!«

Počasi, z drsajočimi koraki je odšla.

Nekaj trenutkov je negibno stal, nato s starčevsko kretnjo premestil breme na drugo ramo in nadaljeval pot. Korak mu je bil še težji in zdelo se mu je, da se pot konča tam, kjer se nebo dotika sive ravni.

Mati je brez misli gledala za njim. V sencih ji je divje razbijalo. Pred seboj je nenadoma zagledala Janezov obraz, upadel in meglen. Lahno je kliknila, skočila k vratom in hlipavo zaklicala za neznanim partizanom:

»Tovariš, vrni se!«

Mrzel zrak ji je puhnil v razbeljeno lice.

Partizan je obstal. Obrnil se je in okleval. Pomahala mu je z roko. Šele tedaj se je vrnil in vstopil. Zvalil je breme na tla, snel mokro kapo in Janezova mati je zagledala otroško lice mladega junaka. V očeh se ji je zameglilo.

»Oprosti, tovariš! ... Oprosti, sin moj!« je dahnila in ga poljubila na mokro lice.

Peljala ga je k topli peči. Slekel je bluzo, sezul čevlje, odcedil umazano vodo in se ulegel na toplo peč. Mati je prinesla mleka, ki ga je segrela na velikem ognjišču, kjer je veselo prasketal ogenj, in mu odrezala velik kos kruha. Postavila je jed predenj. Njune oči so se srečale, zagorele in vsaka beseda bi bila odveč.

Pozabil je na vse. Pot se mu ni zdela več tako dolga in zoprno kislega vonja mokrote ni več čutil. Nekaj se mu je odvalilo od srca. Hlastno je zagrizel v kruh in zamlasketal v latvico, polno toplega mleka.

Medtem je Janezova mati stopila k oknu. Prenehalo je rositi in postalo je svetleje. Tudi v njej je bilo svetleje. Nekaj ji je v duši šepnilo, da je morda neka mati v istem trenutku, na drugem koncu domovine, storila njenemu Janezu — isto ...

Primerjalni izpisi v primerjavi s slovensko literaturo

SLOVENSKI

vestnik

TEDNIK ZA SLOVENSKO KOROŠKO

LETNIK I

DUNAJ, V PETEK 2. VIII. 1946

STEV. 8

IZ VSEBINE:
MLADINSKA PRILOGA
NOV ZAKON O NACISTIH
»KAKO JE V POLITIKU«
IZ SPOMINOV
MAKSIM GORKI
MATI
PRIMORCI ZA PRAVICO
GEOGRAFSKI POSKUSI

se bori za našo svobodo in lepšo bodočnost!

D E C E M B R S K A N O Č

Mrzla decembrska noč. Visoko na pobočju Karavank, tik pod vrhom Belščice leži gorska vasica Rovte, maloštevilna po prebivalstvu, a dokaj razsežna in raztresena, da ne vidiš od ene do druge hiše, ki so raztresene po gričih in parobkih. Le ozke gorske poti in steze jih vežejo med sabo, a v veliki zimi so še te tako zametene, da sosed skoro ne more do sosedu. Saj ljudje tudi nimajo navade, da bi se veliko obiskovali. Najraje živijo sami zase, le enkrat v tednu se morda kdo potrudi, da gre v dolino iskat najpotrebnejših stvari za življenje. Vendar pa so vsi med sabo močno povezani, govore malo, a mnogo delajo.

Vse je tiho in mirno. Nikjer nobenega življenja, vse spi in počiva. Nikjer ni luči. Okna hiš nemo strme v medlo mesečno noč. A kdo ve, kaj se godi za vsakim posameznim oknom. Niti pes ne zalaja nikjer, samo iz daljave, nekje visoko izpod Belščice, se čuje zamolkel lajež lisjaka, ki trga nočno tišino.

Prav na robu pod gozdom je na griču domala v skalo vsekana majhna hiša z gospodarskim poslopjem. Skozi ozko okno na oglu se komaj vidno svetlika luč.

Velika lesena ura na steni zaječi, na vrhu se pokaže kukavica in dvakrat zapoje. Na temenu stare kmečke peči se nekdo obrne, vzdigne naglo glavo, se malo ogleda po sobi in potegne za nogo svojega sosedu, ki leži na zapečku.

»Dve je udarilo; odriniti moramo, sicer do dneva ne dospemo do taborišča, Peter.«

Peter se obrne, ga nekoliko trudno premeri z očmi in odvrne:

»Treba bo, pokliči Ivana, naj se pripravi!«

Na drugi strani pri peči leži na klopi Ivan. Kot onadva je tudi on oblečen in obut. Poleg glave si je položil titovko, na kateri se blesti nova velika



Pri Zilji rož'ce rastejo...

rdeča zvezda. Ni spal, vso noč ne; ta noč je bila zanj nekaj velikega, odločilnega, prerogjenje in vstajenje, začetek novega življenja, vstop v drug neznan svet. Samo iz pisem je včasih zvedel, kaj se godi po gozdovih, zatohlih grapah in skritih luknjah gorskih skalnatih sten, katere so bile včasih, ko je še kot majhen deček čuval živino, tako skrivnostne in mikavne.



Ziljska Bistrica

Med vrsticami, ki so mu jih pisali domači in prijatelji v Nemčijo in Francijo, je razbral, kaj se sedaj godi tam, a vsega do sedaj ni mogel dojeti. Šele sedaj je razumel vse, ko se je vrnil v domovino. Ni spal, neštetokrat se je ozrl na rdečo zvezdo poleg sebe, se zamislil v težke in bridke ure v tujini in pomislil spet na vse one, ki so že dali toliko krvi in življenj v teh nepreglednih gozdovih v borbi za svobodo. Toda on je bil daleč od svoje domovine, daleč od svobode, med ljudmi, ki so to zvezdo teptali z nogami, streljali in morili, jo zapirali v ječe, vlačili v koncentracijska taborišča, jo bičali in pretepali, sežigali na grmadah, jo mučili, stradali, pribijali na kol, obešali, a nikdar ne uničili. Ni upal, da bi tudi on kdaj nosil to zvezdo, včasih pa je celo mislil, da je ni več vreden. In vendar, zvezda peterokraka je z rdečim tkivom vtkana na njegovi kapi! Napravile so mu jo sinoči mladinke iz vasi. Zopet jo je pogledal, oči so se mu zasvetile, stisnil je pesti: Zmagala bo, naša je in mora zmagati, njeno življenje je naša bodočnost.

»Ivan, pripravi se, gremo!« ga pokliče Tomaž, njegov sosed — partizan in leze s peči.

Gremo, gremo — je prevzelo Ivana v dno srca. Pojdimo! Še nikoli ni te besede tako doživel in tako globoko občutil. »Pojdimo!« je rekel včasih oče po kosilu; družina se je dvignila in odšla na delo. »Pojdimo!« je rekel včasih v družbi, vzdignili so se in odšli. »Pojdimo!« je rekel sedaj sosed, partizan. Pojdimo! Kam? V gozd, v sneg, v mraz, trpljenje, preizkušnjo? Pojdimo v svobodo, v novo življenje!

Mati je prinesla skledo žgancev in tri skodelice mleka. Prijetno in domače je zadišalo po hiši.

»Okrepčajte se, preden odidete!«

Tiho, brez besede, so prisedli vsi trije. Peter in Tomaž sta krepko zasadila žlice. Ivanu ni teknilo. Nekaj, kar ga je tiščalo v prsih, mu ni dalo, da bi se dotaknil jedi. Pričakovanje, kaj vse novega, do sedaj neznanega stoji pred

MLADINA SLOVENSKE KOROŠKE, TVOJ LIST JE:



Mlada **Korojka**

MESEČNA MLADINSKA PRILOGA »SLOVENSKEGA VESTNIKA« ★ DUNAJ, V PETEK 26. SEPTEMBRA 1947 — LETNIK II. — ŠT 9 (15)

njim, mu ni dalo, da bi jedel. Hrepenenje po svidenju s prijatelji, katerih že toliko časa ni videl, mu ni dalo miru; srce mu je močno utripalo. Bil je vesel in obenem nekam čudno zaskrbljen. Takega občutka še ni imel v svojem življenju. Izpil je požirek mleka, več ni mogel.

Mati je prinesla še hlebec kruha in nekaj drugih malenkosti in jih stlačila v že precej napolnjen nahrbtnik.

»Ni treba, mati!« je dejal Ivan.

»Vzemi, prav ti bo prišlo!« je odgovorila mati. Zopet je nastala tišina. Vsem je bilo skoro nekoliko neprijetno, čutili so, kako so si vsi blizu, mnogo bi si imeli povedati, posebno še Ivan in mati. Vsi so molčali, njihova srca in oči pa so govorile na ves glas samo eno: Zdržimo do konca!

Prvi je vstal Tomaž, nataknil na roko puško, na katere kopitu je imel vrezano lepo peterokrako zvezdo. Za njim se je vzdignil Peter, vzel nahrbtnik, in stopila sta oba s Tomažem v vežo.

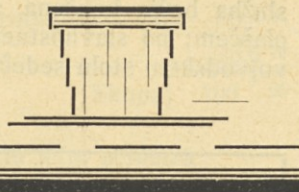
Ivan je videl, da je prišel čas, da se poslovijo od matere. Slovo je bilo kratko. Stopil je k njej in ji podal roko. Mnogokrat je že šel od doma, mnogokrat se je že poslavljal, a še nikoli ne tako. Saj to ni bilo slovo, bilo je snidenje, slovo od vsega starega in snidenje z novim. Mati ga je objela okrog vratu, a on ji je krepko stisnil desnico. Bilo ji je težko, toda v njenih očeh ni bilo solza; iz oči ji je sijal samo ponos na svojega sina: »Bodi srečen in dobro se drži!« je dejala.

»Bom, zanesite se in vzdržali bomo!« je bil njegov odgovor.

Stopil je ven in objela jih je mrzla tišina decembrske noči.

ENEJ SILVIJ PICCOLOMINI

Umeščanje korotanskih vojvod na Gosposvetskem polju



V stoletni obrambi proti Nemcem so koroški Slovenci kljub politični odvisnosti ohranili svojevrsten običaj, ki izraža globoko demokratsko zavest kmečkih množic in živo priča, da je vir vse vladne moči — ljudstvo! Ta znamenita šega je bila umeščanje koroških vojvod v slovenskem jeziku. Prvo zgodovinsko izpričano ustoličenje se je izvedlo leta 1286, ko je zasedel korotanski vojvodski stol Mainhard Tirolski.

Obred se je delil v dva dela: v ustoličenje na knežjem kamnu pri Krnskem gradu in poklonitev pred vojvodskim stolom na Gosposvetskem polju. Enej Silvij Piccolomini (1405—1464), poznejši papež Pij II., ga opisuje takole:

Kadar nastopa vlado v deželi nov knez, obhajajo slovesen obred, ki mu ni enakega na svetu. V prostrani ravnini, ne daleč od mesta Št. Vida, je videti razvaline starodavnega kraja, ki so mu dolga stoletja izbrisala ime. Blizu tam se dviga na širokem polju marmornat kamen: nanj sede kmet, v čigar rodu prehaja ta častna pravica po dednem pravu od očeta na sina. Ob desni mu stoji mršavo volè črne barve, ob levi prav tako suho konjsko kljuse. Okoli njega se zgrinja ljudstvo in vsa sila kmečkega sveta.

Tu se prikaže z nasprotne strani polja knez med trumo plemstva v škrlatnih opravih. Pred njim nosijo zastavo in znamenja vladarske časti. Spreddaj koraka med dvanaajstimi manjšimi prapori mejni grof goriški kot skrbnik

deželnega dvorca, za njim sledé drugi oblastniki. Ves sprevod se odlikuje po blesku in gosposčini, samo knez nastopa v skromni vnianjosti kmeta: obleka mu je kmečka, kmečki so mu klobuk in čevlji, a palica, ki jo nosi v roki, kaže pastirja.

Ko ga zagleda kmet, sedeč na kamnu, vpraša v slovenskem jeziku, zakaj Korošci so Slovenci: »Kdo je ta, ki ga vidim prihajati v tako ponosnem sprevodu?«

»To je deželni knez,« odgovoré okoli stoječi.

»Ali je pravičen sodnik,« vpraša kmet dalje, »ki mu je mar blagor domovine? Je svobodnega rodu in vreden časti? Je prijatelj krščanske vere, njen varuh in širitelj?«

Vsi odgovoré v en glas: »Je in bo.«

Kmet nadaljuje: »Vprašam torej, s kako pravico me more spraviti z mojega sedeža?«

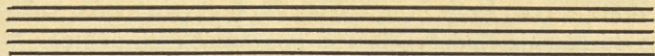
Goriški grof odvrne: »Prostor se ti odkupi za šestdeset beličev; obe živinčeti bosta tvoji,« — tu pokaže na vola in kobilo — »dalje dobiš knezova oblačila (ki jih je malo prej slekel) in tvoja hiša bo prosta vsakršnega davka.«

Na to zagotovilo kmet rahlo udari kneza po licu, z opominom, naj bo pravičen sodnik. Potem vstane ter mu prepusti sedež, živinčeti pa vzame s seboj.

Zdaj stopi knez na kamen, potegne meč iz nožnic, zamahne z njim na vse štiri vetrove in obljubi, da bo sodil ljudstvu po dolžnosti in pravici. Piti mora neki tudi čisto studenčnico, ki mu jo prineso v kmečkem klobuku, v znamenje, da obsoja uživanje vina. Potem se napoti v cerkev, ki stoji na bližnjem griču, v nekdanjo škofovsko stolico, imenovano Gospo Sveto. Ko je služba božja končana, sleče knez kmečko obleko in se ogrne z vojvodskim plaščem; po slavnostnem obedu pa se vrne z velikaši na polje, kjer sodi, na vojvodskem stolu sedeč, pravdo vsem, ki ga prosijo, in deli fevde.

ČITAJTE IN ŠIRITE NOVI IN EDINI
MESEČNIK SLOVENSKE KOROŠKE

SVOBODA



SLOVENSKA KOROŠKA

(Dolžina = 120 km, širina 10—40 km.)

Slovenska Koroška obsega okrog 2470 km² s približno 180.000 prebivalci, od katerih je nad 120.000 Slovencev, ostali pa so ponemčeni Slovenci ali pa nemški priseljenci.

*

»Jugoslovanska delegacija z vso odločnostjo postavlja svoje zahteve, naj se Slovenska Koroška osvobodi izpod nemško-avstrijskega jarma in priključi k LR Sloveniji v okviru jugoslovanske federacije.«

Edvard Kardelj

POVRŠINA SLOVENSKE KOROŠKE

(Skupno 2470 km².)

Obdelana zemlja: polja in vrtovi 14 %
travniki, pašniki in planine 33 %
gozd okrog 50 %

Gozdovi sestojajo do 90 % iz iglavcev, ostalo je mešan gozd, listnatega gozda ni skoraj nič.

Po dolgotrajni germanizaciji, ki ji je uspelo raznaroditi severnejše predele tega ozemlja, je postala današnja Slovenska Koroška obmejna dežela, na katero so se vrgli moderni germanizatorji z vsemi silami in vsemi sredstvi, da bi germanizirali tudi njo. Toda ostala je tudi do danes slovenska.«

Edvard Kardelj

Slovenska Koroška zavzema danes desetino vsega današnjega slovenskega narodnega ozemlja in v njej prebiva 7,5 odstot. vsega slovenskega naroda.

Prebivalstvo Slovenske Koroške po poklicih

(Po štetju leta 1934 v odstotkih.)

Poljedelstvo in gozdarstvo	39,3 %
Obrt in industrija	26,5 %
Trgovina in promet	10,6 %
Prosti poklici	23,6 %

Skupaj 100 %

PREBIVALSTVO NA SLOVENSKEM KOROŠKEM

Leto	Števílo		
	Prebivalcev	Slovenov	Nemcev
1846	113.622	103.200	10.422
1910	144.625	107.800	36.825
1946	180.000	120.000	60.000

Slovenci so se naselili na Koroškem proti koncu VI. stoletja. V IX. stoletju, ko so se najbolj razširili, je obsegalo slovensko ozemlje okrog 70.000 km².

Iz obmejnih pokrajin so jih izrinili sosedje in slovensko narodnostno ozemlje se je skrčilo. Ob koncu prve svetovne vojne (leta 1918) je merilo okrog 24.000 km².

»Koroška je bila v preteklosti zibelka in središče prve slovenske države Karantanije, Koroška je dala prve kulturne spomenike slovenskega naroda ter je bila ena izmed prvih in najvažnejših središč slovenske književnosti.

Poprečni letni pridelek

na 1 ha: rž 14,8 q; pšenica 15 q; oves 14 q. Poprečna letna potreba žitnega pridelka znaša na osebo 280 kg, poprečni letni pridelek žita pa znaša na osebo 215 kg.

VIŠINA GORA

3798 m — Veliki Klek v Visokih Turah;
2864 m — Triglav;
2558 m — Grintovec;
2369 m — Reisskofel;
2236 m — Stol;
2167 m — Dobrač;
2144 m — Golica;
2143 m — Kepa;
2142 m — Obir;
2134 m — Košuta;
2132 m — Storžič;

2114 m — Peca;
2081 m — Svinja planina;
2035 m — Ojstrnik;
1696 m — Plešivec.

PRELAZI

Pređel (1156 m);
Podkorensko sedlo (1073 m);
Ljubelj (1366 m);
Jezerski vrh (1216 m).

JEZERA NA KOROŠKEM

(Prva številka označuje površino jezera v km², druga največjo globino.)

Vrbsko jezero (19,5 km²; 84,6 m);
Milštatsko jezero (13,3 km²; 140 m);
Osojsko jezero (10,6 km²; 46 m);
Belo jezero nad Ziljsko dolino v višini 930 m nad morjem (6 km²; 99 m);
Baško jezero (2,3 km²; 30 m);
Hodiško jezero (1,3 km²; 15 m);
Klopinjsko jezero (1,1 km²; 48 m).

VAŽNEJŠI KRAJI NA SLOVENSKEM KOROŠKEM

Sedeži političnih okrajev:

Šmohor, Beljak, Celovec in Velikovec.

Sedeži sodnih okrajev:

Šmohor, Beljak, Rožek, Borovlje, Celovec — mesto, Celovec — okolica, Dobrla ves, Železna Kapla, Pliberk, Velikovec in Št. Pavel.

GOSPODARSKO POMEMBNEJŠA OZEMLJA IN KRAJI

Kanalska dolina

Kanalska dolina je sestavni del Slovenske Koroške. Po mirovni pogodbi je pripadla Italiji. Dolina je ozka, podobna žlebu ali »kanalu« med Karnskimi in zahodnimi Julijskimi Alpami. Glavni pridelek je krompir, z domačim nazivom »hrušče«. Prebivalstvo se bavi z živinorejo, poleti ženo pastirji svoje črede na planinske pašnike. Mnogo je gozdov.

Največji kraj je Trbiž. Rabelj, kjer so v večini slovenski rudarji, je pomemben rudnik cinka in svinca. Rabeljsko jezero.

Beljak (23.831 prebivalcev), pod strmim Dobračem, se razprostira na obeh bregovih Drave. Mesto je važno železniško križišče in ima dokajšnjo papirno industrijo. Jugovzhodno od Beljaka je ob železniški progi Podrožica — Beljak (Podrožica je prva železniška postaja na Slovenskem Koroškem, ko se pripelješ z Jesenic skozi Karavanški predor) **Baško jezero**, ki je znano po prelepi ponarodeli koroški narodni pesmi »N'mav čez izaro«.

Ziljska dolina

Ziljska dolina leži ob reki Zilji, ki se izliva pri Beljaku v Dravo. V Ziljski dolini je ohranjenih še mnogo starih slovenskih šeg in običajev, n. pr. »štehvanje« in ples pod lipo »visoki rej«. Ziljanke nosijo še danes svojo značilno in lepo koroško narodno nošo.

V Ziljski dolini je razvita konjereja (»štehvanje« izvajajo na iskrih konjih) in živinoreja z mlekarstvom in sirarstvom. Pomembna je lesna industrija.

Pod Dobračem je svinčev rudnik **Plajberk**. Iz Gorič pri Zilji je bil **Matija Majar - Ziljski**, ki je leta 1848 sprožil v javnosti zahtevo po enakopravnosti slovenskega jezika v šolah in uradih. Na **Potoku pri Sv. Štefanu** se je rodil najznamenitejši koroški rojak pesnik in slavist **Urban Jarnik**.

Rož. V Rožu je razvito poljedelstvo, pomembna sta pridelovanje lanu in gozdarstvo z lesno industrijo. **Borovlje** so že več stoletij znane po odličnih puškarjih. Na **Bistrici v Rožu** je žičarna.

Iz **Sveč v Rožu** je bil doma **Andrej Einspieler**, slovenski politik, časnikar in narodni organizator. V **Lešah pri Sv. Jakobu v Rožu** je bil rojen jezikoslovec profesor **Anton Janežič**; leta 1854 je izdal pomembno »Slovensko slovnico«, ki je doživela deset izdaj.

Celovec, oddaljen od Ljubljane v zračni črti le 70 km, leži v Celovski kotlini in je glavno, t. j. politično, kulturno in gospodarsko središče Slo-

venske Koroške. S predmestji šteje 56.000 prebivalcev.

Celovec je bil v prejšnjem stoletju več desetletij središče slovenske kulture, kjer so leta 1852 ustanovili prvo slovensko knjižno založništvo Mohorjevo družbo.

Zapadno od mesta ob **Vrbskem jezeru**, največjem slovenskem jezeru, sta tujskoprometna kraja **Vrba** in **Poreče** ter **Osojsko jezero** v prelepem gorskem okolju. Tujski promet donša prebivalstvu teh krajev stalen dohodek. V obeh jezerih je pomemben ribolov. V okolici je razvito čebelarstvo.

Na **Gurah**, ozemlju med Dravo in Vrbskim jezerom, se bavijo z živinorejo, z mlekarstvom, sirarstvom in sadjarstvom.

Severno od Celovca sta važna kmetijstvo in industrija.

Gospodvetsko polje

Na **Gospodvetskem polju**, ob reki Glini, so imeli že stari Rimljani veliko mesto **Virunum**. **Krnski grad** je bil sedež nekdanje slovenske kneževine Karantanije. Pri **Gospe Sveti** so ustoličevali koroške vojvode v slovenskem jeziku in po starih, izvirnih ljudskih običajih, ki so dokaz demokracije starih koroških naselnikov. Zadnji, ki je bil ustoličen v slovenskem jeziku, je bil **Ernest Železni** leta 1414.

Dolina Bele

V dolini reke **Bele** in okoliških planinah se bavijo kmetje z ovčerejo, poljedelstvom in gozdarstvom. V **Reberci** je pomembna papirnica.

Podjuna

Podjuna leži med Peco, Strojno, Dravo in Belo in je poljedelsko najbolj razviti del Slovenske Koroške. Južni del je gorat. V **Pliberku** so svinčeni rudniki. V **Vidri vesi** pri Pliberku so izkopali staroslovanske gomile.

Velikovec je glavno mesto v Podjuni. Okoliško prebivalstvo se

bavi s svinjerejo, perutninarstvom in sadjarstvom. V okolici **Velikovca** so **Sinča ves**, **Vovbre** in **Grebini**.

Svinje planine

Najsevernejše slovensko ozemlje z razvito živinorejo so **Svinje planine**. **Djekše** nad Velikovcem (nadmorska višina 1159 m) so najbolj severno slovensko naselje na Slovenskem Koroškem in so bile pomemben kraj že v srednjem veku ob času turških napadov, ko so služile ljudstvu za trdnjavo, o čemer pričajo še današnji ostanki starega turškega tabora.

Spodnja Dravska dolina

Vodovje reke Drave je važno pogonsko sredstvo za hidrocentrale. V **Labotu** in **Žvabeku** sta elektrarni z veliko kapaciteto.

Slovenska Koroška v narodno-osvobodilni vojni

1941—1945. Nacisti so začeli izseljevati koroške Slovence, pa tudi Slovence v drugih slovenskih deželah: z Gorenjskega, iz Zasavja in Štajerskega. S Koroškega so izselili 800 rodbin (3000 ljudi), v načrtu pa so imeli izselitev sploh vseh zavednih slovenskih družin na Koroškem. Zločinski načrt jim je onemogočilo partizansko gibanje in zmagovitost Rdeče in Jugoslovanske armade ter drugih zavezniških vojsk.

10. VII. 1942. Nacistični voditelj na Koroškem Maier-Kaibitsch je napovedal v svojem govoru v Celovcu popolno iztrebljenje Slovencev na Koroškem, na Gorenjskem in tudi Zasavju, ki je veljalo pod okupacijo za del Gorenjske.

1942. Koroški Slovenci ustanove OF in prve partizanske odrede ter stopijo v odločen boj proti nacistom. Pod vrhovnim poveljstvom maršala Tita se bori nad 3500 Slovencev — koroških partizanov vse do konca vojne (do 9. maja 1945) za osvoboditev Koroške izpod fašizma. Kraji okrog **Železne Kaple**, **Sel** in **Borovelj**

so bili prve baze osvobodilnega gibanja.

21. VIII. 1942. Partizanske edinice komandanta **Staneta - Franca Rozmana** so prišle po gamsovi stezi in med stenami čez Karavanke na Koroško in se pri vasi Sele takoj spoprijele z Nemci.

1944—1945. Dve veliki ofenzivi nemške vojske proti koroškim partizanom, ki so se uprli fašistom kot edini prebivalci nemškega rajha.

Uspehi partizanskih akcij na Slovenskem Koroškem

Koroške slovenske partizanske enote so od leta 1942 pa do kapitulacije Nemčije izvedle številne uspešne sabotažne akcije in so se borile proti fašizmu in fašistom; bilo je nad 600 akcij, napadov in borb; ubili so 3855, ujeli 3355 in ranili 1936 sovražnikov (skupno 9146 sovražnikov).

Žrtve koroških slovenskih partizanov pa so bile naslednje: mrtvih 1080, ranjenih 710, ujetih in pogrešanih 317, skupaj 2107.

Za junaška dejanja je pohvalil koroške partizane tudi komandant anglo-ameriških čet maršal Alexander.

Med drugim so partizani na Slovenskem Koroškem v sabotažnih in diverzantskih akcijah

uničili:

- 67 kamionov in drugih motornih vozil,
- 54 železniških in cestnih mostov,
- 26 vlakov,
- 53 lokomotiv,

- 219 vagonov,
- 3 železniške postaje,
- 3 žičnice,
- 7 žag,
- 7 električnih central in transformatorjev,
- 3 rudnike,
- 4 kamione orožja in municije,
- 1 avion,
- več deset kilometrov telefonskih in električnih napeljav itd. itd.;

poškodovali pa:

- 4 lokomotive,
- 6 električnih central,
- 1 tovarno za akumulatorje,
- 20 železniških vagonov,
- 1 železniško postajo itd. itd.

1945. Enote slovenskih koroških partizanov osvobode s podporo IV. operativne cone slovenskih partizanskih odredov Jugoslavije (POJ) večino slovenskega ozemlja na Koroškem, z Gospo Sveto vred, še pred prihodom anglo-ameriške vojske.

»Koroški Slovenci so pokazali tudi v zadnji vojni najmočnejše prizadevanje, ki bi ga lahko dali v dokaz svojega obstoja in svoje volje, da živijo v svobodi. Tako pričevanje so dali koroški Slovenci s svojo vstajo v času, ko je bilo videti, da je zmaga zaveznikov še daleč, s svojo vztrajno oboroženo osvobodilno borbo od leta 1942 do konca vojne.«

Edvard Kardelj

18. II. 1946. Vlada FLR Jugoslavije je predložila svetu ministrov za zunanje zadeve memorandum z zahtevom po Slovenski Koroški.

»Za zatirano ljudstvo izgubljeni plebiscit ni in ne more biti nič drugega kot bitka, v kateri je imel zatiralec iz zgodovinskih in praktičnih razlogov prednost, nikoli pa ne more biti razlog za to, da bi zatirano ljudstvo ne želelo več svoje svobode. Rešitev vprašanja zatiranih narodov je samo njihova osvoboditev in nič drugega. Kdor trdi nasprotno, pomaga zatiralcem.«

(Dr. Aleš Bebler na konferenci v Londonu 1948.)

Ali naj še varčujemo?

Tomó Kupper:

Naše hranilnice in posojilnice so v dolgih desetletjih njihovega obstoja vzgajale in navajale naše ljudstvo k varčevanju po znanih izrekih: Zrno do zrna pogača — kamen do kamna palača! Za varčevanje je bilo poskrbljeno. Vsak večji kraj je imel svojo hranilnico. V prvem razdobju, pred prvo svetovno vojno, so bili uspehi tudi povsem zadovoljivi. Število vlagateljev je naraščalo, denarnih prihrankov je bilo zmiraj več. Od svojih pičlih zaslužkov je hlapec, dninar, delavec in pomočnik privarčeval desetak za desetakom, da bi imel na stara leta priboljšek, si postavil svoj dom in postal neodvisen. Kmet si je odščipnil od svojih izkupičkov tu in tam kakšen stotak, da bi zbral nekaj dote za otroke, ki morajo z doma, ko dorastejo. Marsikdo si je pritrgal od ust, da ne bi bilo treba načeti prihrankov. Varčeval je takorekoč svoje žive dni in končno mnogokrat prepustil užitek svojega varčevanja drugim.

Prišla je prva svetovna vojna in njene posledice. Razvrednotenje denarja je požrlo ves trud varčevalcev in vse prihranke. Izsiljena vojna posojila so omajala zaupanje do denarnih zavodov. V letih 1918 do 1922 je vlagateljem sproti skopnela njihova hranilna vloga, ko so končno pri zamenjavi dobili za 10.000 kron 1 šiling.

V dobi gospodarske konjunktore od 1922 do 1929 so tudi varčevalci spet začeli nalagati svoj odvišen denar v domače hranilnice, ki so začele na novo s svojim delom. Slovenske hranilnice so bile hrbtnica vsega gospodarskega življenja koroških Slovencev, v njih se je zbiralo narodno premoženje. S svojimi združnimi domovi so bile hranilnice resnično ljudske ustanove, ki so navajale ljudstvo k varčevanju in s tem k naprednemu gospodarstvu. Stalno naraščanje hranilnih vlog je bil za to jasen dokaz.

Kakor trotamora se je priplazilo in

vleglo na narodno in gospodarsko življenje koroških Slovencev priključno leto 1938 in nadaljnji razvoj nemškega imperializma, ki je vodil do izbruha druge svetovne vojne. Zamenjava šilinga v Reichsmarko je posnela eno tretjino težko in s krvavimi žulji privarčevanih denarnih sredstev delovnega človeka. Leta 1941 pa je sploh požrlo hitlerjansko žrelo s tolikim trudom in požrtvovalnostjo zgrajeno slovensko združništvo na Koroškem, ki je šteló na bivšem teritoriju prve avstrijske republike 36 kreditnih in 6 drugih gospodarskih zadrug, združenih v lastni »Zvezi koroških zadrug v Celovcu«. Vlagatelji slovenskih hranilnic so bili stavljeni pred dejstvo, da se je z nasiljem in proti njihovi volji preneslo njihovo imetje v tuje nemške kreditne zadruge. Po zlomu nacizma leta 1945 je slovenski vlagatelj zanesljivo pričakoval, da bo krivica popravljena in njegova hranilnica zopet vzpostavljena. Po večletni borbi si je do danes šele 11 hranilnic priborilo pravni obstoj in staro stanje!

Z zopetno uvedbo šilingove veljave koncem leta 1945 je prišel nov posnemačnik hranilnih vlog, ki ni samo posnel, ampak zelo globoko posegel po hranilnih vlogah, nabranih v dolgih desetletjih iz ljudskih žuljev. Od stanja vsake vloge koncem leta 1945 je ostalo le 12 odstotkov kot prsta vloga. Vse drugo si je pridržala država za poznejši odpis, ki se je izvedel dne 9. decembra 1947 po določilih zakona o zaščiti denarne veljave na naslednji način: 60 odstotkov stanja vloge koncem leta 1945 se je smatrala doslej kot zaprta vloga; ta znesek se je vlagatelju odpisal od njegove vloge v prid državnemu skladu. 28 odstot. stare vloge iz leta 1945 in 40 odstot. v decembru 1945 zamenjanega denarja vzame država kot državno posojilo, ki ga hoče vrniti tekom 15 let z 2 odstot. obrestmi. Odpis teh zneskov se je že izvršil. Ta

I Z K A Z

hranilnih vlog, ki so bile odpisane vlagateljem pri slovenskih Hranilnicah in posojilnicah dne 9. decembra 1947 na podlagi zakona o zaščiti denarne veljave (Währungsschutzgesetz) in

prepisane na državni sklad. V tem pregledu navajamo samo podatke onih 11 kreditnih zadrug, pri katerih je vzpostavljeno pravno stanje pred nastopišnim nasiljem.

Ime zadruga	odpis v smislu določil:					skupaj
	§ 9	§ 14	§ 15	§ 16	§ 17	
Bilčovs — — —	96.406,84	27.300.—	2.166,22	48.—	843.—	126.764,06
Djekše — — —	308.115,99	84.100.—	5.787,93	9.379,66	6.126,83	413.510,41
Globasnica — — —	127.064,15	28.700.—	2.241,49			158.005,64
Kostanje — — —	47.998,96	11.250.—	981,70			60.230,66
Krčanje — — —	82.266,92	26.100.—	1.728,28	220.—		110.3.5,20
Ledenice — — —	167.496,81	41.550.—	3.166,82	8.245,11		220.458,74
Šmarjeta v Rožu —	160.307,13	46.700.—	3.447,77	464.—	624,61	211.561,51
Št. Janž v Rožu —	69.721,05	23.800.—	2.815,38		2.453.—	98.789,43
Bistrica na Zilji —	367.074,11	76.300.—	5.388,77	5.576.—		454.338,88
Bela - Žel. Kapla —	161.674,55	36.950.—	1.349,99	16.662.—	41.—	216.677,54
Žvabek — — —	141.061,74	46.600.—	3.202,79	1.366.—	420.—	192.650,53
	1.729.188,25	449.350.—	32.277,14	41.960,77	10.526,44	2.263. 02,60

znesek vsake vloge je zaokrožen na šil. 50.-. Presežek nad 50 šil. istotako zapade državnemu skladu, ako vlagatelj ni doplačal do 24. novembra 1948 na zaokroženi znesek 50 šil., ki se nato prepiše na državno posojilo. Presežki so izkazani po § 15 zakona. Po določitih § 16 se morata izkazati dve tretjini zneskov, ki so bili vloženi v hranilnico po 12. 11. 1948 do odpisa, po določitih § 17 so izkazani odpisani zneski javnih korporacij.

Vsi ukrepi zakona za zaščito denarne veljave so takšni, da je moral ravno stari varčevalec in vlagatelj majhnih zneskov žrtvovati svoje prihranke. Za svoje varčevanje je bil navsezadnje kaznovan. Ali naj po vsemu temu še varčuje?

Na to vprašanje je danes težko odgovoriti. Vendar mora biti naš odgo-

vor jasen in odločen: Da, varčuj! A ne za ponovne hitlerjanske ali kakšne druge imperialistične vojne pohode, ampak za sebe in za svoj gospodarski napredek! Le z delavnostjo in varčnostjo si bomo priborili boljše čase in potrebno gospodarsko svobodo in neodvisnost. Naše varčevanje pa bo moralo biti malo drugačno, kot doslej. V današnjem hitrejšem gospodarskem obtoku bomo tudi svoje denarne prihranke hitreje uporabljali za uresničenje in izgradnjo našega gospodarskega položaja. Za dosego teh ciljev pa se bomo združevali v medsebojno pomoč. Povezani v zadruge bomo kmetje in delavci s svojim delom in skupnimi naporji utrjevali gospodarski položaj slovenskega ljudstva na Koroškem. Naše hranilnice in posojilnice nam bodo v tej borbi v močno uporo.

PRAVNI POMENKI

Dr. Matko Scharwitzl:

V današnji družbi je vsak človek stokrat povezan z nešteti zakoni, ki urejujejo njegove odnose do sočloveka in do skupnosti. Zato je razumljivo, da mora v vsakdanjem življenju tudi pravnik, v prvi vrsti seveda odvetnik, priti do besede. Važno je, da se zavedamo, da je treba pravnškega nasveta ravno tako v pravem času iskati kakor zdravniškega. Marsikaj zamujenega se vse življenje ne da več popraviti in dostikrat vpliva takšna zamuda celo neugodno na zdravstveno stanje.

Zato se hočemo pomeniti o nekaterih važnih vprašanjih, s katerimi imamo vsak dan opraviti. Mislim, da vas bodo predvsem zanimala zapuščinske zadeve, ki jih zaradi boljšega pregleda uredim na več točk.

I. ZAPUŠČINA

Po kakšnih pravilih se deduje?

1. **Dedna pogodba:** Zakonca lahko napravita medsebojno pogodbo, ki jo

je treba napraviti pri notarju. Takšna pogodba se nanaša na največ tričetr-tine imetja. Radi ostale četr-tine ali več (nikakor pa manj) se določuje v poslednji volji. Če se pa tega ne napravi, pripade ta del dediščine (torej četr-tina ali več) dedičem, ki jih določa zakon. Dedne pogodbe ni mogoče enostransko razrešiti, temveč le z novo pogodbo.

2. **Poslednja volja:** Poslednja volja (testament) se lahko napravi:

- a) ustmeno;
- b) pismeno brez prič ali s pričami;
- c) pri sodnji ali notarju.

Ustmeno se napravi poslednja volja tako, da dotični pove, kako hoče urediti svoje želje za primer smrti in da še posebej pristavi, da je to njegova zadnja volja. Pri vsem tem morajo biti hkrati prisotne tri postavno zmožne priče, ki morejo tudi potrditi, da je testator (oni, ki izjavlja poslednjo voljo) res tista oseba, da je tudi pri polni pameti in da izraža poslednjo voljo

nemoteno brez vsakega nasilja. Vsaj dve priči morata na zahtevo kakšne zainteresirane osebe s prisego potrditi ta testament.

Pismeno brez prič: Testament najbolje napravimo pismeno in sicer lastnoročno, da ne rabimo prič. Dobro je, da pristavimo kraj in datum zaradi tega, ker se vsak testament lahko s poznejšim ovrže. Zelo važno je, da se v začetku testamenta izrecno pove, da je to »poslednja volja«.

Pismeno s pričami: Ako piše poslednjo voljo tretja oseba, to se pravi ne tisti, ki dela testament sam, mora testator pred tremi pričami, od katerih morata biti hkrati vsaj dve prisotni, izrecno izjaviti, da vsebuje ta listina njegovo poslednjo voljo. Poleg tega se morajo priče na listini (na kateri je napisana zadnja volja) lastnoročno podpisati in pristaviti besede »kot naprošene priče poslednje volje«. Vsebine testamenta pa pričam ni treba poznati.

Sodnijsko: Tudi pri sodnji se lahko napravi testament in sicer ustmeno in pismeno. Pismeni testament mora testator tudi v tem primeru lastnoročno podpisati in izročiti osebno sodniji. Pri notarju se ne rabi prič. Priporočila se pa na vsak način vzeti osebno izkaznico s sliko s seboj.

Kdo ne more oziroma ne sme napraviti poslednje volje?

Pred dovršenim 14. letom sploh ni mogoče testirati, med 14. in 18. letom le ustmeno pri sodniji ter od 18. leta dalje kakor odrasli. Redovniki (menihi) načelno nimajo pravice testirati — so pa izjeme. Kot priče pa ne smejo pod nobenim pogojem nastopati osebe pred dovršenim 18. letom, umobolni, slepci, gluhi, nemi in oni, ki ne razume jezika testatorja.

Samo v gotovih primerih ne smejo biti priče n. pr. dedič, ki ga tiče testament, istotako njegovi bližnji sorodniki in hišni nastavljenici.

3. V slučaju, da ni ne dedne pogodbe in ne veljavnega testamenta, se deduje po naslednjih pravilih:

1) Otroci ali pa vnuki (otroci že predumrlih otrok). Ako so n. pr. trije zakonski otroci, dedujejo vsi enako. V slučaju, da je eden od teh že pred testatorjem umrl in imel otroke, dobijo le-ti del, ki bi pripadel umrlemu otroku.

2) Starši in njihovi potomci (bratje in sestre). Ako ni otrok, pridejo na vrsto starši. V slučaju, da živi samo oče ali mati, podedujejo dotični del zapuščine (že prej umrle matere ali očeta) potomci staršev, torej v prvi vrsti bratje ali sestre umrlega. Če je pa eden od teh že prej umrl in zapustil otroke, postanejo ti dediči itd.

3) Stari starši in njihovo potomstvo po enakem načelu kot smo navedli pod točko 2 pri starših in potomcih. Dediščina se tukaj deli na 2 dela in sicer pride en del na očetove starše oz. njihovo potomstvo, drugi pa na starše matere in njihovo potomstvo.

4) Prastarši. Ako nihče zgoraj omenjenih ne živi več ali nihče kot dedič iz katerega koli razloga ne pride v poštev, dedujejo prastarši po omenjenem načelu. Tukaj se razume razdelitev dediščine v dve polovici in sicer ena na stare starše očeta, druga pa na stare starše matere. Tu pa ne pride več v poštev potomstvo prastaršev. Ker to ne pride toliko v poštev, ne navajam tu podrobnosti.

Adoptirani otroci imajo isto dedno pravico kot zakonski. Vrh tega pa ohranijo še postavno dedno pravico napram svojim telesnim staršem in sorodnikom. Adoptivni starši pa nimajo zakonite dedne pravice napram zapuščini svojih adoptiranih otrok. Ta pripada po postavnem dedovanju sorodnikom otroka.

Nezakonski otroci imajo dedno pravico po materi in njenih sorodnikih, ne pa po očetu in njegovih sorodnikih. Isto velja obratno za postavno dedno pravico nezakonske matere in očeta.

Tukaj moram pripomniti, da je na vsak način nepravilno, da nezakonski otrok nima možnosti dedovanja po očetu in njegovih sorodnikih.

Zakonite dedne pravice zakoncev

Mož in žena imata pravico dedovanja po zakonu in sicer, če dedujejo otroci (ali njihovi potomci) umrlega zakonca skupno s preostalim zakoncem, ima zadnji pravico do ene četrtine zapuščine, otroci do treh četrtin. Če pa dedujejo starši umrlega in bratje in sestre umrlega skupno s preostalim zakoncem, deduje zadnji polovico zapuščine.

Ako ni ne otrok ne staršev in ne starih staršev (s potomci) pri življenju, deduje preostali zakonec celo dediščino.

Razen te zakonite dediščine pripadajo preostalemu zakoncu še posebej premičnine, potrebne zakonske stanovanjske opreme. Če pa je zapustil umrli tudi otroke, pa dobi preostali zakonec le to, kar rabi za svoje osebne potrebe.

V tej zvezi je potrebno povedati, da ločen zakonec, ki ga je zadela krivda ločitve, nima pravice dedovanja po zakonu niti ne do opreme in oprave.

Gotove osebe morajo prejeti tako imenovani dolžni ali pripadni delež: to se pravi otroci polovico vrednosti onega, kar bi dobili v primeru dedovanja po zakonu, starši pa eno tretjino. Te osebe so: Otroci (ali vnuki ali pa pravnuki, če so otroci že prej umrli itd.) in starši ter stari starši. Tudi adoptirani otroci imajo to pravico. Vzemimo primer: Janez K. ima dva otroke, Hanzeja in Joškota. V svojem testamentu je postavil za dediča Hanzeja, Joškota pa ni omenil. To se pravi, da pripada Joškotu samo polovica tega, kar bi bil dobil, če bi oče ne bil napravil testamenta in bi dedoval po zakonu. To je njegov dolžni delež, katerega mora prejeti na vsak način.

Kdor se je odpovedal dediščini, ali je iz katerega koli razloga zgubil pravico do dedovanja, zgubi tudi pravico do dolžnega deleža. Kar je dotični, ki ima pravico do dolžnega deleža, prejel ob raznih prilikah, se vračuna v ta delež. Natančneje se tukaj ne more o tem govoriti, ker bi bilo preveč ob-

širno. Tu je treba, kakor v marsikaterih drugih vprašanjih, poiskati pravočasno pravnega zdravnika — advokata.

V nekaterih deželah obstojajo posebni predpisi o dedovanju kmetij, ki imajo predvsem namen, na eni strani ohraniti posestva kolikor mogoče cela, na drugi strani pa jih ohraniti po možnosti dotični družini ali kolenu. Za Koroško velja, kakor znano, tudi takšna postava (postava od 16. 9. 1903).

II. UŽITNINA

Kakor ima n. pr. državni ali drugi uradnik po zakonu zajamčeno pravico, da v svoji starosti ali vsled nezmožnosti dela prejema penzijo, tako si seveda tudi kmet poskuša zagotoviti svojo eksistenco za te primere. Navadno napravijo ob predaji posestva sinu ali sploh otrokom predajno pogodbo, v kateri si zagotovijo gotove pravice do stanovanja, prehrane, mesečnih denarnih prejemkov itd. ali kratko užitnino.

Ker pride ravno pri teh vprašanjih žalibog v družinah največkrat do nesoglasja, je potrebno, da napravimo kolikor mogoče jasno in natančno pogodbo.

Na ta način se bomo izognili marsikakšnemu nesoglasju, ki povzroča navadno številne procese.

Najboljša rešitev celotnega tega vprašanja je seveda medsebojno zupanje in dobra volja, pa tudi — kakor v življenju sploh — potrebna porcija potrpežljivosti in stvarnosti. Potrpežljivost naj pokažejo predvsem mladi, ker imajo starejši težo življenja in njegove borbe, ki stane precej živcev, že za seboj. Nadalje je treba upoštevati, da imajo prejšnji gospodarji pravico do potrebne oskrbe na stara leta in ne morejo živeti le od milosti drugih. Važno je končno tudi, da medsebojnih zahtev ne pretiravamo, temveč se zavedamo možnosti v danih razmerah in prilikah gospodarstva.

Rad bi govoril še o marsikakšnem

vprašanju obširnega pravnega življenja, ker je poznanje teh vprašanj danes delovnemu človeku kmetu, delavcu, obrtniku itd. nujno potrebno.

Toda žal mi je odmerjen prostor in zanimivih vprašanj je še toliko, da je

izbira težka.

Končam z nasvetom, ne bojte se advokata in stroškov, pojdite vedno pravočasno po pravni nasvet! S tem si prihranite dostikrat ne samo mnogo jeze in neprilik, temveč tudi denarja!

ZEMLJIŠKA KNJIGA

Vodi se v zemljiškem oddelku pri vsakem okrajnem sodišču. Vsaka katastrska občina ima svojo zemljiško knjigo. Za osnovo zemljiški knjigi služi kataster (mapa) v merilu 1:2880.

Zemljiška knjiga obstoji iz glavne knjige in iz zbirke listin oziroma prilog, ki se hranijo v zbirki prilog.

Glavna knjiga sestoji iz vložkov po tekočih številkah in se deli v: A (imovinski list), B (lastninski list) in C (bremenski list).

A. Imovinski list se deli na dva dela. V I. delu so navedene in opisane posamezne parcele vložka. V II. delu tega lista pa se vpisujejo naknadno vpisane ali izbrisane parcele. V imovinskem listu so vpisane tudi solastninske pravice lastnika tega vložka in služnostne pravice.

B. V lastninski list se vpisujejo lastniki, vložki in njih spremembe ter omejitve poslovnih pravic lastnikov.

C. Na bremenski list se vpisujejo služnosti, ki obremenjujejo ta vložek: hipotekarni dolgovi, preužitki itd.

Vknjižbe, ki so rdeče podčrtane, niso več veljavne in se smatrajo za izbrisane.

Vpisi v zemljiško knjigo se dele v tri vrste:

1. vknjižbe (intabulacije), 2. predznambe (prenotacije) in 3. znambe (adnotacije).

1. Vknjižbe veljajo brezpogojno ter se z njimi takoj dobe ali izgube pravice prizadetega vložka.

2. Predznambe varujejo vrstni red pri vknjižbah. Izvršijo se takrat, kadar manjka kak bistveni del za vknjižbo. Ko se ta pomanjkljivost odstrani — opraviči, veljajo kot vknjižbe, in sicer

za nazaj. Opravičiti se pa morejo v roku, ki ga določi sodišče.

3. Zaznambe ne dajejo ali jemljejo lastnikom pravic, ampak služijo le v informacijo o lastnikovih premoženjskih razmerah (na primer zaznamba o uvedbi dražbe).

Vpisi v zemljiško knjigo se izvrše le na podlagi javnih ali zasebnih (privatnih) listin.

Javne listine so: sodni sklepi, zapiski sodnih poravnav, sodni plačilni nalogi, notarski zapiski in pogodbe itd.

Zasebne listine morajo imeti določene lastnosti, da morejo služiti za podlago vpisu v zemljiško knjigo. Imeti morajo sodno legaliziran podpis tistega, v čigar breme se vknjižbe vrše. Dalje mora dati dotični v listini sami izrecno dovoljenje, da se ta vpis izvrši. Izstavljene morajo biti na papirju pisarniškega formata. Tudi morajo biti neradirane, nič prečrtanega, nepoškodovane itd.

Prepisi listin se morajo v vsem strinjati z originalom (tudi v napakah).

Kdor hoče dobiti originalno listino nazaj, mora predložiti original in prepis ter prositi, da sodišče prepis overi in ga shrani namesto originala.

Nekaj o katastru

Kakor zemljiška knjiga, je tudi zemljoknjižni kataster urejen po katastrskih občinah (K. o.). Vodi se pri posebnih okrajnih upravah, (ki so ponekod za več okrajev skupaj).

Kataster sestoji iz popisa parcel in iz zemljiških map. Parcelo imenujemo zaokrožen, skupaj se držeč del zemljišča enega in istega posestnika, iste

vrste obdelave in iste kakovosti zemlje. Razločujemo zemljiške (obdelovalne) in stavbne parcele.

Pri vsaki parceli je v katastru navedena točna površina, kakor je izmerjena po uradnem geometru, nadalje vrsta obdelave ali kultura (njava, travnik, gozd itd.) in plodovitost (kakovost) zemlje ali boniteta. Po obdelavi so parcele uvrščene v devet vrst (njive, travniki, pašniki, vrtovi, vinogradi, gozdovi, vodovja, parifi-kacijska zemlja (pota itd.) in neplodna tla (skalovje, plazovje itd). Pota itd. med rodno zemljo se glede donosa uvrščajo v isto vrsto kot sosedne parcele. Po vrsti uporabne in po kakovosti tal se namreč določa katastrski čisti donos, ki je bil nekdanj podlaga za odmero zemljiškega davka. Glede

na donosnost so vsako vrsto zemljišč uvrstili v enega izmed 8 bonitetnih razredov in za vsako parcelo določili znesek letnega čistega donosa — najprej v goldinarjih, pozneje v kronah in šilingih.

Danes katastrski donos ni več tolikega pomena, ker se kmetom ne odreja višina davka samo po višini katastrskega donosa, temveč po višini vseh dejanskih dohodkov.

Vendar je še danes dobro, da ima vsak kmet izpisek iz zemljiškega katastra, tako imenovani »posestni list«. Posestnega lista pa ne smemo zamenjati z »zemljejknjižnim izvlečkom«, ki ga dobimo pri okrajnem sodišču — zemljejknjižnem uradu. Iz posestnega lista namreč niso razvidne morebitne obremenitve zemljišča.

O POMENU

HIGIJENE

Higijena je umetnost zdravega življenja, je znanost, kako ohranimo in utrdimo človeško zdravje. Samo zdrav človek in samo zdrav narod je sposoben za borbo, je sposoben rešiti naloge novega časa. Pomen higijene je danes velik; ona prodira v naše vsakdanje življenje.

Hrana, stanovanje, osvetljava, ku-rjava, obleka, osebna higijena so najvažnejša poglavja higijene.

Pri hrani ni tako važno, koliko smo je zaužili, ampak kako smo jo zaužili in kako se ta hrana v telesu porabi. Izredne važnosti je skrb za usta in zobovje. Zobje so sploh velik in silno aktualen problem, ne samo za posameznika temveč za ves narod. Redki so pri nas ljudje, ki imajo popolno in zdravo zobovje. Naši bratje Rusi imajo dosti bolj močne in zdrave zobe kot jih imamo mi. Kaj je temu vzrok? Ne trdim, da čistimo mi naše zobe manj kot drugi narodi, zobna karies nastane radi prehitrega menjanja gorkih in mrzlih jedi, zato jim

popoka email. Po vsaki jedi ostanejo med zobni ostanki živil, ki jih razkrajajo gnilobne bakterije. Ako se zob pravočasno ne plombira, gnije dalje. Zobna karies je dokazana najbolj razširjena ljudska bolezen, komaj 5 do 10 odstotkov prebivalstva kulturnih narodov ima zdravo zobovje. Zobovje srednjih Evropejcev ne opravlja več tistih funkcij, katere bi morale opravljati, da ostane močno in zdravo. Temu je mnogo kriva naša »kultura« in civilizacija, kajti današnji človek uživa le dobro in mehko kuhano, večinoma s strojem predelano hrano, zato so postali zobje skoraj nepotrebni, zato pa tudi slabotnejši in manj odporni. Ker je torej naše zobovje žalbog (dobri zobje so polovica zdravja; ako neki človek ni obdarjen z lepim obrazom, ima pa lepe bele zdrave zobe, je lep!) po naravi slabo in se kot slabo prenaša na otroke, bodo naši potomci v nekaj sto letih brez zob, oziroma bodo nosili samo zobne proteze.

Že triletnega otroka moramo navaditi, da si izpira usta z desinfekcijsko vodo. Vendar samo izpiranje ust ne zadostuje, temveč moramo zobe očistiti s trdo zobno krtačico in zobnim praškom ali pasto in sicer od zunaj in od znotraj. Bolno zobovje je treba ali izvleči ali plombirati, kajti gnile korenine so vzrok mnogih bolezni (lahko obolijo srce, želodec, ledvice, sklepi itd.)

Poleg hrane je za človeka nujno potreben kraj njegovega bivanja, stanovanje. Stanovati moramo tako, da stanujemo človeku primerno in da ne brlogarimo, kajti zelo tesna zveza obstoja med stanovanjem in boleznijo. (n. pr. tuberkuloza.)

Bolezen se v mračnih, vlažnih, premalo prezračenih stanovanjih laže hitreje širi, ker je premalo dobrega zraka in sonca, posebno še, če se tudi dovolj ne snaži.

Več važnosti moramo polagati po naših domovih na deželi na odstranitev človeških in živalskih odpadkov.

Stranišče mora stati na primernem prostoru. Stranišni odpadki naj padajo v greznico, ki ima najmanj 3 m³ prostornine in je od stavbe oddaljena pol metra. Greznica mora biti popolnoma tesno pokrita. Če se že ne da doseči, da priključimo stranišče na vodovod, poskrbimo vsaj, da bomo imeli v vsakem stranišču posodo z vodo za izplakovanje.

Tudi odstranjevanje smeti in n. pr. kuhinjskih odpadkov mora biti higienično urejeno.

Na kmetih je važno, kako in kam odstranjujemo gnoj in gnojnico. Če zmečemo gnoj samo pred hlev, ga izpira dež in razširja na okrog tudi smrad.

Pri hlevu je torej treba zgraditi betonirano gnojišče za gnojnico. Gnojišče se naj postavi na tisto stran hleva, kjer ni stanovanjske hiše. Če tega ni mogoče napraviti, se mora gnojišče sproti polivati z apnom. Na odprtih gnojiščih sedijo muhe, ki letajo skozi

okna v kuhinjo in lahko raznašajo nalezljive bolezni (n. pr. tifus).

Za svoje zdravje skrbi človek najlaže pri samem sebi, na svojem lastnem telesu, in to tako, da svojega telesa ne zanemarija, ampak ga neguje in utrjuje. Nega telesa je prav za prav začetek vse higijene. Ako človek zanemarija svoje telo, sam sebe uničuje, ker s tem sabotira obrambne sile in odpornost telesa. Če pride do bolezenskega napada, takšno telo napada ne more odbiti, človek zboli.

Smoter osebne higijene je torej utrjevanje telesa. Kako to dosežemo? Vsakdanje jutranje umivanje za nego telesa ne zadostuje, treba si je umiti večkrat celo telo, predvsem če smo potni ali prašni in umazani po delu. Umivanje rok večkrat dnevno prepreči mnogo »nerazumljivih« bolezni. »Umij si roke pred jedjo! Umij si roke, ko prideš s stranišča!« so pravila, ki bi jih moral vsakdo upoštevati.

Cistoča je temelj higijene. S čistočo preženemo bolezen in utrdimo telo. Čistoča je kolektiven pojem za čistočo telesa, perila, obleke, stanovanja, živil itd.

Obleka ne sme biti pretesna in preozka. Pri obleki ne glejmo samo na zunanost, še bolj važna je spodnja obleka in perilo.

Izmenjava perila in nogavic je potrebna vsaj dvakrat na teden. Ni treba posebno poudarjati, da telesna vzgoja utrjuje človeško zdravje. Telesno gibanje pri delu na polju, na vrtu itd. krepi človeka. Poleg dela vpliva na telo in njegov razvoj ugodno, ako gojimo v pravi meri turistikto, plavanje, kolesarjenje, smučanje, proste vaje, sploh fizikulturo. Življenje in življenjski običaji so danes tako daleč proč od narave, da potrebuje posebno mestni človek nujnega nadomestila za ono telesno gibanje, ki je bilo pri naravnem človeku pogoj njegovega življenjskega obstoja.

Fizikulturni mladinski nastopi so važen del narodne vzgoje in narodne kulture. Samo telesno in duševno zdrav narod lahko vodi vztrajno borbo za svoj obstoj.

Dr. T.

zadostuje, da oplodi materino jajce, vsi ostali so, skoroda bi rekel, zapravljanje narave. Ta ugotovitev je ruske učenjake že pred prvo svetovno vojno spravila na misel, da bi seme dano od dragocenih, v vsakem oziru popolnih konjev, delno s pomočjo gobe spet vzeli iz nožnice ravno kar oplojene kobile in ga prenesli na druge se goneče kobile. Prenos se je, ako je bil hitro in higienično izvršen, obnesel. Tudi te umetno oplojene kobile so postale breje. S semenom, ki je bil od narave namenjen samo eni kobili, se jih je oplodilo po 5 in še več.

Po končani revoluciji in intervencijah od zunaj, to je od leta 1918 do 1922, je bila ruska živinoreja težko prizadeta. Živina je bila po veliki večini uničena in še to, kar je ostalo, ni bilo prida. Po naravnem razvoju bi trajalo desetletja, predno bi število živine naraslo na predvojno raven. Začeli so s poizkusi, ki so se že obnesli pri kobilah, tudi pri goveji živini. Tudi tukaj so se ti prenosi po nekaterih izpremembah v metodi obnesli. Državna oblast je po vsej državi razvila široko organizacijo, izšolala na tisoče strokovnjakov in z umetno oploditvijo se je začelo na veliko. Sadovi niso izostali. Sovjetska živinoreja se je hitro opomogla.

Uspehi ruskih živinorejcev niso ostali prikriti zunanjemu svetu. Malo pred drugo svetovno vojno so umetno oploditev začeli uvajati tudi v drugih deželah, predvsem na Danskem in tudi po ostalih skandinavskih državah. Tudi v Nemčiji so se našli strokovnjaki, ki so se tega dela prijeli. Razume se, da Amerika pri tej novotariji tudi ni hotela biti zadnja in začela je z umetno oploditvijo na veliko. V vseh teh državah pa ni bila gonilna sila pomanjkanje dobrih juncev, temveč spoznanje, da je na ta način mogoče z enim samim dragocnim bikom oploditi veliko večje število krav, kot bi to bilo mogoče z naravno oploditvijo. Po končani drugi svetovni vojni so Američani tudi v Avstriji začeli močno propagirati umetno oploditev. V svoji okupacijski

conu so v Welsu ustanovili poseben institut, ki se bavi izključno s tem vprašanjem. Tudi v institutih dunajske živinozdravniške visoke šole so v vojnih letih začeli delati na tem področju.

Kakor sem že uvodoma navedel, so v Avstriji začeli uvajati umetno oploditev pri naših kravah radi močne razširitve spolnih bolezni. Zanimivo bi bilo ugotoviti, zakaj je pri naših kravah čez noč prišlo do tako močne razširitve nalezljivih spolnih bolezni. Vsak starejši gospodar bo potrdil, da prej tega pri nas ni bilo. To stanje je šele nastopilo, ko se je začelo z »načrtno«¹ živinorejo. Pri razmotrivanju tega vprašanja se hočem oprijeti predvsem naših domačih koroških prilik, ki so nam vsem najbolj poznane. Dokler so oblasti prepustile živinorejo našim živinorejcem, je bilo, kar se tiče spolnih bolezni, vse v redu. Kako hitro pa so začeli s takozvanimi zadrudnimi biki, se je začela nesreča. Po našem mnenju je tukaj izraz »Genossenschaft«² - zadruga popolnoma napačen. Pod zadrugo mi Slovenci razumemo prostovoljno združenje v organizacijo, ki naj prinese vsem zadrudnikom koristi in iz katere lahko izstopijo oziroma jo lahko razpuste, ako vidijo, da se ne obnese. V danem primeru zadruga našim živinorejcem ni prinesla nobenih koristi, temveč nesrečo in vendar se niso mogli »zadruge«³ znebiti in preiti na staro, ne da bi pri tem utrpeli gmotne škode. Vsi vemo, da so te »zadruge«⁴ bile pred približno 20 leti ustanovljene na škodo naših živinorejcev in v korist severnih »Herrenbaurov«, ki so se na ta način lahko po visokih cenah znebili svojih bikov in zraven prejeli še podporo od deželne vlade, torej podporo tudi iz naših davkov. Deželna vlada pa se je lahko pohvalila, koliko je žrtvovala za živinorejo južnih predelov dežele. Po prihodu nacizma se na tem ni nič izpremenilo; nasprotno, ko so se začele prisilne oddaje živine, so nezadrudni biki bili prvi, ki so morali v mesnico in to stremljenje imamo še danes. Posle-

dica je bila, da je nastopilo občutno pomanjkanje bikov. Junec, ki bi smel skakati samo vsakih 3—4 dni, je moral oplajati dnevno, ja po 2—3 krat na dan. Posledica je bila, da se je hitro izčrpal, postal len in krave po njem niso ostale breje. Začelo se je gonjenje krav od bika do bika in tako je lahko ena sama krava, ki je slučajno bila bolana, okužila vse bika okolice, ki so od svoje strani spet okuževali naprej in posledica je bila, da je bila vsa okolica v najkrajšem času okužena, brez telet in brez mleka.

Tako smo prišli na stanje, v kakršnem se nahajamo danes. Naša živinoreja je na tleh in to v škodo živinorejcev in državne skupnosti. Da bi preprečili nadaljnje okuževanje in pospešili živinorejo, so sedaj pričeli z umetnim oplajanjem. Vprašanje pa je, če je to edina pot, ki privede do izboljšanja naše živinoreje.

Prednost umetnega oplajanja obstoji brez dvoma v tem, da bi vse krave prišle v opazovanje in po potrebi zdravljenje živinozdravnika. Ta bi jih moral, predno jih umetno oplodi, temeljito preiskati na zdravstveno stanje spolnih organov in šele v primeru popolnega zdravlja oploditi. Le potem bo dana verjetnost, da se bodo krave obrežile. Če pa bi pregled pokazal, da je krava bolana, bo veterinar odločil, če je verjetno, da se bo z nemudnim zdravljenjem spet pozdravila ali pa jo označil kot neozdravljivo. To je najosnovnejše pravilo, ki bi ga morali upoštevati, ako hočemo imeti uspehe. Stvar je brez dvoma izvedljiva. Treba je samo organizacije in vsestranske dobre volje, da premostimo vse nepravilnosti, ki bi se v teku časa pokazale.

Treba je upoštevati, da smo pri umetni oploditvi, enako kot pri naravni, navezani na gotove čase, to se pravi, kravo se more oploditi samo tedaj, če se poja in to najboljše proti koncu pojanja. Nadaljnja ovira obstoji v tem, da moramo seme dobavljati iz laboratorija, ki ima bika na razpolago, kar je povezano z zamudo

časa. To seme se more uporabljati samo 3 do 4 dni. Razume se, da umetna oploditev pride dosti dražja, kot naravna. Uspeh bi bil zagotovljen le tedaj, če bi dežela posegla vmes s širokogrudno podporno akcijo; to tem bolj, ker je, kakor smo ugotovili, v veliki meri sama povzročila težko stanje v naši živinoreji in ima sama največji interes na tem, da pride do izboljšanja. V tem pogledu pa še nismo opazili nobenih ukrepov, nasprotno opazujemo stremljenje, ki se zadovoljuje z licemerskim apeliranjem na požrtvovalnost živinozdravnikov. To je tudi vzrok, da pri nas na Koroškem z umetnim oplajanjem še nismo prišli daleč, čeravno so pri nas z umetno oploditvijo (v Möllbrücke) prej začeli, kot kjerkoli v Avstriji. Danes so nas v drugih deželah Avstrije, predvsem na Gornjem Avstrijskem, Solnograškem in tudi drugod že zdaleka prekosili, ker so zgrabili mnogo bolj širokogrudno.

Ako pri nas ne mislijo resno z umetnim oplajanjem, potem imamo še drugo pot in ta je: Pustiti zadostno število bikov, in šele, ko bi se tekom let spet znebili spolnih bolezni in spet prišli do telet in mleka, začeti s selekcijo, to je z izbiranjem boljših plemenskih živali. Te druge poti so se naši kmetje že oprijeli, a posegla je vmes država, ki je z drakoničnim pobiranjem živine v naših krajih prisilila kmete, da so ponovno morali oddati svoje komaj vzrejene bika. Danes je naša živinoreja slabša, kot je kedajkoli bila.

Ugotoviti moramo nadalje, da nam za našo živinorejo ni treba nobenih tujih, subvencioniranih bikov. V naših hlevih samih so dobri in zdravi biki, ki tudi glede drugih plemenskih lastnosti, kot je mlečnost, odpornost itd. prav nič ne zaostajajo za drugimi biki. Ako bi našim živinorejcem dali na razpolago ta denar, ki ga izdajajo za bika iz nemških krajev, bi brez dvoma tudi naši kmetje imeli več interesa za vzrejo prvovrstnih bikov in za načrtno živinorejo.

Naše goveje pasme

Na ozemlju Slovenske Koroške imamo v glavnem dve pasmi goved in sicer v ravninah Podjune in okoli Celovca belo ali pšenično-rumeno marijadvorsk, po gorskih predelih Podjune, v Rožu in na Zilji pa šekasto pincgavsko živino. Obe ti pasmi sta se pri nas že udomačili in sta dokazali, da sta za rejo v naših krajih sposobni. Ako bi me nekdo vprašal, katero pasmo bi bolj priporočal, bi na to mogel le težko odgovoriti, ker vsaka ima svoje dobre lastnosti. Na vsak način bi rekel, da je za doline mnogo bolj pripravna marijadvorska pasma, ker je v prehrani skromnejša in mnogo manj podvržena tuberkulozi, kot šekasta. Posebno morajo to upoštevati živinorejci, ki držijo svojo živino celo leto v hlevu. Nadalje je velika prednost marijadvorske pasme v tem, da ima na vlaknu mnogo finejše in s tem dragocenejše meso, kot vse ostale pri nas poznane pasme. To vedo mesarji prav dobro in zato to živino po navadi tudi dražje plačujejo.

Prednosti šekastih goved obstoje v tem, da so lepše za pogledati, da se zelo rade pasejo in so zato primerne predvsem za planinske predele. Tudi kar tiče mlečnosti, so pincgavske govedi v splošnem boljše kot marijadvorske, vendar moramo upoštevati, da imajo zato boljše planinsko prehrano, v glavnem dobro seno in ne kot dolinske marijadvorske, katerih prehrana obstoji v velikem odstotku iz slame. Ako bi šekasto živino dali pod okoliščine, pod katerimi mora dostikrat živeti marijadvorska, bi kmalu začela propadati in podlegla bi tuberkulozi.

Že pred desetletji so nekateri večji posestniki iz okolice Velikovca v naše kraje začeli uvažati simental-sko živino. To je težka živina bele barve in pšenično-rumenih blekov z belo glavo. Ta pasma se odlikuje po posebno visoki mlečnosti, kar je bilo tudi vzrok, da so jo začeli uvajati.

Izkazalo pa se je, da ji naša klima ne prija, da mnoge krave obolijo na tuberkulozi in tudi drugače začnejo hirati, posebno, ako jim živinorejec ni v stanu nuditi prvovrstne hrane. Za manjše posestnike z malimi, nehygieničnimi hlevi so sploh popolnoma neuporabne. Nadaljnji nedostatek obstoji tudi v tem, da se ta pasma radi velike teže in slabih parkljev ne pusti uporabljati za vprežno živino. Tudi naše planine so jim za pašo prestrme. Svaril bi vsakega našega kmeta pred nakupom te pasme, ako ne more živini nuditi prvovrstne hrane ter sončnih hlevov.

V zadnjih letih so posebno na Gornjem Koroškem začeli uvažati tudi sivo montafonsko živino: Vprašal sem nekatere živinorejce, kakšne prednosti vidijo pri teh govedih pred šekastimi, ki so jih doslej imeli. Trdili so, da imajo po količini več mleka, da pa je zato v mnogih primerih mleko manj mastno. Nadalje so trdili, da se še raje pasejo, kot šekaste. Kot glavni vzrok pa so mi navedli željo, da se na ta način otresejo svoje pincgavske zadrage in postanejo samostojni živinorejci. V naših krajih poznam samo en hlev, v katerem se goji montafonska pasma. Hlev pa je okužen s tuberkulozo.

Mislim, da ste po teh razmotrivanjih vsi z menoj vred prišli do prepričanja, da je najbolje, da ostanemo pri naših starih pasmah, posebno v krajih, v katerih gojimo marijadvorsk. Ako bomo tej živini polagali hrano, kakršno bi od nas zahtevale druge pasme, bomo brez dvoma dosegli dobre rezultate v mleku, posebno še ob vestni selekciji (izbiri). Ravno današnji časi, ki groze izprazniti naše hleve, so pripravi, da izvršimo selekcijo: vse, kar je slabega v naših hlevih, odstranimo! Ostanemo naj samo dobre plemenske krave, telice in biki! Parola bodočnosti naj bo: Manj živine in zato boljše živino!

Dr. Luka Sienčnik

Naše kmetovanje

Vernik — Kočuški:

UMETNA GNOJILA

Trda je začela vsepovsod presti za denar in naš kmet desetkrat obrne šiling, predno ga dokončno izda. V neustaljenih, zmešanih gospodarskih razmerah današnje Avstrije prav kmet najhujše občuti težo gospodarske krize, in to kljub navideznemu, nesorazmernemu dvigu cen kmetijskim pridelkom. Zaradi tega je v škodo celotnega gospodarstva začel omejevali svoje izdatke do najnižje mere — tako, da vsled tega trpi tudi donosnost lastnega gospodarjenja. Mnogokje se je naš kmet že moral izločiti iz normalnega toka narodnega gospodarstva in se omejiti v svojem gospodarstvu na investicije, katere mu le v zelo nepopolni stopnji omogočajo domači pridelki. Tako vidimo n. pr., da se je naš poljedelec začel pri gnojenju spet omejevali pretežno na doma pridelani hlevski gnoj. Cena umetnim gnojilom je v primerjavi s cenami kmetijskim pridelkom previsoka. Zaradi tega mnogi kmetje niso segli po umetnih gnojilih, katerim je za par mesecev oblast leta 1948 znižala ceno za polovico. In vendar bi naš kmet s pravilno uporabo umetnih gnojil lahko povečal in izboljšal kmetijske pridelke, ki jih bodo po poročilih leta 1949 le v skrajni potrebi uvažali.

Spet gnoji naš kmet žitu pretežno le s hlevskim gnojem, čeprav tega žito izrabljuje nepopolno in bi n. pr. **do datek** kakega fosfornega umetnega gnojila, superfosfata ali tomaževega

fosfata, vplival tako zelo izravnalno, da bi pospešil razvoj klasja in latja, dvignil pridelek na zrnju in oviral kvarno poleganje. Superfosfata bi rabili približno 300 kg, tom. fosfata pa 400 do 500 kg na 1 ha. Posebno nepopolno izrabljuje hlevski gnoj v svoji kratki vegetacijski dobi **jaro žito**. Temu bi mogoče v posameznih primerih s humusom dobro zaleženih zemljinah dali **samo umetna gnojila** in sicer poleg navedene količine superfosfata še približno 100 do 200 kg a. a. solitra (salpetra) ali kakega drugega dušičnega umetnega gnojila in 150 kg kalijeve soli na ha.

Kako lahko bi pomagal kmet marsikateremu ozimnemu žitu, posebno pšenici (pa tudi rži), kateri zima čestokrat tako močno škoduje! Dodatek 100 do 150 kg salpetra bi popravil vso škodo vsled zime. Žito bi se spet primerno obneslo in zgostilo.

Gnojenje žitu s fosfati bi se poznalo močno tudi še pri ajdi, ki po vplivu fosforne kisline močnejše obrodi in hitreje dozori.

V krajih, v katerih strniščni sadeži (ajda, repa itd.) ne igrajo tako važne vloge kot pri nas, dajo hlevski gnoj samo okopavinam (krompirju, pesi, koruzi itd.), ki domač gnoj v vsakem pogledu najboljše izrabljajo. Žitom gnojijo samo z umetnimi gnojili.

Kolobar oz. plodored v takem kraju (ob zelo močnem pomanjkanju denarja) izgleda približno takole:

Gnojenje na 1 ha površine v kg:

	hlevski gnoj	dušična	fosforna	kalijeva umetna gnojila
1. leto: krompir	30.000	—	—	200
2. leto: ječmen z deteljo	—	—	500	200
3. leto: detelja	—	—	—	—
4. leto: pšenica	—	—	200	100
5. leto: koruza	40.000	—	—	—
6. leto: rž	—	—	—	—

Plodored v kmetiji istega okoliša, ki ima na razpolago več denarnih sredstev, pa bi imel naslednjo sliko:

Gnojenje na 1 ha površine v kg:

	hlevski gnoj	dušična	fosforna	kalijeva umetna gnojila
1. leto: pesa	30.000	200	300	200
2. leto: ječmen z deteljo	—	—	600	200
3. leto: detelja	—	—	—	—
4. leto: pšenica	—	—	250	100
5. leto: krompir	20.000	100	200	150
6. leto: rž	—	—	250	100

Primer srednje dobrega gnojenja na površini 1 ha stalnega travnika:

1. leto 800 kg tomaž. fosfata ali 500 kg kostne moke in 200 do 300 kg kalijeve soli.

2. leto: nič.

3. leto: 250 met. stotov hlevskega gnoja ali 600 met. stotov komposta ali obilo gnojnice v 3 do 4 obrokah spomladi in v poletju.

V splošnem k uporabi umetnih gnojil še sledeče: Učinek umetnega gnojenja je le tedaj popoln in gospodarski, ako z gnojenjem dodamo zemlji vse 4 hranilne snovi (dušik, fosfor, kalij in apno), če te že niso po naravi v zadostni množini v zemlji. Hlevski gnoj vsebuje dušik in kalij, dočim mu fosforja znatno primanjkuje. V gnojnici skoraj sploh ni fosforja, zato je tako važno gnojiti travišča in deteljišča s fosfornimi umetnimi gnojili.

Na Koroškem in v Avstriji sploh najlažje dobimo, čeprav po nesorazmerno visoki ceni, dušična umetna gnojila (na pr. salpetra), ker jih izdelujejo v zadostni množini v lastni državi. Druga umetna gnojila pa morajo uvažati iz inozemstva.

Katere rastline rabijo največ dušika?

Na prvem mestu okopavine, potem oljnaté rastline, dalje umetni pašniki in pašniki travniki, v kolikor jih še nismo zadostno preskrbeli z gnojnico. Tudi krmske rastline, predvsem zelena koruza in koruza za silažno kisanje prenesejo skoraj neomejeno enostransko gnojenje z dušikom.

Izmed žit najbolj poplačajo dušik pšenica in oves. Na žitnih posetvih pa pri preveliki enostranski uporabi dušika obstoja nevarnost poleganja posebnost na Slovenskem Koroškem, kjer sejemo povprečno le slabo odporne, stare domače sorte.

Pravilna uporaba 100 kg kakega 15 do 20 odstotnega dušičnega umetnega gnojila (na pr. salpetra) zviša pridelke pri naslednjih sadežih in posevkih.

za 40 do 60 met. stotov pri krmski pesi,

za 16 do 20 met. stotov pri sladkorni pesi in krompirju,

za 4 do 5 met. stotov pri koruzi,

za 3 do 4 met. stotov pri žitnem zrnju.

Čim bolj v »stari moči«, čim boljša je njiva ali travnik, tem boljši je učinek dušičnih gnojil in umetnih gnojil sploh.

Dušična in kalijeva umetna gnojila delujejo le 1 leto, dočim se fosfatna umetna gnojila, če jih rastline ne izrabijo v prvem letu, ne izgubijo in ne izperejo v spodnje plasti. Ker je tudi v zemlji in hlevskem gnoju pomanjkanje fosforja najznatnejše, se gnojenje s fosfatnimi gnojili onemu, kateremu ne manjka denarnih sredstev, vedno splača. Gnojenje s fosfati je zato v resnici dobra **naložba kapitala**. Spričo silne izčrpanosti naše zemlje na fosforju bi morali pri nas mnogo njiv in travnikov založiti dve leti zaporedoma s 600 do 700 kg tomaž. fosfata ali 400 kg do 500 kg razkaljene kostne moke, da bi s tem šele ustvarili pogoje za nadaljnje učinkovanje umetnih gnojil.

Najlažje se odpovemo (ako nam manjka denarja) še gnojenju s kalijevimi umetnimi gnojili, ker so ilovnate zemlje že po naravi znatno zalozene s kalijem. Za kalij pa so zelo hvaležne vlažne lege in propustnejša bolj lahka tla. Kalij dobro poplačajo predvsem vse okopavine in ječmen.

Pogoji uspešnosti uporabe umetnih gnojil pa so: Izbira pravih gnojil, do-

vajanje prave množine ob pravem času in pravilnem spravljaju v zemljo. Tozadevno popolnejše znanje pa si je mogoče pridobiti le v tečajih in v kmetijski šoli. Zato, mladeniči in mladi gospodarji, vsi v naše slovenske kmetijske šole in v tečaje, katere prirejata Kmečka zveza za Slovensko Koroško in Slovenska prosvetna zveza!

NASVETI ZA KMETOVALCE

Pripust, pojatev brejost in uporabnost domačih živali

Vrsta živali	Pojanje — gonjenje				Brejost		Uporabnost za plemet let	Dojenje traja tednov
	Prvič pripustimo v mesecu	Pojanje traja	Nastopa		traja dni	v primeru oploditve		
			po- prečno	po porodu				
Kobila	24—36	do 9 dni	čez 3-4 tedn.	5—10 dni	327—350	336	15—25	12—18
Oslica	30—40	do 9 dni	3 „	5—10 dni	350—365	360	20—30	12—18
Krava	16—30	1—1 ^{1/2}	3 „	4—6 tedn.	260—310	280	10—16	4—18
Ovca	8—18	1—3	3 „	6—8 tedn.	145—155	150	7—12	6—16
Koza	8—18	1—3	3 „	11 dni	145—155	150	7—12	6—12
Svinja	8—18	1—4	3 „	4—8 tedn.	110—124	120	5—7	5—9

KOLENDAR BREJOSTI

Začetek brejosti dne	Konec brejosti					
	kobile 340 dni	krave 284 dni	ovce, koze 125 dni	svinje 116 dni	psice 63 dni	mačke 56 dni
n. pr.: 1. jan.	6. dec.	10. okt.	1. junij	26. april	4. marec	25. febr.
5. febr.	10. jan.	15. nov.	6. julij	31. maj	8. april	1. april
1. april	6. marec	9. jan.	30. avg.	25. julij	2. junij	26. maj
1. maj	5. april	8. febr.	29. sept.	24. avg.	2. julij	25. junij
5. junij	10. maj	15. marec	3. nov.	28. sept.	6. avg.	30. julij
7. julij	9. junij	14. april	3. dec.	28. okt.	5. sept.	29. avg.

PERUTNINA

Vrsta	Začne nesti ko je stara mesecev	Znese poprečno letno jajc	Za valjenje potrebuje		Uporabnost za plemo let
			dni	po- prečno	
Kokoš	6—9	80—300	30—32	31	2—3
Gos	10—12	15—25	28—32	30	4—8
Raca	9—10	60—120	26—30	28	3—5
Pura	8—12	12—30	27—31	29	4—6

Pomoč pri porodih domačih živali

1. Ne prenašli se nikdar in ne prediraj mehurja prezgodaj.

2. Čakaj potrpežljivo, da počí mehur sam; šele potem se prepričaj z očiščenimi, z oljem ali mastjo namazanimi rokami in pristriženimi nohti, če je mladičeva lega prava. Ne pusti, da bi nevešči ljudje segali v žival.

3. Če si prepričan, da je mladičeva lega pravilna, nazankljaj tiste dele (sprednje ali zadnje noge, glavo), ki jih dosežeš.

4. Vleci le takrat, ko dobi krava popadke in ko čutiš že glavo v medenični votlini (ker se sicer glava zasuje).

5. Če mladičeva glava ni pravilna ali če so druge zapreke (na primer prevelik ali spačen mladič, zavita maternica itd.), pokliči na pomoč živinozdravnika.

6. Dokler ne pride živinozdravnik (v primeru potrebe) pusti žival v miru. Krava naj se postavi ali položi z zadnjim delom telesa višje kot s sprednjim.

7. Zapomni si, da se uravna napačna lega mladiča najlaže:

a) če se porine mladič kolikor mogoče daleč nazaj;

b) če stoji ali leži žival z zadnjim delom telesa kolikor mogoče visoko;

c) če se vbrizgava v maternico v veliki množini topla voda;

d) če se položi pod trebuh krave deska, katero vzdigujeta 2 pomočnika.

8. Skušaj poravnati nepravilno lego le takrat, ko žival nima popadkov.

9. Kadar spraviš nepravilno ležeči del v pravilno lego, ga takoj nazankljaj.

10. Pazi, da ne raniš živali in ne delaj surovo in s preveliko silo.

11. Delaj s čistimi, dobro pooljenimi rokami in s kratkimi, čistimi nohti, kajti vsaka nesnaga, ki jo zanesesh v žival, ima lahko za posledico razne bolezni, jalovost ali celo pogin živali.

Ohranitev trpežnosti v gospodarskih poslopih

Če hočemo proti vplivu vremena čim dalje ohraniti gospodarska poslopja, ki so ometana z malto, jih prevlečemo z apnenim mlekom, katerega dodamo barve (oker). Poleg tega dodamo beljenju še mleko, ki ostane pri napravi masla iz kislega mleka (zmletki).

Vlažne stene kleti zavarujemo, če jih prevlečemo z zelo gosto maso, napravljeno iz 85 delov zmlete opeke in 15 delov svinčenih opilkov ter lanenega firneža.

Stavbni les zelo mnogo poskušajo zavarovati pred gnilobo s tem, da ga pooglenijo. Ta način ni zanesljivo trajen. Bolj učinkuje prevleka suhega lesa s karbolinejem, galico ali vročim lesnim katranom.

Kalivost, teža in povprečna potreba količine semena

Vrsta rastline	Kalivost semena traja let	hl teža v kg	Teža koro- škega bir- nja	Potreba semena na ha v kg ob ročni setvi	Z enim birnjem se poseje po- vršina v ha
Ozimina — rž	1 do 2	70	57	260	0.22
Jara rž	3 do 4	69	57	220	0.26
Ozimina — pšenica	3 do 4	76	62	250	0.25
Jara pšenica	2 do 3	75	61	220	0.23
Ozimini ječmen	3 do 4	65	53	230	0.23
Jari ječmen	2 do 3	64	52	220	0.24
Oves	do 2	47	39	210	0.19
Koruza	4 do 5	70	57	45 setev v vrste	1.27
Ajda	do 6	62	51	120	0.43
Proso	2 do 3	75	61	35	1.74
Grašica	do 5	81	66	170	0.39
Grah	do 4	81	66	160 v vrste	0.41
				70 v kupčke	0.94
Fižol	do 5	81	66	140 v vrste	0.47
				60 v kupčke	1.10
Leča	do 2	85	70	120 na široko	0.58
				70 v vrste	1.—
Krmska pesa	do 4	24	20	37	0.54
Ogrščica	2 do 3	66	54	18	3.—
Repica	2 do 3	64	53	17	3.06
Lan	5 do 6	68	56	200	0.28
Črna detelja	2 do 3	75	61	20	3.05
Lucerna	3 do 4	77	63	30	2.10
Krompir	do 1	65	53	2350	0.0225
Trava		20	16	48	0.33

Nekoliko kmetijske tehnike

Deset zapovedi za oskrbovanje kmetijskih strojev

1. Varuj stroje pred meglo in vlago! Če nimaš zanje suhe in pred meglo varne shrambe, imej stroje stalno podmazane povsod, kjer bi mogli zarjaveti. Plužne deske namaži jeseni z apnenim beležem, pobarvane dele strojev redno barvaj z oljnato barvo.

2. Pred vsako uporabo temeljito preglej vsak stroj, če vsi vijaki držijo, če je namazan in če so vsi deli pravilno nameščeni, da preprečiš nesreče med delom. Preden stroj poženeš, daj znak in se prepričaj, če ni kdo blizu stroja.

3. Imej vedno pri roki tiste nadomestne dele za stroje, ki jih je treba največkrat izmenjati, oziroma ki se najraje pokvarijo. Pazi, da so pri strojih, ki jih goni elektrika, varovalke v redu!

4. Med obratovanjem večkrat preglej, ali se hitro tekoče osi ne segrevajo, ker je to znak, da mazanje ne deluje v redu; ustavi stroj in poišči napako, če je ne moreš sam najti, pokliči strokovnjaka.

5. Vsako nenavadno ropotanje ali tresenje stroja je znak, da so ali le-

žaji izrabljeni ali kaki vijaki odviti. Stroj takoj ustavi ter preišči in daj popraviti napako. Daj rajši popraviti vsako napako takoj, da se obvaruješ velikih škod.

6. Jermenje maži samo z voskom za jermenice, toda le, če ne ylečejo dobro. Med obratovanjem se ne dotikaj jermenja, da te ne zgrabi. Ne nosi ohlapne obleke!

7. Uporablaj za mazanje strojev (v normalnih časih) samo predpisano

olje oziroma mast za mazanje, maži samo, kadar stroj ni v obratu.

8. Skrbi, da bodo pri strojih varnostne naprave vedno v redu delovale. Ne kupuj strojev, ki nimajo varnostnih naprav, posebno slamoreznic in cirkulark.

9. Po končanem delu stroj namaži in zavaruj pred rjavenjem in poškodbami ter ga pripravi, da bo v primeru potrebe spet takoj uporaben.

10. Vse stroje po možnosti prijavi zavarovalnici za primer nesreče.

Koliko umetnih gnojil je treba posameznim rastlinam

(Številke pomenijo stote gnojila na 1 ha oziroma kg za 1 ar)

Rastline	dušičnata		fosforna		kalijeve		apno	
	apneni dušik	soliter	super-fosfat	Tomaževa žlindra	kostna moka	40% kalijeve sol	50% žveplenokisli kalij	apneni prah
pšenica, rž	2	1.5	3	5	5	1.5	—	50
ječmen	2	1	2.5	5	5	2	—	50
oves	—	—	2	—	5	—	—	50
ajda	—	—	3.5	—	—	1.5	—	—
koruza	3	2	2.5	—	—	3	—	—
krompir	2	1.5	2	—	—	3	2.5	—
travniki	3	1.5	2	5	4	3	—	50
detelja	—	—	2	4	—	2	—	50
sadno drevje	4	3	3	5	—	2	2	50

Pri p o m b e

1. Te množine so povprečne. Za zemljo, ki je bila pred kratkim gnojena s hlevskim gnojem, zadostuje polovica navedene množine; za zelo izčrpano zemljo pa je treba večjih množin umetnih gnojil.

2. Apno je trositi vsakih 5 let, jeseeni oziroma pozimi, takrat po 50 q na 1 ha.

3. Apneni dušik, Tomaževa žlindra in kostna moka delujejo več let; zato

je treba računati s tem pri gnojenju in določanju množine in vrste gnojila.

4. Razpredelnico je razumeti tako, da vzamemo za določeno rastlino po eno od navedenih dušičnatih fosfor-nih gnojil. Apno je navedeno pri onih rastlinah, katerim se pred setvijo navadno trosi.

5. Apneni prah se ne sme mešati z nobenim umetnim gnojilom niti se ne sme z nobenim istočasno trositi. Vmes mora preteči najmanj tri mesece.

Teža in izraba raznih poljskih pridelkov

Pšenica

1 m³ zrnja tehta 700 do 820 kg
1 hl zrnja tehta 70 do 82 kg
100 kg zrnja da 85 kg moke
1 škafec zrnja (20.5 l) tehta 15 kg
1 škafec moke tehta 13 kg
1 hl moke tehta 64 do 68 kg

Rž

1 m³ zrnja tehta 660 do 780 kg
1 hl zrnja tehta 66 do 78 kg
100 kg zrnja da 92 kg moke
1 škafec zrnja tehta 14 kg
1 škafec moke tehta 12 kg
1 hl moke tehta 56 do 64 kg

Ječmen

1 m³ zrnja tehta 580 do 640 kg
1 hl zrnja tehta 58 do 64 kg
100 kg zrnja da 74 kg moke
1 škafec zrnja tehta 12 kg
1 škafec moke tehta 10 kg
1 hl moke tehta 50 do 55 kg

Oves

1 m³ zrnja tehta 400 do 500 kg
1 hl zrnja tehta 40 do 50 kg
1 škafec zrnja tehta 9 kg

Koruzna

1 m³ zrnja tehta 700 do 800 kg
1 hl zrnja tehta 70 do 80 kg

Pesa

1 m³ tehta 600 do 700 kg

Lan

1 m³ semena tehta 640 do 750 kg
1 hl semena tehta 64 do 75 kg

Žito v slami

1 m³ tehta 50 do 90 kg

Ansilaža (kisana krma)

1 m³ tehta: trave, detelje, koruze 600 do 700 kg
pesnih rezancev 800 do 900 kg
kislega krompirja 1000 kg

100 kg zrnja da 75 kg moke
1 škafec zrnja da 15 kg moke
1 škafec moke tehta 12 kg
1 hl moke tehta 56 do 64 kg
100 kg suhih storžev da 75 kg zrnja

Ajda

1 m³ zrnja tehta 550 do 630 kg
1 hl zrnja tehta 55 do 63 kg
100 kg zrnja da 50 kg moke
1 škafec zrnja tehta 12 kg
1 škafec moke tehta 10 kg
1 hl moke tehta 45 do 50 kg

Krompir

1 m³ tehta 625 do 675 kg
1 hl tehta 63 do 67 kg
1 škafec tehta 13 kg

Slama jarega žita

1 m³ tehta: vležana 50 do 80 kg
rahla 40 do 50 kg

Slama ozimnega žita

1 m³ tehta: vležana 60 do 90 kg
rahla 40 do 60 kg

Seno

1 m³ tehta: vležano 70 do 100 kg
rahlo 60 do 70 kg

Suha detelja

1 m³ tehta: vležana 70 do 90 kg
rahla 60 do 70 kg

RAZNE SPLOŠNE MERE

1. Dolžinske mere

- 1 km (kilometer) je 1.000 m
- 1 meter je 10 dm (decimetrov) je 100 cm (centimetrov) je 1000 mm (milimetrov)
- 1 dunajski seženj (klafta) je 6 čevljev je 1,896 m
- 1 čevlj (dunajski) je 12 palcev ali col je 0,316 m
- 1 palec ali cola je 12 črt ali linij je 2,634 cm
- 1 laket je 0,778 m

2. Površinske (ploskovne) mere

- 1 km² je 1000×1000 m je 1.000.000 m²
- 1 ha (hektar) je 100 a (arov) je 100×100 m je 10.000 m²

1 a je 10×10 m je 100 m²

1 oral (joh) je 1.600 kv. sežnjev je 57,5 arov je 5.754.64 m²

3. Prostorninske in votle mere

- 1 m³ (kubični meter) je 1.000 dm³
- 1 dm³ je 1000 cm³ je 1.000.000 mm³
- 1 m³ je 31,67 kubičnih čevljev
- 1 klafta³ je 6,820 m³
- 1 čevlj³ je 0,032 m³
- 1 l (liter) je 1 dm³
- 1 hl (hektoliter) je 100 l je 100 dm³
- 1 dl (deciliter) je 1/10 l je 100 cm³
- 1 cl (centiliter) je 1/100 l je 10 cm³
- 1 polovnjak je 282,25 l
- 1 koroški birnj je 81,9824 litrov je 4 škafece po 20,4956 litrov
- 1 škafec (mernik, četrt) je 6 maslov po 3,4159 litrov

RAZNE TEHNIČNE MERE

1. Utežne mere

- Enota je gram (g)
- 1 kg (kilogram) je 1000 dkg (dekagramov) je 1000 g je teža 1 l vode
- 1 g je 10 dg (decigramov) je 1000 mg (miligramov)
- 1 q (stot, metrski cent) je 100 kg
- 1 t (tona) je 10 q je 1000 kg
- 1 funt stari, dunajski je 0.56 kg
- 1 ruski pud je 16.38 kg

2. Električne mere

- 1 amper (A, Amp.) je enota za merjenje jakosti električnega toka
- 1 om je enota za merjenje upora teles pri pretakanju električnega toka
- 1 volt (V) je enota za merjenje napetosti električnega toka
- 1 vat (W) je enota za merjenje učinkovitosti električnega toka
- 1 joule (izgovori: žul) (J) je enota za merjenje dela električnega toka
- 1 kilovat (kW) je 1000 vatov je 1.35 konjske sile enak učinek električnega toka
- 1 kilovatna ura (kWh) je enota za

merjenje porabe električnega toka
1 kWh je 860 kalorij

Električni motor porabi pri polni obremenitvi za vsak kilovat (1.35 konjske sile) svoje moči 1 kWh toka.

Električna žarnica porabi 1 kWh toka v tolikih urah gorenja, kolikokrat je število »sveč« vatov, s katerimi je označena njena svetlost, obseženo v 1000. — Na primer 20-vatna žarnica porabi 1 kWh v 50 urah (1000:20 je 50).

3. Mere za silo (moč)

- Enota je kilogramometer (1 kgm) je sila, ki dvigne v 1 sek. 1 kg 1 meter visoko.
- 1 konjska sila (1 HP, 1 ks) je 75 kgm je sila, ki dvigne v eni sekundi 75 kg 1 m visoko
- 1 HP ura ima 632 kalorij (kal.), 1 delovna kalorija ima silo 427 kgm
- Moč električnih motorjev v konjskih silah, če je označena v kilovatih:

0.5 kW je	0.68 ks (KL, HP, PF)
1.0 kW je	1.36 ks
1.5 kW je	2.0 ks
2.0 kW je	2.7 ks
2.5 kW je	3.4 ks
3.0 kW je	4.1 ks
3.5 kW je	4.75 ks
4.0 kW je	5.1 ks
4.5 kW je	6.1 ks
5.0 kW je	6.8 ks

Za pogon mlatilnic (navadnih) in slamoreznic zadostuje elektromotor 2.5 kW, za pogon cirkulark pa 4 kW.

4. Toplotne mere

Enota je 1°C (ena stopinja po Celziju). Celzijeva toplotna lestvica (skala) je razdeljena na 100° (stopinj) med lediščem in vreliščem vode. Reau-

mirjeva na 80° , Fahrenheitova pa na 212° . Isto toploto pomenijo stopinje:

Celzija	—	18°	0°	100°
Reaumurja	—	14°	0°	80°
Fahrenheita	—	0°	32°	212°

1 toplotna kalorija (kal.) je tista množina toplote, ki je potrebna, da se toplota 1 litra vode zviša od 14.5° na 15.5°C .

5. Mere za pritisk (tlak)

Enota je atmosfera (Atm.), to je pritisk zračnega tlaka na 1 cm^2 morske površine, kar je enako 1,033, je okroglo 1 kg.

1 atmosfero pritiska ima 10 m globoka voda. Zračni pritisk ali zračni tlak znaša ob morju 760 mm, to je: dvigne živo srebro v brezračni cevi barometra 760 milimetrov visoko.

Prva pomoč ponesrečenim ljudem

V naslednjih odstavkih je povedano, kako se mora ravnati pri najnavadnejših nezgodah, pri katerih je potrebna takojšnja pomoč. Vendar pa moramo opozoriti vsakogar, ki pomaga v prvi sili, da skrbi tudi za to, da dobi bolnik ali poškodovanec tudi čimprej zdravniško pomoč. Zdravnik marsikaj vidi, kar drugi ne opazijo; zdravnik ima tudi na razpolago vse orodje in sredstva, s katerimi lahko doseže ozdravljenje in prepreči z večjo gotovostjo zle posledice nezgode.

Rane lahko zelo ali pa malo krvavijo. Prav malo krvaveče rane izperite s čisto in če le mogoče s prekuhanjo vodo in jih obvežite s čisto, belo ruto. Previden gospodar ima vedno pri hiši nekaj obvezil, nekoliko bombaževine in redke tkanine (gaze), ki se položi na čisto rano, preden se obveže. Čiste, umite roke!

Močno krvavečih ran ne smete izpirati, ker z izpiranjem se krvavitev še poveča in prevelika izguba krvi povzroči lahko smrt. Pri vsaki večji krvavitvi skrbite predvsem za to, da se ustavi krvavenje čimprej. Kadar ni krvavenje prehudo in če ni ranjena

žila odvodnica (arterija), poneha krvavenje že, ako se rana trdo in močno obveže. Kadar pa krvavi rana premočno in je ranjena žila odvodnica, kar se spozna prav lahko po tem, ker brizga kri iz rane, zavijte takoj kak trd predmet, n. pr. kos lesa, kamen ali kovinast denar v čisto ruto in ga pritiskajte kolikor mogoče trdo in močno na rano. Poskušajte tudi pritiskati krvavečo žilo na višjem mestu, to je na mestu, ki je bližje srca. Prav lahko se stisne žila odvodnica, kadar je rana na roki ali nogi. Če je na primer rana okoli kolena ali pod kolenom, prevežite nogo nad kolenom z močno, pa ne preostro vrvjo, ali pa še bolje z gumijevo cevjo, kakršno rabimo za pretakanje vina, in zadržnite to prevezo tako močno, da se ne more več pretakati kri po žili. Ta obveza ostane tri do štiri ure, dalje pa ne, ker nastane nevarnost, da odmore ud. Poklicni zdravnik bo skrbel za to, da se krvavenje ne bo ponovilo. Lahko se zgodi, da pri nenadni krvavitvi, če se na primer ranimo s koso ali pa če izpodleti nož, nimamo nobene priprave pri roki za nujno potrebno stiskanje

nje žile; v tej sili stisnemo kar s prsti žilo odvodnico nad rano in jo skušamo pritisniti na kost; pri tem pritiskanju prsti sicer kmalu opešajo, toda za največjo silo je vendarle pomagano in med tem dobimo lahko boljšo pomoč.

Človek, ki krvavi iz nosa, naj drži glavo pokonci in naj dvigne roki; obenem naj se močno iz nosa krvavečemu človeku pokladajo mrzli obkladki na srce in na tilnik.

V nezavest zaradi slabosti padle ljudi položimo v hladnem, zračnem prostoru vodoravno, glavo nizko, razvežemo tesne dele obleke ter jih močimo s hladno vodo in drgnemo po sencih z žganjem ali sličnim. Damo jim povohati tudi žganje in ko se prebude, jim damo piti.

V nezavest zaradi kapi ali zaradi sončarice (vročine) padle pa prenese-mo takoj v hladen, senčen prostor in jih posadimo tako, da imajo glavo nizko podloženo, ter jih polivamo po glavi z mrzlo vodo in jim dajemo mrzle obkladke na glavo. Bolniku odprimo obleko!

Pri opeklinah polagajte na opečeno ali oparjeno mesto v olju namočene platnene cunje; boljše sredstvo kot samo olje je zmes, ki se napravi in dobro zmeša iz polovice olja in polovice apnene vode; v to zmes se namoči platno, ki se položi previdno na opečeno mesto. Mehurjev ne predirajte! S hladno vodo nikar blizu!

Ako se vžge obleka, naj se vrže človek urno na tla in naj se valja toliko časa, da se pogasi ogenj, ako je kdo blizu, pa naj vrže čez gorečega odejo ali pa kaj podobnega in naj ga valja po tleh; ko se posreči na ta način udušiti ogenj, naj se s ponesrečenca hitro strga in zreže obleka in čevlji.

Ozeblina se naredi na posameznih udih človeškega telesa ali pa po cellem telesu; človeka, ki je na videz zmrznil, ne smemo prenesti v gorko sobo, temveč na hladen kraj, kjer ga drgnemo po vsem životu s snegom, mokrimi cunjami ali pa mokrim peskom; ko smo ga tako dobro oribali, ga prenesemo prav previdno na toplejši kraj, kjer ga drgnemo z gorkimi

cunjami. Prav na tak način ravnamo tudi takrat, kadar ozebe kak posamezen ud. Kadar pa kljub temu še vedno ne opazimo na zmrzlem človeku dihanja, moramo napraviti še en poskus, obuditi ga k življenju, in sicer z umetnim dihanjem.

S pomočjo umetnega dihanja je mogoče pogosto rešiti in obuditi k življenju ne samo na videz zmrznjene temveč tudi utopljenca (katere moramo pa predhodno obrniti tako, da jim izteče voda iz pljuč!), obešence, od sončarice in tudi od strele zadete ljudi. Ako pri ljudeh, ki so se tako ponesrečili, ne opazimo več dihanja, ravnajmo takole: Ponesrečenca položimo vodoravno na hrbet in položimo pod pleča skupaj zvito obleko ali kaj podobnega. Nato pokleknemo ob koncu glave, primemo ponesrečenca za roke pod komolci in jih dvignemo navzgor in nazaj preko glave, čez nekaj časa pa spravimo roke spet nazaj v prejšnjo lego in jih potisnemo močno ob prsni koš. To delo ponavljamo petnajstkrat v eni minuti in prenehamo le od časa do časa malo, da se prepričamo, če ponesrečenec morda že diha. Nikdar pa ne smemo prezgodaj obupati, ker dostikrat se bo pripetilo, da bo pričel dihati šele po nekaj urah. Ko pride do zavesti in prične dihati, mu dajmo piti močne črne kave ali pa malo dobrega žganja.

Ljudem, ki so se zadušili v prostori, ki so napolnjeni s strupenimi plini, moramo zelo previdno pomagati, da ne pridemo sami v nevarnost. Ne pozabimo nikdar, preden stopimo v zastrupljen prostor, odpreti na široko vrat in razbiti oken! V prostoru samem dihajmo kolikor mogoče malo; ponesrečene ljudi prenesimo na svež zrak, odpnimo jim obleko, drgnimo jih po životu z mokrimi cunjami in polivajmo z vodo; kadar pridejo k zavesti jim damo piti črne kave.

Človek se tudi lahko zaduši, ako mu zaide kak trd predmet v goltanec ali celo v sapnik; tja zaidejo večkrat trdi grižljaji, umetni zobje, otrokom pa tudi fižol, kamenčki in druge stvari, ki jih vtikajo v usta. Nevarnost za živ-

ljenje je zelo velika in dostikrat more rešiti zdravnik ponesrečenca le na ta način, da mu prereže sapnik. Zdravniška pomoč je nujno potrebna, vendar pa ne gre, da bi nanjo mirno čakali, temveč moramo sami poskušati odstraniti nevarnost takojšnjega zadušenja. V ta namen sežemo s palcem in sredincem v golt in poskušamo prijeti in odstraniti stvar, ki je tja zaslila. Ako se nam to ne posreči pritismemo ponesrečenca s trebuhom h kaki mizi in ga udarimo parkrat na kratko med pleča; trd predmet se pri tem ravnjanju premakne in potem se laže odstrani.

Izpahnjene člene in zlomljene kosti more pravilno uravnati le zdravnik; do zdravnikovega prihoda devajmo na poškodovani del mrzle obkladke in napravimo primerno obvezo, in sicer tako, da bo imel poškodovani del mir in mu ne bo treba nositi nikake teže; pri poškodbi na roki na primer se napravi obveza tako, da se zaveže za vratom, zaradi česar nosi roko vrat. Ako je zlomljena kost, se mora predvsem zabraniti vsako premikanje kosti, ker vsako premikanje zlomljenih kosti napravlja hude bolečine in ovi- ra zdravljenje. Ako je torej zlomljena roka, denemo roko v obvezo, ki je zavezana na tilniku, da s tem preprečimo gibanje zlomljenega dela. Ako je zlomljena kaka dolga kost na roki ali nogi, je dobro, če zlomljeni ud takoj vsaj nekoliko uravnamo. To napravimo na ta način, da prime en pomočnik roko ali nogo nad zlomljenim mestom, drugi pomočnik pa vleče krepko za spodnji konec in spravi vse v pravo lego. Takoj nato se napravi zasilna obveza na ta način, da se ovi- je ves ud z bombaževino, v sili pa tudi s senom ali mahom, ter se položi nato na vsako stran uda po ena deščica. Vse to se potem povije s po- voji, rutami ali jermenimi in v tej ob- vezi pustimo ponesrečenca mirno do zdravniške pomoči.

Pri raznih zastrupljenjih je posebno važno vedeti, kakšne vrste je bil strup, s katerim se je kdo zastrupil, ker po tem se lahko nudi pravilna po-

moč. Strupi so živalski, rastlinski ali kemični.

Pri kačjem piku naj se takoj izsesa pičeno mesto, seveda ne sme imeti tisti, ki sesa, ranjenih ust; ako le mo- goče, naj se na to izžge ugrizeno me- sto z debelo razbeljeno iglo; pičeni ud naj se pa podveže med rano in telesom tako, da ne more strup pro- ti sredini telesa; kot notranje zdravi- lo naj se daje mnogo dobrega žganja. Rana naj se izpira po kačjem piku ali pa po piku strupenih žuželjk s salmi- jakovcem. Pri kačjem piku moramo vedno poiskati zdravniško pomoč, ker zdravnik ima na razpolago pravi in uspešen protistrup proti temu piku. Pri pasjem ugrizu takoj k zdravniku.

Rastlinski strupi se nahajajo v stru- penih rastlinah, na primer v gobah; slični strupi so tudi v pokvarjenem mesu (klobasah). Pri tem zastruplje- nju je dobro, ako se povzroči umetno bljuvanje, da izmeče bolnik iz sebe strupene stvari. Umetno bljuvanje se doseže, ako sčeegetamo bolnika v žre- lu s kurjim peresom ali slično stvarjo in mu damo piti ricinovo olje in mlač- ne vode, v katero smo namešali sol. Nato damo bolniku črne kave, čaja iz hrastove skorje, mu oblivamo glavo z mrzlo vodo, in če to ne zadostuje, po- skusimo še z umetnim dihanjem.

Samo ob sebi je umevno, da mora- mo skrbeti pri vsakem zastrupljenju za takojšnjo zdravniško pomoč, po- sebno pa še pri zastrupljenjih s ke- mičnimi strupi (kisline itd).

Božjastnika je treba položiti na mehko ležišče, odpeti mu vso obleko, ki ga tišči, dobro je vtakniti v zobe zviti robček, da ne pregrizne jezika.

Po električnem toku ponesrečene je reševati previdno: najprej odklopi tok. Poskrbi za izolacijo med reševa- njem (stopi na suho desko, roko si ovij s suhim robčkom itd.).

Tvore je treba namazati takoj, ko se narede, s cinkovim mazilom.

Izpahnjen ali izvinjen ud mora mi- rovati. Obkladaj ga z mrzlimi obklad- ki. Ozeble ude drgni, dokler ne oži- vijo. Ne hodi z njimi k toploti, ker jih s tem poškoduješ za vse življe-

nje! Smeti v očesu naj odplavijo solze, če jih ni mogoče s čistim robčkom odstraniti.

Pri reševanju utopljenca pazi, da te ne potegne v vodo in utopi.

Pri zastrupljenju s kislinami je prva pomoč v tem, da damo zastrupljencu piti apnene vode, sodne raztopine ali milnice, nato pa mleka.

Pri zastrupljenju z lužinami pa mo-

ramo dati zastrupljenemu piti kislo vino, razredčen kis, citronov sok, nato pa mleko.

Zoper napenjanje pomaga tinktura (do 30 kapljic na sladkor), in post.

Če kdo pogoltne kak trd predmet naj uživa mnogo krompirja, da gre tako pogoltnjeni predmet z njim vred skozi prebavila. Če je predmet oster — takoj k zdravniku.

ŠE NEKAJ DOMAČEGA IZ NAŠIH KRAJEV

Naš krušni oče

Škrjanc na Pohorju, ded Jožeta Sogarja, (ki je bil 7. aprila 1945. v Gradcu kot žrtev nacističnega nasilja obglavljen) je bil znan po vsej Podjuni. Kaj rad je kazal in preizkušal svojo korajžo, moč in spretnost napram vsakemu, ki je bil na glasu močnega pretepača. (Lahko bi si ga vzeli za zgled vsi, ki so danes prav pogumni pri napadih iz zasede in na ženske ter otroke.) Najrajši je Škrjanc nagajal orožnikom in sodniji. Nekoč je imel orožnik nalogo, da ga spremlja na sodnijo v Dobro ves. Bilo je na Miklavčevem. Nekaj korakov se je dal prav pohlevno odvesti. Naenkrat pa se obrne in že sname orožniku puško z rame ter odvede orožnika nazaj na Miklavčevo, kjer se poslovi od njega: »Kakor daleč si me ti odvedel, tako daleč sem te tudi jaz nazaj.«

Še hujše se je godilo nekoč dvema orožnikoma, ki jima je odvzel puške ter ju privedel na sodnijo rekoč: »Tu imate vaše pse.« Pri nekem pretepu ga je nasprotnik proti pričakovanju premagal. Na prav viteški način je naročil zanj v znak priznanja liter vina. Svoji družini je bil Škrjančev oče res glava. Ko se je ob nedeljah zvečer vračal iz gostilne domov, ga je morala družina čakati v kuhinji. Na njegovo

vprašanje, kdo je prišel, je morala odgovoriti: »Naš krušni oče«. Med drugimi je služil pri hiši tudi močan in korajžen hlapec. Naročil je družini, naj gre k počitku, da bo že on čakal gospodarjevega prihoda. Ni dolgo čakal ko pripoje gospodar, suknjič ogrnjen čez ramo, in zakliče svoje običajno vprašanje: »Kdo je prišel?« »Naša pijana svinja!« Takoj sta se zgrabila. Ne spominjam se več pripovedovanja, kako je ta dvoboj potekel, a prav verjetno je, da od tedaj družini ni bilo več treba pričakovati, kdaj se vrne njen krušni oče domov.

Dobro jim je hotel

Oče Jožefa Ročičjaka-Komarja v Mali vesi, (ki je s svojo hčerko Liziko postal žrtev nacističnega nasilja), je bil svojim hlapcem dober a neizprosni gospodar. Ti so šli ob nedeljah in praznikih v gostilno kakor hlapci drugod, tudi pri krmljenju živine jih je oče nadomestoval, če jih še ni bilo domov. Pri južini in večerji pa je moral biti hlapec brez izjeme doma. V nasprotnem primeru ga je dan na to že čakala na mizi poseljska knjižica s plačo in malico. (Tako se je hlapec lahko čez nedeljo zabaval v gostilni in ni zašel pri tem preveč v rožce. Eden od Komarjevih hlapcev, ki je bil 20 let pri hiši in je tudi tam umrl, se je

izrazil o Komarjevem očetu: »Naš pavr nam ja koj dobro hoče.«)

Borba za mejnike

Zahomčane sosedje kaj radi zbadajo da so »konjclni« (ziljski izraz za kobilice). Če je bilo treba, so pa Zahomčani vedno pokazali korajžo. Še danes pripovedujejo, kako so v borbi za svoje mejnike na Brezniku ubili grajskega oskrbnika. Nato je strašilo vsako leto zgoraj na Brezniku in Zahomčani so se zaobljubili, da plačajo vsako leto ta dan mašo-zadušnico za ubitega oskrbnika. Čez nekaj let pa je vaški zastopnik pozabil na to zaobljubo in spet se je pojavilo strašilo. Pastirja je strašilo, da je zbežal kar ponoči s planine v domačo vas. Nekoč se je pojavil tudi nek menih, ki je pastirja opozoril na obljubo Zahomčanov. Toda vaški zastopnik ni hotel verjeti v strašilo. Z grajskim gozdarjem Hašpergerjem je šel zato na Breznik, da se prepriča o strahu. In res se je ponoči začel ropot, slišalo se je šumenje hrušč in neki glas. Vaški zastopnik se je potil od strahu in se ni upal dihati niti se ganiti. Ko pa le ni ponehal ropot, se je ohrabil in poklical gozdarja; tedaj se je oglasil pri oknu nekdo z čudnim glasom: »Hašperger dro, Hašperger, ampak ti si baba!« Nato je minil ropot, in vaški zastopnik je imel vso noč čas, premišljevali, zakaj bi imel biti baba. Pogruntal pa menda le ni, ker je bila drugi dan njegova prva pot v župnišče, kjer je plačal mašo.

Zahomčani so plačevanje maše že dolgo opustili, a obrambe svojih mejnikov na Brezniku nikakor ne. Deloma še živa generacija gospodarjev se je morala ponovno boriti z Žabnicami za svoje mejnike na Brezniku. V tem sporu sicer niso nobenega ubili, pač pa so enostavno zadelali Žabničana, ki se je najbolj razburjal, v plot na meji in ga pustili zadelanega ves dan. Stvar pa kljub temu ni bila enostavna. Žabničan je trdil, da je zaradi tega dobil »šntvalentinavo« (epileksijo) in proces zaradi tega se je vlekel dolgo časa, nastopalo je nad 50 prič, toda Zahomčani so zmagali.

Borba za mejnike na Brezniku pa še ni končana. Italijanski fašizem se ni zmenil ne za ubitega grajskega oskrbnika niti za dobljeni proces proti Žabničanom, temveč je vso zemljo Zahomčanov onstran meje enostavno razlastil in zaplenil. Kdor misli, da so Zahomčani s tem zadovoljni se moti. Lani je predlagal nek posestnik, ko so Italijani začeli iz zahomškega gozda izsekavati les, da naj gredo vsi Zahomčani s sekirami proti njim in jih naženejo. Storili sicer tega niso, a borba za mejnike tudi še ni končana.

Kmečka zveza za Slovensko Koroško je opozorila na to obmejno krivico zunanje ministrstvo na Dunaju in ko je vozil lani avstrijski zunanji minister na obisk v Rim, so ga na to krivico v Podkloštru še posebej opozorili. Kljub temu pa pozneje nismo ničesar več slišali, kaj je zunanji minister v resnici dosegel. Zahomčani bodo morali verjetno tudi tokrat rešiti vprašanje svojih mejnikov sami.

Navada je železna srajca

Župnik Lojzij v Škocijanu se je mogel prav razvneti pri vpisovanju nezakonskih otrok. Ob koncu take pridige pa je bil tako dober, da je nezakonski materi po babici ali botri izročil kak goldinar kot pomoč v sili. Bil je preprost župnik, a zavedal se je, da so gospodarske in socialne razmere veliko krive pri marsikaterih nezakonskih materah.

Rad se je razvnel tudi napram žganjarjem. Nekoč so v gostilni stavili, če dobi neki žganjar od župnika Lojzija za osminko žganja. Dotični se poda v župnišče in prizna svoje slabosti. »No, ko si že navajen, moraš itak za osminko tudi imeti«, mu dobrodušno odgovori župnik, ter mu da tudi še za osminko. Poleg hlapca je bil v župnišču tudi fant pastir, ki ni imel redne mesečne plače. Ob nedeljah in praznikih ga je gospod Lojzij navadno vprašal, če ima še kaj denarja. Če mu je fant odvrnil da nič nima, mu je brž stisnil kaj v roko, češ, nekaj denarja moraš pa imeti, da se te svinja izogne.

Pisati se mu ni ljubilo

Naš rajni župnik Poljanec ni bil prijatelj uradnega pisarjenja. Tako tudi ni položil v Škocijanu predpisane izjave, nakar so mu plačo mimogrede ustavili. V tej zadregi se je obrnil na predstojnega prošta Randlna, ki je bil v pisarniških stvareh dobro podkovan. Prošt se odloči, da se pelje v Škocijan in uredi to stvar, prej pa naroči svojemu kaplanu naj pošlje kak šaljiv odgovor v Škocijan.

Predvsem naš Poljanec ni vodil protokola o došli in odposlani pošti. Kadar je pisal dekanu (Kindlmanu), ki je polagal na to veliko važnost, ga je dražil z nemogoče visokimi številkami protokola, kakor n. pr. 6325 in podobnimi. Sicer pa je Poljanec pismeno rad nagajal temu ali onemu sosedu. Tako je pisal Dolinarju v Šmarjeto pri Talenbergu (Velikovcu) »Šmarjeta pri Teletenbergu«.

Birma

Bilo je še precej pred prvo svetovno vojno v Mežiški dolini (Črni). Župnik K. se je kadar je le mogel izogibal nemške in nemčurske družbe v gnezdu, pa tudi vplivati ni mogla nanj. Enkrat je neka družba pisala dopisnico. Ko jo podpiše tudi župnik, se oglasi eden izmed družbe, seve v uradnem jeziku: »Sedaj bomo pa nalašč znamko Súdmarke nalepili.« Župnik mirno odvrne, da k temu ne da svojega poštenega podpisa in odtrga košček dopisnice s svojim podpisom. Nato ga dotični »burgar« imenuje »farija«. K. ga pozove, naj kot izobraženec besedo prekliče. Ker tega noče storiti ga pozove, naj jo ponovi. Ko se dotični temu odzove, mu K. mirnodušno prisoli primerno zaušnico. Dogodek se je počasi razglasil po gnezdu, morda še tudi v bližnji okolici. Ob priliki je ta ali oni vprašal, če so imeli zadnjič birmo in stvar je spet zaspala.

Zobozdravnik

V nekem drugem mestecu so »burgarji« opazili, da župnik rad sliši, če

ga nazivajo z doktorjem, kar je v resnici tudi bil. Da bi ga zaradi tega poegnili, so mu poslali ženkico, ki je imela zobobol. Kako jo je zdravil, do danes še nismo zvedeli.

»Firšt« je bil njegov prijatelj

Na deželi se je župnik sporekel z ljudmi, nakar so se namenili, da ga gredo zatožit k škofu. Nek župnikov prijatelj je o tem zvedel in mu prišel povedat. Župnik jih je nato pri nedeljskem oznanilu iznenadil. Oznani kakor po navadi, samo v četrtek, ko so se ljudje namenili v Celovec, ne bo bral maše, ker bo pri »firštu« jedel. Na to so si župljani rekli, če sta si gospod in »firšt« tako dobra prijatelja, potem pa raje ne hodimo v Celovec.

Orožnik in cigan

Slika ne bi bila popolna, ako ji ne bi dodali par zgodbic o uradnikih, ki so imeli še bolj osebni stik z ljudmi.

V Galiciji je bil šaljiv orožnik — Ziljan. Nekoč pride med možakarje v gostilno in preseneti Rojakovega očeta (Gašperja), deda Rojakovih partizanov, da bo moral tudi on k vojakom in sploh vsi do 70. leta. Rojakov oče se začudi: »Oh, to pa ne more biti, da bi moral jaz k vojakom, ki sem že 70 let.« Orožnik zatrjuje naprej, dokler ga ne prepriča do cela, šele potem prekliče.

Drugi orožnik v Šmarjeti v Rožu je imel cigane hudo na piki. Tako je naložil ciganu visoko globo radi konjskega mešetarenja. Drugič je naložil ciganom radi neke škode občutno denarno kazen. Ker niso hoteli plačati, jih je odvedel proti sodnji in sicer v hudem deževju. Med potjo so si premislili in hoteli plačati. Orožnik ostane nedostopen in jim pove, da morejo poravnati denarno kazen šele na prvi orožniški postaji. Predno dospejo tja, jim naloži kazen, ker v mraku nimajo luči na vozu. Na postaji opozori orožnika, da ciganom prihodnji dan pote-

če živinski potni list in naj jim za to naloži spet kazen.

Na sodniji je bila obravnava zaradi očetovstva nezakonskega otroka. Napovedani oče se upira na vse načine. Nazadnje reče sodnik: »Oče niste, samo v sorodu ste z otrokom.«

Babica

Pozabiti tudi ne smemo babic in posebno ne nepoklicnih »babic«, ki

prevzemajo to opravilo bolj iz soseščine. Tako se ga je neka babica ob krstu otroka malo preveč nalezla. Ko hočejo krščenca položiti na posteljo, opazijo, da ga ni v povoju. Babica se hitro spomni in reče: »Tam nekje je postalo tako nekako lahko.« Krščenec je to snežno kopel prestal brez posledic in je med tem že srečen zakonec. Danes je gotovo že pozabil, da je bil dvakrat pri krstu, prvič v cerkvi in drugič v snegu. (Mohor)

PETER LEVEC:

Privid svobode

Tiran poginja. Ura dvanajst bije.
Končano je. Svoboda naj živi!
Domov gre borec in gredoč izmije
ob zarji v rosi z rok si sled krvi.

Nekdó zastrl je pogled z rokami:
izgnanec gleda svojo rodno vas.
Spet drugi pa obstal je kot v omami,
iz šolskih oken čuje spet naš glas.

In tisoče se rok je razgibalo,
na kamen kamen dvigajo krepko.
In v prsih teh ljudi je čustvo vstalo,
nalahno pesem bratstva zapoje.

RAZPORED

Koledar za navadno leto 1949	— — — — — — — — — —	6
Svoboda (Matej Bor)	— — — — — — — — — —	30
Tovariš Tito (Vl. Nazor)	— — — — — — — — — —	31
Uprli smo se -- in zmagali (Karel Prušnik — Gašper)	— — — — — — — — — —	32
Kor. Slovenci smo bili in bomo ostali živ del slov. naroda (Dr. F. Zwitter)		35
Oktoobr. revolucija je pokazala zatiran. človeštvu pot v svobodo (F. Ogris)		39
Naše zadružništvo — pot v gospodarsko svobodo (Dr. Mirt Zwitter)	—	43
Pred 100 leti na Humberku (Šašeljinov J.)	— — — — — — — — — —	47
Spomladi 1945 (Iz spominov Karla Prušnika — Gašperja)	— — — — — — — — — —	52
Marca 1938 (Milka Hartmanova)	— — — — — — — — — —	56
Kratka zgodovina Miklove Zale (Dr. Mirt Zwitter)	— — — — — — — — — —	57
Graditelji Novega sveta (Juš Kozak)	— — — — — — — — — —	60
Beseda o Prešernu (Oton Župančič)	— — — — — — — — — —	62
Krst pri Savici (France Prešeren)	— — — — — — — — — —	64
Fran Ksaver Meško — 75 letnik	— — — — — — — — — —	65
Človek, ki stoji ob grobovih in plaka (Fran Ksaver Meško)	— — — — — — — — — —	65
Na begu s Koroške (Fran Ksaver Meško)	— — — — — — — — — —	66
Sveto obhajilo (Ivan Cankar)	— — — — — — — — — —	70
Mati iz slovenskega Primorja (Stanko Cajnkar)	— — — — — — — — — —	72
Janezova Mati (Marjan Marinc)	— — — — — — — — — —	74
Decembrska noč	— — — — — — — — — —	77
Umeščanje korotan. vojvod na Gosposvetskem polju (E. S. Piccolomini)		79
Slovenska Koroška	— — — — — — — — — —	81
Ali naj še varčujemo? (Tomo Kupper)	— — — — — — — — — —	85
Pravni pomenki (Dr. Matko Scharwitzl)	— — — — — — — — — —	87
Zemljiška knjiga	— — — — — — — — — —	90
O pomenu higijene (Dr. T.)	— — — — — — — — — —	91
Zanimivosti o človeku	— — — — — — — — — —	93
Nekaj o umetni oploditvi (Dr. Luka Sienčnik)	— — — — — — — — — —	93
Naše goveje pasme (Dr. Luka Sienčnik)	— — — — — — — — — —	96
Naše kmetovanje (Vernik — Kočuški)	— — — — — — — — — —	97
Nasveti za kmetovalce	— — — — — — — — — —	99
Prva pomoč ponesrečenim ljudem	— — — — — — — — — —	105
Še nekaj iz naših krajev (Mohor)	— — — — — — — — — —	108
Privid svobode (Peter Levec)	— — — — — — — — — —	111

SLOVENSKA ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA CELOVEC

SLOVENSKA ŠTUDIJSKA KNJIZ. CELOVEC

URT

K pi
KOROŠKI koledar
1949

SI. OUFENSCHE STIFTENBIBL.
KLAGENFURT



0076238

COBISS

COBISS

